T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

MATERYALİZM (MADDECİLİK) VE İSLAM'A ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN

HAZIRLAYAN
İrfan ÇAVAŞ

ELAZIĞ – 2017

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

MATERYALİZM (MADDECİLİK) VE İSLAM'A ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN

HAZIRLAYAN
İrfan ÇAVAŞ

Jürimiz, …………………tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1.

2.

3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ……………. tarih ve …………sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Materyalizm (Maddecilik) ve İslam'a Etkileri

İrfan ÇAVAŞ

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Kelam Bilim Dalı
Elazığ-2017, Sayfa: X+89

Materyalizm, varlığın maddi olduğu veya gerçekliğin maddi olduğu iddiasında bulunan bir görüştür. Bu görüşe göre var olan veya gerçek olan sadece maddedir. Madde evrenin aslıdır veya temel kurucu unsurudur. Sadece beş duyu ile algılanabilen olaylar, durumlar vardır ve bunlar gerçektirler. Onun dışında bir gerçeklik yoktur.

Materyalizm Batı düşüncesinin önemli bir felsefi ürünüdür. Bu düşünce Batı ülkelerinde felsefi bir meslek, siyasi bir anlayış, önemli bir medeniyet, eğitim ve ilim meselesi olarak da değerlendirilmiştir. Materyalizm, dünya fikir tarihinde sistemli bir düşünce olarak ilk defa Eski Yunanda görülmektedir. Bu düşünce Yunan filozoflarından Leukippos ve Demokritos, Epikuros ve Lucretius tarafından felsefi bir sistem haline getirilmiştir. İlk Çağlarda materyalizm düşüncesi evrenin ana maddesi nedir? sorusu etrafında şekillenmiştir. Filozoflar bu soruya su, ateş, toprak, hava vb. çeşitli cevaplar vermiştir. Ortaçağlarda ise Skolâstik felsefenin hâkimiyeti neticesinde kendine rahat hareket alanı bulamayan materyalist düşünce teolojinin de güçlenmesiyle 17. yüzyıla kadar yeni gelişmeler kaydedememiştir. 17.yüzyıl ile birlikte özellikle fizikteki gelişmeler sonucunda materyalizmde de yeniden bir canlanma görülmüştür.

19. yüzyılla birlikte, fizik ve kimyanın yanında biyoloji, zooloji, tıp, psikoloji ve antropoloji gibi bilim dallarındaki gelişmelerin etkisiyle Metafizik düşünceler yavaş yavaş bir kenara bırakılmıştır. Özellikle Charles R.Darwin'in canlıların oluşumu ve

üremesiyle ilgili tezleriyle Ludwig Feuerbach’ın insan merkezli felsefesi ve Sigmund Freud’un psikanalizm ile ilgili bulguları, materyalist düşünceye hız kazandırmıştır.

Ortaçağ Cahiliye döneminde ise materyalizm düşüncesi, varlığı var edenin yokluğu yok edenin tanrı değil, ancak hava, su, ateş, toprak gibi zaman olduğunu ileri süren dehriler ile tanrıyı maddeye indirgeyen ve kendilerini tanrıya yaklaştıracak putperest bir şirk inancı olarak kendini göstermektedir.

Günümüze kadar dini kabuller ile materyalist kabuller birbirinden etkilenmişlerdir. Günümüzde itikadi sapmalar, inançsızlık, ataistlik gibi farklı akımların temelinde de materyalizmin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Yine dünyevileşme ve bu uğurda harcanan tüm çabalar, hırs, bencillik, cimrilik, zekât vermeme, vb. durumların temelinde maddeciliğin olduğunu söyleyebiliriz. Biz de bu çalışmamızda materyalizmin günümüz İslam ve Müslüman hayatında itikadi, ameli ve özellikle ahlaki konularda ne tür olumsuz etkiler bıraktığını araştırmayı hedefledik.

Anahtar Kelimeler: Materyalizm, Madde, Evren, Varlık, Dehriyyun, Hırs, Bencillik, Ahiret.

ABSTRACT

Master Thesis

Materialism (Materialism) and Its Effects on Islam

İrfan ÇAVAŞ

Fırat University
Social Sciences Institute
Department of Basic Islamic Sciences
Kelam Degree of Science

Elazığ-2017; Page: X+89

Materialism is a view that exists in the belief that existence is material or that reality is material. According to this view, what is present or actual is only material. The article is the essence of the universe or the basic founding element. There are incidents, situations, and things that can only be perceived by the five senses. There is no reality beside those.

Materialism is an important philosophical product of western thought. This thought has been considered as a philosophical profession, a political understanding in Western countries, as well as an important issue of civilization, education and knowledge. Materialism is first seen in ancient Greece as a systematic idea in the history of world thought. This idea has been turned into a philosophical system by Greek philosophers Leukippos and Democritus, Epicurus and Lucretius. In the Early Ages, materialist thought was shaped around the question of ‘ what is the main substance of the universe?’. The philosophers gave various answers to this question such as water, fire, earth, air etc. In the Middle Ages, knowledge has not developed much because of limitation of authorities of churches. Again, when we look at the Middle Ages, the materialistic thought, which can not find a space of motion has not recorded new developments until the 17th century in the result of the domination of the scholastic philosophy. Along with the 17th century there was a revival in materialism, especially as a result of improvements in physics.

Along with the 19th century, metaphysical thoughts have gradually been brought to an end by the influence of developments in science such as biology, zoology, medicine, psychology and anthropology as well as physics and chemistry.

Especially with Charles R. Darwin's thesis on the formation and reproduction of living things, Ludwig Feuerbach's human-centered philosophy and Sigmund Freud's findings on psychoanalysis have accelerated the materialist thought.

In the pre-Islamic period, materialism manifests itself as pagan belief with Dehriyyun whom were believing that neither existence nor nonexistence has been created by God but the air, the water, the fire, the earth, and the time so they were also believing that these thoughts will bring themselves closer to God.

Religious acceptances and materialist assumptions were influenced by each other until nowadays. Today, we can say that materialism is effective on the basis of different movements such as false beliefs, lack of faith and atheism. Again, we can say that there is materialism in the basis of all the struggles for this worldly life, selfishness, stinginess and lack of zakat, etc. So we aimed to investigate materialism and what kind of negative effects it has got on Islamic values and life of Muslims in today’ world.

Key Words: Materialism, Matter, Universe, Being, Dehriyun, Greed, Selfishness, Hereafter.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

a,g,m. **:** Adı Geçen Makale

a.g.e. **:** Adı Geçen Eser

ans. **:** Ansiklopedi

bkz. **:** Bakınız.

Bs. **:** Basım, Baskı

c. **:** Cilt

Çev. **:** Çeviren

DİA. **:** Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

ktbv. **:** Kitabevi

Mat. **:** Matbaası

Md. **:** Madde

No. **:** Numara

s. **:** Sahife

TDV. **:** Türkiye Diyanet Vakfı

Trs. **:** Tarihsiz

vb. **:** Ve benzeri

Yay. **:** Yayınları

yy. **:** Yüzyıl

ÖNSÖZ

Allah insanı en güzel bir biçimde yaratmış, akıl, irade, düşünebilme gibi vasıflarla donatmıştır. Bunun sonucunda dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Bu imtihan sürecinde zihninde kendisini, dünyayı ve bütün bunları yaratan konusunda sorular, düşünceler hep var olmuştur. Kimi insan İlahi kaynaklardan bütün sorularının cevaplarını bulabilmektedir. Kimisi ise kendisinin ve gördüğü bütün her şeyin kendiliğinden oluştuğu düşüncesine kapılarak bir nevi gerçeklere göz yummuştur. İşte bu zararlı düşüncelerden biri de Materyalizm dediğimiz maddeciliktir. Materyalizm varlığı sadece görünenden ibaret kılar. Tüm gerçekliğin madde olduğunu savunur. Madde evrenin asli unsurudur. Sadece duyu organlarıyla algılanabilen varlıklar, olaylar vardır ve bunlar gerçektirler. Madde dışında yani görünenin dışında hiçbir şey yoktur. Yine materyalizme göre tanrı yoktur. Materyalizm bir nevi insan hayatından din ve dini argümanların atılmasını ifade eder.

İnsanoğlu için her şey acaba sadece beş duyu ile algıladıkları mıdır? Bunun dışında da gerçeklikler var mıdır? Evrenin ana maddesi nedir? Evrenin ana unsuru madde midir? Maddenin dışında hiçbir şey yok mudur? Bu ve buna benzer sorular ilk insanla beraber hep insanların zihnini meşgul etmiştir. Kıyamete kadar da bu sorular ve düşünceler devam edecektir. Günümüzde meydana gelen olumsuz olaylarda materyalizmin etkileri var mıdır? Özellikle itikadi alanlarda bu felsefe akımı ne tür etkiler bırakmıştır? Sosyal ve ekonomik alanlarda etkileri nelerdir? Bu ve buna benzer soruların cevabını aramaya çalıştık. Günümüzde insanların ahiret hayatını unutması, kendini tamamen dünyanın zevk ve eğlencelerine kaptırması, yaratılış amacına uygun olarak davranamaması, ibadetlerini yapmaması veya bu konuda gevşeklik göstermesi ile Materyalizmin bağlantısı var mıdır? Bu tür soruların cevaplarını Kelam İlmi çerçevesinde vermeye çalıştık. İslam ilimlerinde kelam önemli bir konuma sahiptir. Çünkü Kelam İlmi doğru ve güvenilir inançlara ulaşma ve bunları savunma ilmidir. İslam'a ters olan düşünce ve akımlara karşı da akli ve nakli deliller getirerek cevap veren bir ilimdir.

Bizim de amacımız Materyalizm'in (maddeciliğin) tanımı, tarihten günümüze kadar nasıl bir süreç izlediği, kökenleri ve materyalist filozoflar hakkında bilgi vermek; Materyalizmin İslam düşüncesine etkileri, Müslüman yaşayış biçimlerine etkileri, günümüze etkileri, dünyevileşme ve sekülerizm gibi kavramlar konusunda araştırma

yapmaktır. Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. 1.Bölümde materyalizm nedir? Çeşitleri nelerdir? İlk nerede doğmuştur? Bu düşünceyi kimler sistemli hale getirmiştir? İlk çağdan itibaren bu felsefeyi savunan filozoflar ve bu filozofların görüşlerini nelerdir? Bu tür sorulara cevap aradık. 2. Bölümde ise Materyalizmin İslam dünyasına etkileri, özellikle İtikadî, ahlaki, sosyal ve ekonomik yönden etkileri üzerinde durduk. Materyalizmin Müslüman bireyler üzerinde meydana getirdiği maddi ve manevi olumsuzluklar ve bu olumsuzluklardan kaçınma yollarını açıklamaya çalıştık. Tezimizi yazarken özellikle Batı felsefesi ve İslam felsefesi kaynaklarından, İslam klasik eserlerinden ve günümüz İslam çağdaş yazarların eserlerinden yararlandık. Bu çalışmamda başta bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yön veren saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN'a teşekkür eder saygılarımı sunarım. Yine bu tezi hazırlarken beni yalnız bırakmayan eşime ve tavsiye ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Erkan YAR'a da teşekkürü bir borç bilirim.

ELAZIĞ-2017 **İrfan ÇAVAŞ**

GİRİŞ

Yüce Allah insanı en güzel bir biçimde yaratmış, iyiyi kötüyü ayırt edebilme özelliğini vermiştir. İnsanın yaratılma gayesi de kendini bilmesi, âlemi bilmesi ve her şeyden önce yüce yaratıcıyı tanımasıdır. İnsan bu gayesini gerçekleştirebildiği ölçüde mükemmel bir kul olabilir. İşte insanoğlu bu gayeyi gerçekleştireyim derken çeşitli dış faktörlerin etkisinde kalmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımız zaman, kendilerine apaçık doğru yol gösterildikten sonra tekrar sapıklığa delalete düşen insanlar karşımıza çıkmaktadır.[1] Nice helak olan kavimler tarih sahnesindeki yerini almıştır.

İnsanoğlu doğa ile öteden beri belli bir ilişki içinde olmuş, varlığın ne olduğunu araştırıp incelemek istemiş ve varlığın özüne nüfuz edebilmenin yollarını aramıştır. Acaba varlık nedir? Varlık sadece gördüklerimizden mi ibaret? Varlık deyince sadece duyu ve tecrübelerimizin alanına giren şeyleri mi kast ederiz yoksa varlığın bunları aşan bir boyutu da var mıdır? Yeryüzünü yaratan tanrı var mıdır? Bu ve benzeri sorular hep insanoğlunu meşgul etmiş ve insanoğlu bu sorulara cevaplar üretmek zorunda kalmıştı. Varlıkla ilgili bu sorulara verilen cevaplardan ilk sıralarda materyalizm yer almaktadır. Biz de Materyalizm nedir ve tarihi süreç içerisinde nasıl bir değişim göstermiştir? Farklı materyalist anlayışlar var mıdır, varsa nelerdir? Materyalizmin çeşitleri nelerdir? Bu düşünceyi disiplin haline kimler getirmiştir? Öncüleri kimlerdir? Bu sorulara cevap arayacağız. Diğer bölümlerde ise Materyalizmin İslam dünyasına ve günümüze ne türden etki ettiğini, İslam inançlarına etkileri, sosyal ve ekonomik hayattaki etkilerini, insanların duygu ve düşünce yapılarında ne tür etkiler yarattığı, olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir ve sonuç olarak materyalizmden yani maddecilikten, dünyevileşmeden, kurtulma yollarını açıklamaya çalışacağız.

Günümüz toplumlarında meydana gelen itikadi sapmalar, İslam ahlakına yakışmayacak duygu düşünce ve davranışların maddecilik ile ilgileri nelerdir? Dünyevileşme, materyalizm ilişkisi, sekülerleşme, materyalizm ilişkisi gibi konulara da değinmeye çalışacağız.

---

[1] Özarslan, Selim, *Günümüz İnanç Problemleri*, Nobel yay., Ankara, 2012, s. 5.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MATERYALİZM

1.1. Materyalizm'in Tanımı

Materyalizm (fr.meterialisme) sözlükte "maddecilik" (özdekçilik) anlamına gelip Latince materia (madde) kelimesinden türemiştir. Duyular ile görülen her şeyin maddeden ibaret olduğu, maddeden hariç duyular ötesi bir alanın yani metafiziğin bulunmadığını, duygu, düşünce vb. bütün unsurların ana kaynağının madde olduğu düşüncesidir. Materyalizme göre kâinatta meydana gelen tüm olayların nedeni madde ve hareketleridir. Maddenin haricinde bir gücün mevcut olmadığını ileri süren, özünde tanrıyı reddeden bu bütün düşüncelere Materyalizm denir. Materyalist ise bu görüş ve düşüncelere sahip olan kişidir".[2]

Materyalizm, varlığın maddi olduğu veya gerçekliğin maddi olduğunu savunan bir görüştür. Bu düşünceye göre gerçek ve var olan yalnızca maddedir. Madde Kainatın temel unsurudur. Sadece duyu organları ile algılanabilen varlıklar, durumlar ve olaylar vardır ve bunlar gerçektirler. Onun dışında herhangi bir gerçeklik yoktur. [3]

İngilizcesi "*materialism*", Fransızcası "*materialisme*" ve Almancası "*materialismus*"olan bu felsefî anlayışın dilimizdeki karşılığı maddecilik veya özdekçiliktir. Materyalizm, "*ontolojide maddeyi değişmez, aktif ve dinamik bir ilke olarak kabul eden, ruh ve fikir gibi manevi cevherlerin bu maddenin bir tezahürü olduğunu iddia eden yahut bunları inkâr eden okullar*"[4] olarak tanımlanmaktadır.

Materyalizm, en basit ifadesi ile ele alınacak olursa, varlığın tüm gerçekliğinin maddi olduğundan hareket eden bir görüştür. Görünenin dışında herhangi bir gerçeklik kabul etmez. Bu görüşe göre madde, aktif ve değişken olup, ruh ve düşünce ise, maddenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ve gerçek değildir.[5]

Materyalizm geniş anlamıyla ise, var olanın, tamamıyla maddî olduğunu ya da en azından maddî olana bağlı olduğunu ileri süren felsefî bir düşünce olduğu da söylenebilir.[6]

---

[2] Topaloğlu, Aydın, "Materyalizm Maddesi" *DİA*, TDV. Yay., Ankara, 2003, XVIII, 137.

[3] Akgün, Mehmet, *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi Ve Etkileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s.11.

[4] Bolay, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 8. Bs. Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 285.

[5] Bolay, *a.g.e*, s. 162.

[6] Bottomore, Tom, *Marksist Düsünce Sözlügü*, (Çev. Mete Tunçay), İletişim.yay., İstanbul, 2002, s. 423.

Materyalist felsefe ise felsefeyi maddenin değişimi ile açıklayan görüştür. İdealist felsefenin aksine ezel ve ebed konuları madde ile açıklamaya çalışan felsefedir.[7]

Materyalizm madde ve ruh ayrımı yapmadan maddeyi tek gerçek olarak kabul etmiştir. Bunun sonucunda ise başta tanrı inancı olmak üzere yaratılış, melek, vahiy, peygamberlik, kutsal kitaplar ve ahiret günü gibi dini inançları da reddeden bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır. Materyalizm, varlığın özünü maddeye indirgeyen, fizikötesi kanunlarını ve tabiatüstü varlıkları reddeden bir düşünce biçimidir.[8] Materyalizme göre doğadaki bütün hareketler sadece madde kavramı ile açıklanabilir. Bu görüşlere sahip olanlara Maddiyyun denir. İlk çağlardaki atomculuktan günümüze kadar yeni materyalistler de dâhil her ne kadar isimleri değişse de bu düşüncelerinin esası değişmemiştir. Onlara göre akıl, duyumlar, düşünceler hepsi maddenin hareketlerinden oluşur. Dolayısıyla ruhu inkar ettikleri için Allah'ı da reddederler.[9]

Buraya kadar tanımını gördüğümüz materyalizmin düşünce tarihi içerisinde nasıl bir yeri vardır? Materyalizm'in kökenleri, Maddeci düşünce, tarihî devirler boyunca nasıl bir değişim ve gelişim göstermiştir? Materyalizmin belli başlı temsilcileri kimlerdir ve bunların fikirleri nelerdir? Şimdi bu soruların cevapları verilmeye çalışılacaktır.

1.2. Materyalizm'in Doğuşu

Materyalist düşüncenin doğuşuna baktığımız zaman her ne kadar eski Çin ve Hint kaynaklarında izlerine rastlansa da bu felsefi düşünceyi sistemli bir hale getirenler Antik çağ filozoflarıdan Leukippos (MÖ. 5.yy), Demokritos (M.Ö. 460-360), Epikuros (M.Ö. 371-270) ve Lucretius (M.Ö. 91-55).dur. Bu filozofların bir özelliği de atomcu görüşü benimsemeleridir.[10]

Felsefi bir problem olarak varlığın özünü (arche) ve eşyanın bu özden nasıl meydana geldiğini araştıran bu filozoflar maddenin yaratılmadığını ve yok olamayacağını ileri sürerler. Bu filozoflara göre evrenin özü madde ve boşluktan oluşur. Bu iki özden meydana gelir. Madde ise atomlardan meydana gelmiştir. Atomlar sürekli hareket ve titreşim halinde olup sonsuz ve sınırsız bir yapıya sahiptir. Bu filozoflara göre düşünce ve duyumlar da yine atomların hareket etmesiyle oluşmuştur. Yeryüzünü

---

[7] Çüçen, A. Kadir, *Felsefeye Giriş*, Asa Kitapevi, Bursa, 2003, s. 78.
[8] Topaloğlu, *a.g.m*, XXVIII, 137.
[9] Afgani, Cemaleddin, *Dehriyyun'a Reddiye* (Natüralizm Eleştirisi), (Tercüme: Vahdettin İnce), Ekin Yayınları, İstanbul, 1997, s. 40-44.
[10] Çınar, Aliye, *Felsefeye Giriş Mitolojiden Kuramlara*, Emin Yay., İstanbul, 2010, s. 103.

veya gök cisimlerini yöneten duyular ötesi herhangi bir güç bulunmamaktadır. Bütün bu hareketliliğin temel nedeni maddedir.[11]

Âlemde meydana gelen olayları madde ile açıklamaya çalışan Atomculuk da Materyalizm düşüncesinin bir sonucu olarak çıkmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. İslam dünyasında Mu'tezile, Eşari ve Maturidilerin savunduğu atomculuk ile Demokritos veya Leukippos'un savunduğu Atomculuk aynı değildir. Mesela Eş'ariler atomun yaratıldığını ve ölümlü olduklarını, cevher değil araz olduklarını savunarak Yunan Filozoflarından farklı bir yol izlemişlerdir. Mu'tezili bir bilgin olan Ebu'l –Huzeyf El-Allaf ise nedensellik ilkesini tanrının varlığını kanıtlamak için kullanır. Bu bakımdan materyalist atomculardan ayrılırlar.[12]

1.3. Materyalizm'in Çeşitleri

Materyalizm ilk zamanlar karşımıza Felsefî bir akım olarak başlamışken, daha sonra ekonomik anlamda toplumsal bir bakış, son olarak ise işgalci bir siyasî propaganda aleti haline gelmiştir. Fikir tarihine baktığımız zaman başlıca iki şekilde karşımıza çıkıyor;

Birinci görüşte ilk çağlardan itibaren atomcu bir yaklaşımla maddenin özünü açıklamaya çalışanlar bulunmaktadır. Onlara göre maddenin özünü atomlar oluşturmaktadır. Atomlar ise madde ve hareketlerden oluşur.

İkinci görüşe göre de toplumda meydan gelen bütün olayların sadece maddi kurallar ile açıklanacağıdır.[13]

Materyalizm düşüncesi doğuşundan günümüze kadar çeşitli süreçlerden, farklı yorum ve bakış açılarından geçmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da farklı metotlarla incelenmeye tabi tutulmuştur. Tezimizde, en genel ve en yaygın tasnif olması hasebiyle, "*Klasik materyalizm*" ve "*Diyalektik Materyalizm*" şeklinde iki kısımda incelemeye çalışacağız.

A-Klasik Materyalizm

Klasik materyalizm veya Mekanik materyalizm dediğimiz düşünce akımı köken olarak eski Yunan atomculuğuna dayanmaktadır. Bu tezimizde daha çok klasik materyalizm başlığını kullanacağız. Bu görüşe göre cisimler, birbirlerinden ayrı olan

---

[11] G. Politzer, *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, (Çev. Sevim Belli), Ankara, Sol Yay., s.30-40
[12] Kılıç, Emrullah, *Materyalizm Karşısında Ali Fuad Başgil,* Akçağ Yay., Ankara, 2012, s. 25-27.
[13] Ülken, Hilmi Ziya, *Tarihi Maddeciliğe Reddiye,* Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1976, s.36.

ancak birbirleri üzerine karşılıklı etkide bulunan gayet küçük zerrelerden meydana gelmiştir. Bu parçalardan her birine atom adı verilir. Bu atom, maddeyi meydana getiren ve serbest bir halde kalabilen en küçük madde demektir. Bu maddeler bölünemezler ancak mutlak ve zorunlu olarak bölünmez değildirler. Bu atomcu materyalizm, evrenin özünü madde veya enerjiden kaynaklandığını iddia eder. Evrenin temelinde sonsuz sayıda atomların varlığını ve her zaman bunların bir birileriyle hareket halinde olduklarını kabul ederler.[14] Yine Klasik materyalizme göre, atomlar sürekli hareket halinde oldukları için başlangıcı ve sonu yoktur yani sonsuzdur. Atomun hareket etmesi ve yoğunluk farkları ise onun doğması ve yayılmasını sağlar.[15]

Klasik materyalizmin varlık anlayışı ise; var olan veya gerçek olan sadece maddedir. Madde evrenin temel kurucu unsurudur. Madde, hareketli ve aktiftir. Gerek canlılar da gerek cansızlarda meydana gelen bütün değişikliklerin temelinde maddenin hareketi fikrini savunur. Genel anlamda bir analiz yapılacak olursa karşımıza iki kavram çıkar: Madde ve Kuvvet. Bu ikisi bir biriyle iç içe geçmiş haldedir. Kuvvetsiz madde, maddesiz kuvvet olamaz. Her ikisi ezeli ve ebedidir. Maddede hiçbir değişiklik yapılamaz. Herhangi bir vasıta ile maddede yapılan değişiklikler sadece dış görünüşten ibarettir. [16]

Klasik materyalizme göre ruhun temel unsuru da maddedir. Onlara göre ruh hareketli atomların birleşmesiyle meydana gelmişlerdir.[17]

Barond Holbach, Büchner, Thomas Hobbes, Epikuros, David Hartley gibi filozoflar klasik (Mekanik) materyalizmin savunucuları arasında sayabiliriz.[18]

Klasik materyalizmin bilgi anlayışına göz attığımız zaman bilgiyi sadece duyu organlarıyla elde edileceği savunulur. Doğru ve gerçek bilgiye ancak deney ve gözlem yoluyla ulaşılacağını savunurlar. Bunlar dışında doğru ve gerçek bilgi yoktur. Bu düşüncenin savunucularından Thomas hobbes bütün bilgilere duyular sayesinde ulaşılabileceğini söyler.[19]

Klasik materyalizm bilgiyi maddi unsurlara indirgediği gibi ahlak konusunda da maddi menfaatlerin, kişisel zevklerin insan hayatında etkili olduğunu savunur. Bu düşünce sisteminde insana fayda veren maddi çıkarlar dışında kendi başına bağımsız bir

---

[14] Akgün, *a.g.e,* s. 13-14.
[15] Kılıç, *a.g.e,* s.30.
[16] Akgün, *a.g.e,* s. 19.
[17] Akgün, *a.g.e,* s. 23.
[18] Akgün, *a.g.e,* s. 14-25.
[19] Korlaelçi, Murtaza, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi,* Hece Yay., Ankara, 2002, s 49-50.

değer yargılarının olmadığını kabul eder. Mesela bu felsefesinin savunucularından Büchner Ahlakın madde dışında hiçbir kuvvetle ilişkisinin olmadığını söyler, ona göre ahlak bu dünyadaki maddi değerler üzerine kurulmuştur. Ona göre ahlak aslında kişinin kendi menfaatleri doğrultusunda gelişen bir durumdur. Yani insanın sadece kendisini düşünmesi esasına dayanır.[20]

Bu düşünce biçimine göre din, insanların kendi kafalarına göre uydurduğu batıl inançlardan oluşmuştur. Yaratıcı insanoğlunu ölüm ve ölümden sonraki hayati ile tehdit eder. Bu düşünce sistemine göre ölüm ve ötesinden korkmaya gerek yoktur. Çünkü insan yaşadığı sürece ölüm mevcut değildir. Öldüğü zaman ise kişinin bedeni mevcut değildir. O yüzden ölüm ve ötesinden korkmamak gerektiği fikrini savunurlar. Yine Epikuros bu tür duygu ve düşüncelerden kurtulmak için din ile bütün bağların kesilmesi gerektiğini savunur.[21]

B-Diyalektik Materyalizm

Marksist-leninist partinin felsefi görüşü olan Diyalektik materyalizmin doğa olaylarına bakışı, incelemeleri ve anlamaları hep madde üzerine olduğu için bu adı almıştır.[22]

Diyalektik kelime olarak Eski Yunan dilinde konuşmak, tartışmak gibi anlamlara gelen **“Dialego”** sözcüğünden türemiştir. Bu manada diyalektik eski zamanlarda karşı iddianın çelişkilerini ortaya çıkararak doğru ve gerçek bilgiye ulaşma sanatı olarak kullanılmaktadır. Zamanla bu yöntem doğa olaylarını da kapsayacak şekilde genişledi. Doğa olayları içinde sürekli hareketleri ve değişmeleri doğadaki karşıt güçlerin birbirileriyle karşılıklı etkilenmeleri sonucu oluştuğunu kabul eden bir felsefi düşüncedir. Diyalektik bu mana da metafiziğin karşıtı olarak da kullanılabilir.[23]

Diyalektik materyalizm Marx ve Engels tarafından geliştirilip, daha sonrasında ise pek çok düşünür tarafından benimsenen bir düşünce akımıdır. Marx’a göre kâinatı incelediğimizde hiçbir şey göründüğü gibi durağan değildir. Her şey hareket halindedir ve dünyanın yeniden organizasyonunu da mümkün görür.[24] Bu düşüncelerinin canlı bir

---

[20] Akgün, *a.g.e*, s. 28.
[21] Akgün, *a.g.e*, s. 28.
[22] Stalin, Josef, *Diyaliktik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm, (*Çev.: Zeynep Seyhan), Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara, 2009, s.11.
[23] Stalin, *a.g.e,* s.7.
[24] Marx, Karl, Engels, Friedrich, *Felsefe Üzerine,* (Çev.: Mehmet Türdeş), Morpa Kültür Yay., İstanbul, 2004, s.67.

varlıktan ziyade zihinde gerçekleşen düşüncelere benzetmişlerdir. Varlık, karşılıklı olarak, çelişkiler veya zıtlıklar ile hareket ediyorsa burada söz konusu olan diyalektik maddeciliktir.[25]

Ontolojik diyalektik materyalizm ise maddenin, doğanın ve duyularla algılanabilen âlemin kayıtsız şartsız kendi başına gerçek olduğunu; kendi gerçekliğini de hiçbir doğaüstü ve ilahi güçten almadığı gibi varlığı bakımından da insan zihnine bağımlı bulunmadığını savunur. Maddenin hem zaman, hem de mantık bakımından zihinden önce geldiğini ve şuurun madde olmadan asla ortaya çıkamayacağını savunur. Mekân ve zaman, maddenin var olmasının şartları olarak kabul edilir.[26]

Diyalektik materyalistler, diğer materyalist düşüncelerin eksik olduğunu bu eksikliğin de ancak diyalektik bir mantık ile giderilebileceğini iddia ederler. Onlara göre, klasik veya mekanik materyalist düşünceyi savunanlar maddeyi ana öz olarak kabul ettiklerinden dolayı kendilerini geliştiremediklerini ve bazı yanlış sonuçlara düşüldüğünü savunurlar.[27]

Her düşüncenin kendine ait kuralları olduğu gibi Diyalektik Materyalizmin de kendine özgü kuralları vardır:

Birincisi; birbirine girme kanunu. Buna göre her şey karşıt unsur ve güçlerin birleşmeleri ve etkileşmeleri sonucu bir değişim ve ilerleme halindedir. Durgunluk asla yoktur.

İkincisi; niceliğin niteliğe, niteliğin niceliğe dönüşmesi. Buna göre doğada meydana gelen değişmeler aşamalı olarak gerçekleşir. Bir nevi kemiyetin keyfiyete dönüşmesi gibi.

Üçüncüsü ise çelişme kanunudur. Buna göre evrende meydana gelen değişim ve hareketin nedeni tezatlardır. Maddede mevcut olan zıtlıklar doğal olarak karşılıklı hareketi meydana getirir.[28]

Şimdiye kadar anlatmaya çalıştığımız diyalektik materyalizm maddeci felsefesinin etkisinden kurtulamayıp doğada gerçekleşen bütün olayları madde ve maddede meydana gelen değişiklikler ile izah etmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda din ve tanrı gibi aşkın değerleri de zararlı bir görüş olarak ifade etmiştir.[29]

---

[25] Kılıç, *a.g.e,* s.31-33.
[26] Akgün, *a.g.e,* s. 14.
[27] Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.384.
[28] Akgün, *a.g.e,* s. 15-16.
[29] Daşdemir, Yusuf, "İsmail Fennî Ertuğrul'un Materyalizme Eleştirel Yaklaşımı" *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2007, s.14-15.

1.4. Materyalizm'in Kökenleri

Materyalizm'in kökenlerinden bahsederken onu ilkçağdan itibaren ele almak gerekir. Çünkü materyalizmin kökenlerine baktığımız zaman ilkçağa kadar geri gitmektedir. Acaba ilkçağda materyalizm karşımıza nasıl bir şekilde çıkar. Bu düşünce biçimini savunanlar ve bir disiplin haline getiren filozoflar kimlerdir? Şimdi bu soruları cevaplamaya çalışalım.

1.4.1. İlkÇağ'da Materyalizm

Felsefe, bir düşüncenin veya dinin tüm dogmatik bilgilerden arınması ve olayların, sorunların akılla izah edilmesidir. Tarihe baktığımız zaman ise bunu ilk olarak ilk çağ'da Yunan adalarında uygulandığını görmekteyiz. Thales, Anaximenens, Anaximendros ve Herkaleitos bu dönemin önemli filozofları arasında sayılmaktadır. Bu filozoflar için öncelikli problem her şeyin kökeni olan "Arche" yi bulmaktı. Her filozof bu soruya farklı cevaplar vermişlerdir. Mesela Thales arkenin "su" olduğunu söylerken Herkleitos "ateş", Anaximenes "hava", Anaximandros buna "aperion" olduğunu söylemiştir. İşte bu görüş ve düşüncelere bakıp her şeyin özünü maddede aramaları sebebiyle bu filozofları materyalist kabul etmek mümkün olabilse de bu düşünceyi sistemli hale getirememişlerdir.[30] Bu düşünce biçimini sistemli hale getiren filozoflar atomcu yaklaşımlarıyla Leukippos, Demokritos, Epikuros ve Lucretius'dur.[31]

Leukippos maddenin özü olarak sonsuz sayıda ve hiç durmadan hareket eden atomların var olduğunu savunur. Ona göre eşya da sürekli bir değişim bir hareketlilik vardır. Bu yüzden maddenin özü olan atomlar sayısız ve sınırsızdır. Eşyada görülen bütün farklılıkların sebebi atomların şekillerine bağlıdır.[32]

Demokritos'da bu dönemin materyalist filozoflarındandır. Leukippos'un öğrencisidir. Leukipposun Materyalist olduğu ve hocasının etkisinden kaldığı bilinmektedir. Ölümünden sonra yüzyıllar sonrasına katkı sağlayan atomlar kuramı kendi felsefesinin temel taşlarını oluşturur. Ona göre maddenin özü olan atomlar sonu olmayan bir değişim ile devinirler. Yine materyalizm ile ilgili kuramlarından diğeri de determinizm'dir. Doğada ki oluşumları belli bir neden sonuç ilişkisi içerisinde

---

[30] Akarsu, Bedia**,** *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 7. Bs. İnkılâp Yay., İstanbul, 1998, s. 43.
[31] Çınar, *a.g.e,* s.103.
[32] Akgün, *a.g.e,* s.37.

değerlendirir.[33] Demokritos, ruhu ve ruh olaylarını atomcu bir tarzda izah eder. Ona göre organizmayı meydana getiren atomlar daire şeklindedir ve bu atomlar son derece hızlı hareket ederler.[34] Bu görüşleriyle Demokritos atomcu, mekanist ve maddeci bir doğa biliminin temellerini atmıştır.

Epikuros' da bir nevi demokritosçudur. Ona göre yalnızca madde vardır. Hiçbir şey hiçten olmaz. Şayet olsa idi bir meyve için tohuma gerek kalmazdı. Bu düşüncelerini de Herodotus'a yazdığı mektuplardan anlıyoruz. Epikuros'a göre sonsuz sayıda atomlar vardır. Ve hepsinin belli bir ağırlığı vardır. Yeryüzünde maddeden başka bir şeyin olmadığını savunan Epikuros ilginçtir ki tanrının varlığını kabul eder ve yeryüzüne müdahalede bulunmayacağını savunur.[35] Tanrını dünyaya etkisinin olmadığını anlatmak için de onun dünya ile uzay arasında bir yer de bulunduğunu söyler.[36]

Bu dönemde zikredeceğimiz diğer bir materyalist filozof Kıbrıslı Zenon'dur. Ona göre maddi olan gerçektir. Yani evrenin ana maddesi maddedir. Bu düzen de iki öğe vardır hareket eden ve hareket ettiren. Ona göre hareket ettiren tanrı veya doğadır. Bunların da özü ateştir. Yani maddedir.[37] Kıbrıslı Zenon felsefeyi üç bölüme ayırmıştır. Bizim için önemli olan fizik kuramıdır. Kendisinden öncekiler gibi bu disiplini de materyalist düşünceler ile açıklamaya çalışmıştır.

Genel olarak ilkçağa baktığımız zaman bütün tartışmalar evrenin ana maddesinin ne olduğu üzerinedir. Sonuç olarak İlk Çağ'da, materyalizmin, özellikle atomculuk şeklinde yaygın bir düşünce olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

1.4.2. Orta Çağ'da Materyalizm

Orta Çağa baktığımız zaman bu devri iki yönü ile incelememiz lazım: Birincisi Avrupa, ikincisi ise İslam dünyası. Bu dönemde Avrupa düşünce tarihi Hıristiyanlık inançlarının felsefî olarak temellendirilmesi çabaların yoğun bir şekilde yaşandığı ve felsefenin de kilise yetkililerinin elinde olduğu görülür. Kilisenin bu baskıları, dine ve Tanrı inancına karşı olan materyalist felsefenin yayılıp gelişmesine engel olmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında kilisenin baskıcı tutumu, diğer bir ifade ile skolâstik düşüncenin

---

[33] Tuğcu, Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi,* Alesta Yay., Ankara, 2000, s.96-97.
[34] Erdem, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefesi Tarihi,* 3. Bs. Sebat Ofset Mat., Konya, 1998, s. 113.
[35] Tuğcu, *a.g.e,* s.159-162.
[36] Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi,* Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998, s.91.
[37] Gökberk, *a.g.e,* s.95.

etkisi ile materyalizm Avrupa'da fazla gelişememiştir.[38] Bu yüzden Nicolas d'Autrecourt dışında bu felsefeyi savunan ve adından bahsettirebilen filozoflar çıkmamıştır.[39]

Ortaçağ'da batı medeniyetine baktığımız zaman skolâstik felsefenin hâkimiyeti neticesinde gelişme kaydedemeyen materyalist düşünceye Nicolas d'Aurtecourt'un öncülük ettiği görülmektedir.[40] Onun üç görüşü vardır. Birincisi: Eğer doğayı inceleme fırsatımız olsaydı çabuk ve kesin bilgilere ulaşabilirdik. Yani deney ve gözlem bizi kesin bilgiye ulaştıracaktır. Bu görüşü ile ona göre maddenin gerçek varlık olduğunu anlıyoruz. İkincisi: Allah'ı en yüce varlık olarak kabul ederiz fakat varlığı ile yokluğu konusunda kesin bilgimiz yok. Bu görüşü ile de tanrının varlığı konusunda net bir düşüncenin olmadığını görüyoruz. Üçüncü görüşü ise: evren ezeli ve ebedidir. Bir şey yoktan var olmaz. Bu görüşü ile de maddenin ezeli ve sınırsız olduğunu savunan Nicolas d'Aurtecourt ortaçağ materyalist filozofları arasında zikredilebilir.[41]

Bu çağlarda İslam dünyasına baktığımız zaman ise karşımıza materyalist felsefeye benzer düşünceler sergileyen Dehriler karşımıza çıkmaktadır. Dehriler veya Dehriyyun diye adlandırılan filozoflar yaratılmayı, yok olmayı ve yeryüzünde aşkın bir gücün olduğunu kabul etmezler. Onlara göre tek gerçeklik duyu organları ile algılanan şeylerdir. Onun dışında bir gerçeklik yoktur. Bu mana da bu görüşleriyle materyalist filozoflara benzemektedirler.[42] Bu düşüncelere sahip olanlar zamanı esas aldıkları için İslam dünyasında Muattıla olarak da adlandırılmaktadırlar.[43]

Dehriyyunlar tıpkı materyalist filozoflar gibi, duyular yolu ile bilginin kaynağına ulaşılacağını ve maddeden başka gerçek olmadığını savunurlar. Onlar zamanı (dehr) yaratılmamış yani ezeli saymalarından dolayı "*Dehriyyun*" diye adlandırılırlar. Allah'ın zatını sıfatlarıdan soyutladıkları için de "*Muattıla*" isimleri verilmiştir.[44] Dehriyyun içerisinde en meşhurları İbn Ravendî (v. 910)'dir. Asıl adı Ebu'ul Hüseyin Ahmet b. Yahya b. Muhammed b. İshak Er- Ravendidir. H.301/ 913-14 yıllarında vefat etmiştir. İslam dünyasında mülhid ve Şii fikirleri ile tanınan Kelamcı ve filozoftur.[45] İbn

---

[38] Topaloğlu, *a.g.m,* XXVIII, s.138.
[39] Paul Janet; Gabriel Seailles, *Metalib ve Mezahib*, (Çev.: Elmalılı M. Hamdi Yazır), Eser Neşriyat, İstanbul, 1978, s. 98.
[40] Akgün, *a.g.e,* s.43.
[41] Kılıç, *a.g.e,* s.43.
[42] Akgün, *a.g.e,* s.42.
[43] Kılıç, *a.g.e,* s.42.
[44] Ülken, Hilmi Ziya, *İslam Felsefesi,* Ülken Yay., İstanbul, 2004, s. 29.
[45] Kutluer, İlhan, "*İbn Ravend maddesi'' DİA*, TDV. Yay., İst, 2000, XXI s.179.

Ravendî, madde ve âlemin ezelî olduğunu söyleyerek yaratılışı reddetmiş, ruhun bedenden ayrı bağımsız bir varlık olmadığını ve varlık kavramının kapsamına giren her şeyin madde olduğunu savunmuştur. Ona göre kâinat sınırsız ve sayısız maddeden meydana gelmiştir ve maddeyi yöneten de kendi kanunlarıdır. Ayrıca İbn Ravendî, Kur'an'ı yalanlamış ve tevhid inancının batıl olduğunu söylemiştir. İslam akidelerini ve Hz. Muhammed'i şiddetle eleştirmiş ve peygamberlik kurumuna saldırarak; peygamberleri göz boyacılar ve insanları aldatan olarak nitelemiştir. Bunun neticesinde de peygamberlerin elinde gerçekleşen mucizeyi de yalanlamıştır. Vahyin gereksiz olduğunu, insan için tek yol göstericinin akıl olduğunu belirtmiştir.[46] Sistematik olarak İbn Ravendi, Materyalist sayılmayabilir, ancak görüşlerindeki materyalist düşünceler açıkça kendini belli etmektedir. İslam filozoflarının Dehrileri eleştirmeleri ve devletin bu görüşte olanları yakından izlemesi dehriliğin ve materyalizmin sistemli gelişmesine fırsat tanımamıştır. Buna ilaveten, sistemli hale gelmemesinde Doğu'nun ve İslam dünyasının materyalist felsefeye yabancı olması etkili olmuştur.

Sonuç olarak Ortaçağ boyunca materyalizm gerek Batı ve gerekse İslam âleminde fazla bir gelişim göstermemiş, şahsi fikir ve düşünceler halinde kalmıştır.[47]

1.4.3. Yeni ve Yakın Çağ'da Materyalizm

Dine karşı olmak Allah'a başkaldırmak diyebileceğimiz materyalist felsefe Rönesanstan itibaren Avrupa düşünce sisteminin bir parçası haline geldi. Bunun temelinde ise iki neden vardı. Birinci etki bizzat insanların dine ve kiliseye karşı gösterdiği tepki, ikincisi ise bizzat Avrupa'da etkili olan Grek Felsefesinin etkileridir. Grek felsefesinde tanrı insanları baskı altına alıp yok etmek ister. İnsan ile tanrı arasında bu yüzden düşmanlık vardır. Bu iki etkeni beraber ele aldığımız zaman ortaya çıkan sonuç her konuda danışılması gereken varlık tanrı değil bizzat insanın kendisidir. Dinin herhangi bir etkisi yoktur. Her şey görünen varlıktır. Karar vermesi gereken bir şey var ise bu tanrı değil akıldır.[48]

Batı dünyasında Ortaçağ boyunca kilisenin baskısı ve Aristoteles felsefesinin baskın etkisi nedeniyle sönen materyalist fikirler ancak 17. yy.da Pierre Gassendi (1592-1655) ve Thomas Hobbes (1588-1679) ile yeniden canlanmaya başlamıştır. 18.

---

[46] Bayrakdar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş,* TDV Yay., Ankara, 1998, s. 78.
[47] Daşdemir, *a.g.t,* s.7.
[48] Kutub, Muhammed, *Çağdaş Fikir Akımları, (*Çev. M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yay., Ankara, 1993, s. 27-34.

yy.a baktığımız zaman materyalizmi en hararetli bir şekilde savunanlardan biri Julien Offroy de La Mettrie (1709-1751)'dir. Bir askeri hekim olan ve "*Ruhun Doğal Tarihi*" ve "*Makine İnsan*" isimli eserleri Avrupa'da büyük yankı uyandıran La Mettrie, Descartes'ın mekanist doğa felsefesini benimseyerek bu felsefeyi sonuna kadar götürmüş ve Descartes'in makine-hayvan tezini, insanı da kapsayacak şekilde genişletmiştir. İnsan bedenini büyük bir ustalıkla imal edilmiş kocaman bir saate ve insan ruhunu da yine bir mekanizmaya benzeten La Mettrie'ye göre düşünceler de mekanik hareketlerden başka bir şey değildir.[49] La Mettrie'ye göre madde üç temel niteliğe sahiptir; uzam, hareket ve duyulmama. Uzam ve hareket konusunda Descartes'ten farklı bir şey söylemez. "*Kartezyen felsefesinin görüşlerini eksiksiz olarak aktarır.*" sözünü ettiğimiz iki ilke, uzam ve hareket kuvveti, demek ki cisimlerin tözünün potansiyellerinden başka bir şey değildir, çünkü tözü harekete geçirilmeksizin harekete yatkın oluşu gibi kendisi hareket etmediği zamanlarda kendiliğinden hareket etme yetisi vardır.[50]

La Mettrie felsefesinin temel noktası Tanrı ve ruhun olmadığıdır. İnsan ruhsuz salt maddeden oluşan Descartes'in hayvanlarının daha gelişmiş bir üst aşamasıdır görüşünü savunur. Descartes'in kilisenin baskısı ile geliştiremediği felsefesini sonuna kadar geliştirerek insanı da kapsayacak biçimde mekanik materyalist bir felsefi sistem biçimine sokmak istedi. Ona göre insan bir makinedir; ama bu makine bir makine mühendisi Tanrı tarafından belirli bir zamanda ve coğrafyada özellikle insan olarak dizayn edilerek yaratılmamıştır. İnsan tek hücrelilerden kaynaklanan bir gelişmenin bir evrimleşmenin ürünüdür. Ve "*Bize ilkede bir solucandan ibaret insanın tırtılın kelebeğe dönüşmesi gibi insana dönüştüğünün doğru olup olmadığını söylesinler."* der.[51] La Mettrie bu yönüyle hem materyalist hem de Darwinin evrim teorisini desteklemektedir.

Asıl bu yüzyılda materyalizmi bir disiplin haline getiren, Alman soylusu olan Paul-Henri Baron d'Holbach (1723-1789)'dır. Onun, önce takma bir adla çıkan "*Doğa Sistemi*" adlı eseri materyalizmin İncili sayılır. Bu eser materyalizmi sistemleştirmiş ama ortaya yeni bir düşünce koyamamıştır.[52] D'Holbach'a göre; maddeyi gerçek olarak anlayamayanlar ruha başvurmaktadırlar. Sebebini bilmediğimiz bir olayla

---

[49] Georges Politzer, *Felsefenin Baslangıç İlkeleri*, (Çev.: Enver Aytekin), 6. Bs., Sosyal Yay., İstanbul, 1997, s. 78.

[50] De La Mettrie,Julien Offray, *İnsan Bir Makine*, (Çev.: Zehra Bayramoğlu), Havas Yay., İstanbul,1980, s. 82.

[51] De La Mettrie, *a.g.e*, s. 71.

[52] Gökberk, *a.g.e*, s. 315.

karsılaştığımız zaman Tanrı'ya başvururuz. Ona göre nedenini bilmediğimiz bir konuda hemen tanrıya başvurmak pek mantıklı değildir. Bu uygulama ilkçağlarda makul karşılansa bile günümüzde uygun değildir. Çünkü düşünce, canlı bir molekül hareketidir. Cansız görülen bir madde, örneğin bir meyveyi yediğimiz de, midemizde sindirip, kanımıza karışarak canlanır. Bu manada cansız değildir. Kendimize baktığımız zaman büyümemiz, olgunluk çağına gelmemiz aslında bunun kanıtıdır. İşte bütün bunların kaynağı maddedir. Kaynağı madde olmayan hiçbir neden yoktur. Tek gerçek, fiziktir. Yani görünen maddedir.[53] D'Holbach bu görüşleriyle her şeyin kaynağının madde olduğunu bizlere açıkça sunmaktadır.

Yeniçağın başlarında materyalizmi temsil eden başka biri İtalyan filozofu Giodano Bruno (1548-1600)dur. O her şeye madde adını vermektedir. Mahiyet itibariyle gayr-i maddi olup, (yer tutmayan, madde olmayan) varlığı kendisinden başka müspet bir prensipten almaz(suret); o, bilakis bütün suretlerin anası olan realitedir. Onları tohum halinde kendinde saklar ve sıra ile meydana getirir. Önce tohum olan sonra ot, sonra başak, sonra ekmek, sonra keylus (chyle) yani hazmı kolay bir gıda haline gelir. Kan, insan tohumu, rüşeym (embriyo), sonra bir insan, sonra bir ceset olur ve yeniden toprak yahut taş yahut başka bir madde haline gelir ve daima yeniden başlayarak böylece sonsuz olarak gider. Şu halde burada, her şey haline gelen ve bununla beraber haddi zatında bir ve aynı kalan bir şey görüyoruz. Hep değişme görülüyor; İşte Bu da maddedir. Ona göre şayet bunların kaynağı madde değilse, hiçbir şey sabit, ezeli ve ebedi değildir. [54] Giodano Bruno her şeyin özünü madde olarak savunan mateyalist bir İtalyan filozofudur.

Bu dönemde karşımıza çıkan diğer bir materyalist filozof Pierre Gassendi'dir. O Epikurusçu bir materyalizmi ve ataizmi savunmuştur.[55] Gasssendi genç yaşta Epikuros'un felsefesi ve Eski Yunan materyalizmi ile tanıştı ve hayatının sonuna kadar Epikuro' a ve onun materyalist atomcu öğretisine bağlı kaldı. Ona göre evrende kaosa yer yoktur. Evren düzenli bir bütündür. Var olan her şey maddi bir ilke ya da ilk madde diye adlandıracağımız atomlardan yapılmıştır. Atomlar artık bölünemez olan kalıcı ve bir formu olmayandır. Atomlar bir araya gelerek form kazanırlar. Madde yeni atomlar varlıkta kalıcı olandır. Varlığın temelidir.[56]

---

[53] Hançerlioglu, *a.g.e,* s. 263.
[54] Akgün, *a.g.e,* s. 44.
[55] Tuğcu, *a.g.e,* s. 659.
[56] Tuğcu, *a.g.e,* s. 665.

Bu dönemin başka bir materyalist filozofu Hobbes'tir. 1588 yılında İngiltere'de dünyaya geldi.[57] Hobbes'a göre, insanlarda veya devletlerde oluşan bütün her şey doğal nedenlere bağlıdır. Bu doğal nedenler ister canlı olsun ister cansız her yerde aynıdır. Hobbes göre Tanrı da bunun gibi doğal bir nedendir. Tanrıyı Doğal nedenlerin en yücesi olarak kabul eder. Hobbes'ta oluşan "*bütün nedenlerin doğal olduğu*" düşüncesi, cisimlerin maddi ve ruhi kaynaklarının madde olduğu inancına götürür. Bundan dolayı Hobbes'un felsefesi tam ve tutarlı bir materyalizm olmaktadır.[58]

Bu dönemde karşımıza çıkan başka bir filozof 1670'te İrlanda da doğan John Toland'dır. Maddeci anlayıştan doğan bir dinin kurulmasını savunan materyalist tanrıbilimci bir filozoftur. Bu filozofun materyalist olduğunu "*Serena'ya Mektuplar*" isimli eserinden anlıyoruz. Ona göre madde, faal cevher, kuvvet, enerjidir. Bunlar tek ve aynı maddeyi düşünmenin üç ayrı şeklidir. Zaruri olarak başlangıçta faal olan madde hareketini başka yerden almaz. Madde aslında hareket, kuvvetve hayattır.[59]

Paul-Henri Baron d'Holbach bir Alman soylusudur. Parsite'ki konağı materyalizmin karargâhı biçiminde bir üne sahipti. Fransız devrimi öncesinde Avrupadaki bütün materyalistler, masonlar, hümansitler ve serüvenciler Parise dolmuşlardı. Holbach Didorot'un materyalizmi ve ataizmi sistematize etmeye çalıştığı üç temel kitabı mevcuttur. Bunların içerisinde materyalizmin kutsal kitabı kabul edilen J.B Mirabau imzası ile yayınladığı "*Systme de la natura"* (doğa sistemi) çok ünlüdür. Ona göre Doğa hareket eden maddeden oluşur. Hareket ve maddenin dışında doğa da hiçbir şey yoktur. Maddi olmayan ve doğanın dışında var oldukları kabul edilen her varlık bizim düş gücümüzün ürünüdürler. İnsan da bu doğanın bir parçasıdır. Doğayı oluşturan madde zorunlu yasalara göre devinir. Bu zorunluluk insanın davranışlarını da kapsar; insan iradesi de hareketin zorunlu ve genel yasalarınca belirlenir. Algılamanın ve düşünmenin kökeni de maddenin hareket etmesidir. Hareketsiz, devinimsiz hiçbir şey yoktur. Duruyor sandığımız bir kayanın altına elimizi soktuğumuz da onun hareketsiz olmadığını anlarız; kaya aşağıya doğru hareketlidir ve yere baskı yapar. Yer de kayanın bu hareketini yanıtlar, yukarı doğru bir hareket ile bir baskı yaratır. Biz bu karşıt yönlü hareketleri elimizin ezilmesi ile anlarız, algılarız. Her şey sürekli olarak devinir yani hareket eder ve değişir; hareket öncesiz ve sonrasızdır.[60] Holbach

---

[57] Tuğcu, *a.g.e,* s. 469.
[58] Gökberk, *a.g.e,* s. 249.
[59] Akgün, *a.g.e,* s. 46.
[60] Tuğcu, *a.g.e,* s.676-677.

maddenin haricinde bir gerçeklik kabul etmez. Gerçekliği madde ve maddenin hareketine bağlar, bu bakımdan materyalist filozoflar gurubuna girer. Holbach ilahiyatın kendisi gereksiz olduğunu ve tanrının olmadığını savunur. Ona göre "*hiçten yaratılmış evren*" anlamsız ve içeriği boş bir kavramdır. Tanrının varlığı gibi boş problemlerle uğraşmak zaman yitirmektir. Tanrı, ruh ve cinler nedenlerini bilmediğimiz fenomenleri açıklayabilmemiz için uydurduğumuz şeylerdir.[61]

Bu görüşleriyle Holbach tek gerçekliğin madde olduğunu savunarak materyalist filozoflar arasına girmektedir.

Denis Diderot (1713-1784) ansiklopedistlerden olup materyalizmi savunan dönemin filozoflarındandır. 1749 da Fransız İngiliz aydınlanmasının temel doğması olan "*evrimleşme*" kavramının ve körlerin eğitiminin ele alındığı "*lettre sur les aveugles'a L'usage de ceux qui voient"* (Görenlerin Yararına Körler Hakkında Mektup) adlı çalışmasını yayınladı. Bu çalışmasındaki ateist ve materyalist düşüncelerinden ötürü Vincennes'te üç ay hapis yattı.[62] Ona göre; sadece gözle görülen kâinat mevcuttur. Dimağ ve hatta dünya kendi basına çalan bir piyanodur. Tabiatın şahsî bir Allah'a ihtiyacı yoktur, aynı zamanda insanın da namını bırakmak suretiyle elde ettiği bekâdan başka bir ölümsüzlüğe ihtiyacı yoktur.[63] Dönemin ansiklopedistlerinden sayılan Diderot'unda bu görüşleri açıkça kendisinin bir materyalist olduğunu açığa çıkarıyor.

26 Ocak 1715'te Paris'te doğan Helvetius (1715-1771) Aydınlanmanın önemli düşünürlerinden biri olup ansiklopedinin hazırlanmasına katkıda bulunmuş Fransız bir filozoftur. Özellikle ahlak anlayışıyla ön plana çıkan Helvetius da materyalisttir. Ona göre iyilik ve kötülük tamamen göreceli kavramlardır ve bencillik (egoizm) bütün amellerimizin yegâne ölçüsüdür. Ruhu hakkıyla aşılayan ve heyecana getiren şeyler yalnız menfaat ve ihtiraslardı. Bencilliğin tabiî kanunları ve devletin koyduğu kanunlarla idare olunan ahlaktan başka mevcut olan dinî emirler ya fazladır veya zararlıdır.[64]

David Hartley İngiliz ruh bilimci, tıp adamı bir filozoftur. 18.yy da İngiltere'de materyalizmi savunmuştur. Ona göre dimağsız düşünce yoktur. Düşünen nefis bizzat dimağ olmayıp ruhtur. Ruh bedenden olmasına rağmen maddidir. Maddi âlem, maden

---

[61] Tuğcu, *a.g.e,* s.677.
[62] Tuğcu, *a.g.e,* s. 683.
[63] Weber, *a.g.e,* s. 225.
[64] Vorlander, *a.g.e,* s. 229-230.

kütlesinden ışığa kadar gittikçe incelen ve ruhileşen bir cevherler, kuvvetler silsilesini gösterir. Işık, sonsuz derecede hafif, ince, kavranamayan bir şeydir. Ama yine maddeden bir parçadır. Ona göre bilginin kaynağı duyumlardır.[65] Ona göre kaynağı madde olmayan hiçbir fikir, düşünce yoktur. Fikirlerimizin kaynağı maddedir. Yine ruhu da bedenden farklı olmasına rağmen madde olarak görür. Bu görüşleriyle 18. Yy. İngiliz materyalizmi savunan filozoflar arasına girer.

Alman filozof ve materyalist Ludwig Büchner göre gerçek madde ve kuvvetten oluşur. İkisi birbirini tamamlar. Madde ile kuvveti ayrı ayrı değerlendirmek gereksiz bir çabadır. Her ikisi aslında aynı şeydir. Ancak bizim bakış açılarımız değişir. Ona göre madde yok edilemediğinden ebedidir. Bir toz parçası ne kadar küçük olursa olsun bu dünyadan kaybolmaz. Dolayısıyla bu dünyaya yeni bir toz parçası da ilave edilmez.[66] Büchner, ruhun maddi olduğunu, madde ile beraber bulunduğun madde ile ruhun birbirlerinden ayrıldıkları zaman her ikisinin de yok olacaklarını, tabii bir şekilde inkişaf eden bir dimağın tefekkürken ayrılmasının mümkün olmadığını ve bu sebeple de dimağsız tefekkür ve ruhun olmasının imkânsız olduğunu söyler.[67] Ona göre insan öldükten sonra ruhu da ölür. Ruhun ölmediğine dair hiçbir tecrübe yoktur. Bu görüşleriyle Büchner maddeci materyalist bir filozoftur.

Çağımız sosyal ve siyasal hayatına büyük etkisi olan materyalist Alman filozoflardan Karl Marx (1818-1883)'da bu dönemde incelenmesi gereken filozoflardan biridir. Marx'a göre evrende bulunan her şeyin temelinde fiziksel güçlerin etkisi olduğunu savunur. Ona göre bu hareketler mekanik değil, diyalektiktir. Ona göre evrende ve insanda görülen tüm değişiklikler bilinçten bağımsız olarak bir birileriyle çatışmaları sonucu gerçekleşir. Bu manada maddenin özü harekettir. [68] Marx, siyaset ve ekonomi ile ilgili görüşlerinin dışında bir filozof olarak ele alındığında, materyalizmi yeniden canlandıran ve ona yeni bir yorum, insanlık tarihiyle ilgili yeni bir boyut kazandıran kişi olarak nitelenebilir. Onun, büyük sistem kurucuların sonuncusu olduğu da söylenmiştir.[69]

Bu dönemin materyalist filozoflarından biri de Ernest Haeckel'dir. Ona göre, Allah görünen evrenin dışında değil aksine içindedir. Bu olaylar, aynı temelden

---

[65] Akgün, *a.g.e,* s. 47-48.
[66] Akgün, *a.g.e,* s.53-54.
[66] Akgün, *a.g.e,* s.51.
[68] Marx, *a.g.e,* s. 67-68.
[69] Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III*, (Çev.: Muammer Sencer), 7. Bs. Say Yay., İstanbul, 2000, s.143.

meydana gelirler. Ruhumuz bile genel ruhun bir parçası durumundadır. Evrende sadece cevherler vardır, o da canlı atomlardır. Yani maddedir. Yine Ernest Haeckel' göre maddesiz ruh, ruhsuz madde var olamaz. Her atomda bunların ikisi bulunur. Her ikisi birbirinden ayrılmaz bir şekildedir. Madde ve kuvvet ayrı ayrı ölümsüzdür. Kâinat da ölümsüzdür.[70]

Genel olarak 19. Yüzyıla baktığımızda materyalist düşünce yeni gelişmeler yaşanmış, fizik, kimya, biyoloji, zooloji, tıp, psikoloji ve antropoloji gibi bilim dallarındaki gelişmeler metafizik düşünceleri gölgede bırakmıştır. Örneğin Charles R.Darwin'in canlıların oluşumu ile ilgili tezleri ve Sigmund Freud'un psikanalizm ile ilgili görüşleri materyalist felsefeyi hızlandırmıştır.[71]

Sonuç olarak Varlığı maddeden, yalnızca gözle görünürden ibaret kılan ve her şeyi maddeye indirgeyen materyalizm İlkçağlarda kendini göstermektedir. İlk Çağlarda materyalizm kendini atomculuk olarak gösterir. Bu dönemin iki önemli ismi vardır; Leukippos ve Demokritos. Bu iki filozofun atomcu görüşleri materyalizme kaynaklık etmiş, daha sonraki materyalist akımların temelini teşkil etmiştir. Materyalizm ana hatlarıyla klasik materyalizm ve diyalektik materyalizm olmak üzere iki kısma ayrılır. Klasik materyalizm; eski Yunanda ortaya çıkmıştır. Evrenin ana maddesini atom olarak görür. Diyalektik materyalizm ise; tabiatta meydana gelen bütün olayların birbirileriyle çelişmesi ve çatışması sonucunda meydana geldiğini savunur. Herhangi bir metafizik gücün tabiata etkisinin olmadığını iddia eder.

Ortaçağda kilisenin baskısı sebebiyle materyalizm fazla gelişim gösterememiştir. Birkaç isimle sınırlı kalmıştır. Aynı çağlarda İslam dünyasına baktığımızda, birtakım düşünürlerin materyalizme benzer bir düşünceyi, Dehrîliği savunmakta olduğu görülmektedir. "*Dehriyyun*" diye adlandırılan bu filozoflar ölümü ve dirilmeyi kabul etmemeleri, doğanın haricinde yaratıcı ve yönetici bir ilahî gücün bulunmadığını, doğada her şeyin zaman ile oluşup varlığını sürdürdüğü gibi düşüncelerinden dolayı materyalistlere benzemektedirler. Bu çağda önemli isimlerden biri de İbn Ravendi'dir. O madde ve âlemin ezelî olduğunu söyleyerek yaratılışı reddetmiş, ruhun bedenden ayrı, bağımsız bir varlık olmadığını ve varlık kavramının kapsamına giren her şeyin madde olduğunu iddia etmiştir.

---

[70] Akgün, *a.g.e,* s.52.
[71] Topaloğlu, *a.g.m,* XXVIII, s.138.

Yeni ve yakın çağlarda fizik, kimya, biyoloji, zooloji, tıp, psikoloji ve antropoloji gibi bilim dallarındaki hızlı gelişmeler maddeci görüşlerin hız kazanmasına metafizik düşüncelerin ise gerilemesine neden olmuştur. 17. Yüzyılda materyalizm önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle 18. ve 19. Yüzyıllar ise materyalizmin zirve yaptığı dönemlerdir. Buradan da anlaşılıyor ki bilim ilerledikçe insanlar her şeyin kaynağı olarak maddeyi görürler, metafizik kavramları ise ikinci planda tutarlar.

1.4.4. Ortaçağ Arap Dünyasında Maddecilik

1.4.4.1 Cahiliye Dönemi İnanç Sistemi

Cahiliye cehl kökünden türetilmiş olup bu kelime genellikle ilmin zıddı olarak bilgisizlik anlamında kullanılır. Cahiliye ismi İslam döneminde ortaya çıkmış bir terimdir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde Arapların İslam gelmeden önceki inanç, tutum davranışları için kullanılan bir tabirdir. Genel anlamda İslam vahyinin inmesinden önceki devri kapsamaktadır.[72] İşte biz İslam dinin vahiy edilmeye başlandığı Arap toplumunun inançlarını inceleyip, materyalist felsefenin onları nasıl olumsuz etkilediğini açıklamak istiyoruz.

1.4.4.2. Tanrı İnancı

Miladi VII. Yüzyılın başlarına baktığımız zaman Arap yarım adasında dini hayat ve bununla ilgili inançlar son derece karmaşık bir yapıya sahiptir. Mesela Allah'a inanan ve öldükten sonra dirilmeye inanan Muvahhid insanlar olduğu gibi her şeyin tabiattan meydana geldiğini ileri süren Dehriler'de vardı. Yine bunlarla birlikte Allah'a inanıp putları Allah'a ortak koşan putperestler de bulunmaktaydı.[73]

1.4.4.2.1. Putperestlik

Putperestlik çok tanrılı dinlerde Tanrıyı sembolize eden çeşitli figürlerle tapınmayı ifade eden bir kavramdır.[74]

İslam öncesi Arabistan'a baktığımız zaman karşımıza dini inanışlardan en çok putperestlik çıkmaktadır. Diğer dinlerde olan Yahudilik, Hristiyanlık, Mecusilik ve

---

[72] Fayda, Mustafa, "Cahiliye maddesi" *DİA*, TDV. Yay., Ankara, 1993, VII, s.17.

[73] Çelik, Ali, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Ensar Neşriyat, İstanbul. 2007. Cilt IV. s.21.

[74] Güç, Ahmet, "Putperestlik maddesi" *DİA*, TDV yay., Ankara, 2007,Cilt XXXV, s. 365.

Sabiilik ise Arabistanın çeşitli bölgelerine yayılmış durumda idi. Fakat putperestlik gibi fazlaca yayılmamışlardır.[75]

Arap yarım adasına ilk defa putperstliği getiren kişinin Huzaalılar kabilesinden Amr b. Luhaydır.[76] Bu kişi Mekkenin idaresini Cürhüm kabilesinden aldıktan sonra ağır bir hastalığa yakalanır. Suriye'de Belka taraflarına gitmesi tavsiye edilir. Oraya gider sıcak su pınarlarından yıkanır böylece iyileşir. Orada halkın putlara taptığını görür, onlara niçin böyle yaptıklarını sorar, onlar ise bizler putların aracılığı ile yağmurun yağmasını isteriz, düşmanlarımıza karşı yine bu putlar aracılılığı galip gelmeyi temenni ederiz dediler. Böylece Luhay yanında bir put getirdi, putun ismi ise Hübel putudur. Onu kabenin yanına dikti. O put insan suretinde idi. Amr b. Luhay'ın getirmiş olduğu put ile başlayan Arabistandaki putperestlik kısa sürede her tarafa yayıldı, öyle bir hale geldi ki kabenin etraf 360 putla dolu bir mabed haline geldi. Arapları putperesliğe sevk eden en büyük neden onların kabeye duydukları saygıdır. Çünkü onlar Mekke'den uzaklaşınca yanlarında bir taş alırlar yolda nerede konaklasalar o taşı bir yere koyarlar ve tıpkı Kâbe'yi Tavaf eder gibi o taşı tavaf ederlerdi. Kendince o taş onlara uğur getirecekti.[77]

Bu isimleri verilen putların yanında değişik isimlerde de karşımıza putlar çıkmaktadır; Vedd, Yeğus, Yeük, Nesr. Kur'an-ı Kerim'de *"Ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den* asla *vazgeçmeyin."* Buyrulmaktadır.[78] Bu ayete bakarak putperestliğin aslında cahiliye dönemiyle değil de Hz Nuh ile başladığını söyleyebiliriz.

Yine Kur'an-ı kerim'e baktığmız zaman Hz İbrahim'in Babası karşımıza çıkmaktadır. "*İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum demişti."* [79] Hz.İbrahim'in kavmi Irak'ta yaşayan Keldaniler idi. Yıldızlara, gök cisimlerine taptıkları gibi putlara da taparlardı. Hz. İbrahim babasının ve kavminin putlara taptıklarını görünce onları sert bir dille kınadı, putların tapılmaya layık olmadıklarını, Allah ile insanlar arasında vasıta olamayacaklarını hatta onlardan hiçbir fayda ve zararın gelemeyeceğini bildirdi.

---

[75] Kapar, M. Ali, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, Cilt II. s.104.
[76] Güç, *a.g.e,* s. 366.
[77] Kapar, *a.g.e,* s. 105.
[78] Nuh, 71/ 23.
[79] En'am, 6/74.

İsrailoğulları Hz Musa'nın kendilerini Mısır esaretinden kurtarınca karşılaştıkları putperest kavme özenerek Hz Musa'nın da kendilerine bir put yapmalarını istemiştir. Bu durum Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: *"İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine: Ey Musa! Onların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! Dediler. Musa: Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz, dedi.''*[80] Ayrıca Hz Musa'nın vahiy almak için Tur dağına çağrıldığı kırk günlük süre içerisnde Samiri tarafından yapılan altın buzağıya tapmaya kalkışmışlardır. [81]

Hz Peygamber Kâbe'nin içinde ve civarında bulunan putların hepsini Mekke'nin Fethi günü yıkıp dışarı çıkarmış, böylelikle Kâbe putlardan arınmıştır.[82]

1.4.4.2.2. Müşrikler

Müşriklik ortak koşma anlamına gelen "şerike'' fiilinden türemiş bir fiildir. Allah'a ortak koşan kişiyi ifade eder. Ortaklık anlamına gelen kelime; riya, nifak, Allah'tan başkasına edilen yemin ve bir şeyi uğursuz sayma anlamalarına gelir. [83] Istılahta ise Allah'ın ilahlığında, sıfat ve fiillerinde ve ilah oluşunda ortağı ve benzerinin olduğuna inanmaktır. Ubudiyette Allah dışında birilerini gözetme ve gösteriş gibi kötü huyları da içerisinde barındıran bir kelimedir.[84]

Kur'an-ı Kerim'de ise putlara tapan müşrikler için "*müşrikun*, *müşrikin*e'' ve "*irk koşanlar"* tabirini kullanır. [85] Cahiliye döneminde Allah aracısız ulaşılması imkânsız bir varlık olarak görülüyordu. Bu sebeple onlar putları Allah'a aracı kabul ediyorlardı. Bir nevi kendilerine şefaatçi olarak görüyorlardı. Fakat başlarına büyük bir felaket geldiği vakit ancak Allah'ı hatırlıyorlardı.[86]

Müşriklerin Arapların putlara tapmanın yanında Allah'a inandıklarını Kur'an-ı Kerim bizlere şöyle haber vermektedir: *"Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler. O*

---

[80] A'raf, 7/138.
[81] Taha, 20/85-89.
[82] Güç, Ahmet, "Put maddesi" *DİA*, TDV Yay., Ankara, 2007, Cilt XXXV, s. 365.
[83] İsfahâni, Râgıb, Ebu'l Kasım, Hüseyin b. Muhammed, *el- Müfredât, (Kur'an kavramları Sözlüğü),* (Çev.: Yusuf Türker) "şrk maddesi", Pınar Yayınları, İstanbul, 2016, s.791-792.
[84] Karaman, Fikret, "Şirk Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006 s.621.
[85] Bkz. Bakara 2/105-135-221; Nur 24/3; Maide 5/121; Tevbe 3/28; Yusuf 12/106; Nahl 16/100
[86] İsra, 17/67.

halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?[87] "*Andolsun ki onlara: "Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler. De ki: (Öyleyse) hamd da Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler.''*[88] *"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlâsla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, (Allah'a) ortak koşmaktadırlar.''*[89]

Netice olarak müşriklerde Allah inancı olmakla beraber putları da Allah'a vasıta kılmışlardır. Onlarda bulunan Allah inancı daha önce gönderilen peygamberlerin tebliğ ettiği tevhid inancından kalan izler olduğu, zamanla farklı inançlardaki toplumlarla ilişkiler onları zamanla tevhidden uzaklaşarak şirk bataklığına düşürmüştür.[90]

Araplarda Allah inancı mevcuttu fakat Allah'a yakın olmak için bazı şeyleri ona ortak koşuyorlardı. Bunlardan biri Gök cisimleridir. Kimi yıldızlara kimi güneşe kimi aya ibadet ediyordu. Onlar için güneş bir melekti, onda nefis ve akıl vardı, bütün yıldızlarda nurunu güneşten alıyordu, bu yüzden ona ibadet ediyorlardı. Diğer taraftan yıldızlara ibadet edenler vardı onlara göre yıldızlar Allah'ın yarattığı en büyük cisimlerdir. Önceleri bu büyüklük sebebi ile saygı duyuluyordu zamanla özel bir ibadet şeklini aldı.[91]

İslam'ın ilk ortaya çıktığı Arap yarımadasında bir kısım Araplarda melek, cin ve şeytan gibi ruhani varlıklara inanıyorlardı. Bunlardan meleklere inananlar meleklerin Allah katında saygın bir yeri olduğu, onlara ibadet edilirse Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. [92]

Diğer taraftan cahiliye döneminde cinleri de ulûhiyet derecesine çıkarıp onları ilah edinen insanlar vardı. Kur'an-ı Kerim onların bu durumunu şöyle açıklıyor: '*'Allah ile cinler arasında da bir soy birliği uydurdular. Andolsun, cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler. Allah, onların isnat ede geldiklerinden yücedir, münezzehtir.''*[93] Diğer bir ayette ise '' *Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.*'' [94]buyruluyor.

---

[87] Ankebut, 29/61.
[88] Ankebut, 29/63.
[89] Ankebut, 29/65.
[90] Tümer, Günay, *Biruniye Göre Dinler ve İslam Dini,* DİB Yay., Ankara, 1975, s. 131.
[91] Çelik, *a.g.e,* s.24.
[92] Çelik, *a.g.e,* s.26.
[93] Saffat, 27/ 158-159.
[94] En'am, 6/100.

Cinlere inananlara göre cinler gaybı bilirler, insanlara zarar verebilme güç ve kuvvetine sahiptirler. Onlara göre hastalıkların çoğunun cinler tarafından meydana geldiği ve bu hastalıklardan kurtulmanın da cinlere yakın olmaktan geçtiğine inanmaları zamanla onlara bir ulûhiyet kazandırmıştır. Şeytana tapma ona ibadet etme konusuna gelince bu inançları cinler hakkındaki inançlarından farksızdır. Onlara göre Şeytanlar da gaybı bilir bazı gizli durumlarda kendilerine yol göstereceklerine inanıyorlardı.[95]

Yüce Allah ise birçok ayette müşriklere cevap olarak kendisinin tek olduğunu eşi ve benzeri olmadığını vurgulamıştır. *‘’İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir.’’*[96]

1.4.4.2.3. Hanifler

İslamdan önce Hz İbrahim’in tebliğ ettiği dine tabi olanlara verilen addır.[97] Hanif kelimesinin anlamı hakkında farklı görüşler vardır. İslami literatürde ‘’hnf’’ kökü dalaletten istikamete, diğer dinlerden hak dine yönelmek anlamlarına gelir.[98]

Cahiliye döneminin halk inançları arasında Allah’a inanan, Hanif olarak bilinen Hz İbrahimin dinine bağlı kalan muvahhidler de mevcuttu. Hanifler içinde yaşadıkları toplumun gidişatını beğenmeyerek onlardan uzak durmaya çalışıyorlardı. Bu hanifler herhangi bir grup veya cemaat oluşturmuş değillerdi. Fakat cahiliye adetlerini yaşamayan kimselerdi. Haksızlık yapmazlar putlara tapmazlardı.[99]

Kur’an-ı Kerim’ e baktığımız zaman 10 yerde hanif sözcüğü geçmektedir. Hanif kelimesi bazı yerlerde Hz İbrahim’in Allah’a olan imanını ifade etmek için ve müşrikliğin zıddı olarak kullanılırken diğer yandan Hz İbrahim’in Yahudi ve Hıristiyan olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca ehli kitabında hanifler olarak Allah’a kulluk etmekle emrolundukları vurgulanmaktadır. Bu bilgilere dayanarak Hanifliğin müşriklik Yahudilik ve Hıristiyanlıktan beri olduğu açıklanmıştır. Allah İlk peygamber Hz Âdem’den beri insanlığa gönderdiği din, insan fıtratına uygun olan tevhid dinidir.[100] Konuyla ilgili olarak Kur’an- Kerim’de şöyle buyrulur: *“(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın*

---

[95] Çelik, Ali, *a.g.e,* s.27.
[96] Bakara, 2/163, 255; Ali İmran, 3/2-6-18- 62; Nisa, 4/48-116-171; İhlâs, 112/1-4.
[97] Kuzgun, Şaban, “Hanif Maddesi” *DİA,* TDV Yay., Ankara. 1997, Cilt XVI, s.33.
[98] İsfahâni, “hnf maddesi”, *a.g.e,* s.445.
[99] Çelik, *a.g.e,* s.21.
[100] Kuzgun, *a.g.e,* s, 35.

yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."[101]

Haniflik kavramı sadece Kur'an-ı Kerim' de değil Hz Peygamberin sünnetinde de yerini alır. İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste Hz peygambere Allah katında hangi din daha makbuldür? diye sorulduğunda " *kolaylaştırılmış Haniflik''* demiştir.[102] Bu sözüyle Hz Peygamber Haniflik ifadesiyle maddeci düşüncenin bir tezahürü olan şirkten uzak İslam dinini kastetmiştir.

1.4.4.2.4. Ehl-i Kitap

Ehli Kitap kendilerine kitap verilmiş, ilahi bir kitaba inananlar anlamında bir tamlamadır. Kitaplara inananlar bakımından konuya bakarsak aslında Müslümanlar da Ehli kitap sayılırlar, fakat Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman Ehli Kitap derken Müslümanlar dışındaki kutsal kitap sahipleri anlaşılır. Özellikle bunlar Yahudi ve Hıristiyanlardır.[103]

İslam'ın doğuşu dönemine baktığımız zaman Arap yarımadasının dört bir köşesinde Yahudilerin olduğunu görmekteyiz. Fakat ne zaman buralara gelip yerleştikleri hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte kuvvetli görüşe göre miladi birinci asırda Roma'nın Suriye ve Mısır hâkimiyetinin ardından Şamdan ayrılarak Hicaz bölgelerine gelmeleridir. Önceleri muvahhid bir inanca sahip olan Yahudiler zamanla sapıtmışlar ve tevhid akidesini zedelemişlerdir.[104] Kur'an-ı Kerim onların düştüğü sapık durumu şöyle özetler: Yahudilere tek ve bir olan Allah'a ibadet etmeleri emrolunmuşken, Allah'a çocuk isnat ettikleri, [105] Uzeyr Allah'ın oğludur demeleri, Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını) ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edinmelerini,[106] çarpıcı ifadeler ile anlatır.

Arap yarımadasına baktığımız zaman Yahudilerden başka Hıristiyanları da görmekteyiz. Fakat bunların yurdu Necran olduğu için Mekke'de pek nadir bulunuyordu. Hıristiyanlar da Tevhid inancından uzaklaşmışlardı. Kimi Hıristiyanlar "*İsa Allah'ın oğludur"* kimi "*Hz İsa Allah'tır"* yahut "*O üçün üçüncüsüdür*." diyerek

---

[101] Rum, 30/30.
[102] Buhari, *İman,* 29.
[103] Kaya, Remzi, *Ehl-i Kitap maddesi, DİA*, TDV Yay., Ankara, 1994, Cilt X.s.516.
[104] Çelik, *a.g.e,* s.22.
[105] Bakara, 1/116.
[106] Tevbe, 9/30-31.

teslise inanıyorlardı.[107] Yahudilerin Allah'a çocuk isnat etmeleri, din bilginlerini rableri yerine koymaları, Hıristiyanların ise Allah'ı Hz İsa'ya indirgemeleri maddeci felsefenin etkisiyle olduğu söylenebilir.

1.4.4.2.5. Dehr İnancı

Çoğulu: ehdur ve duhur olan Dehr kelimesi klasik Arapça sözlüklerinde çoğunlukla uzun zaman (*el- emedu'l memdu*) olarak adlandırılmıştır.[108] Dehr kelimesi âlemin yaratılışından yok oluşuna kadar geçireceği zamana isim olmuştur.[109]

Dehrîler" veya "Dehriyye" ise, zamanı esas alıp, zamanın ve maddenin sonsuzluğuna inandıkları için ve dünyadaki meydana gelen olayların zamana bağlı olarak gerçekleştiğini iddia eden gruptur. Bunlara, Maddiyyûn, Muattıla ve Zenâdıka gibi isimler de verilmektedir. İslam dünyasında "Mutlak zaman" anlamında kullanılan dehr kelimesine nispetle bu isimle anılan ve İslam dünyasında materyalist ve ataistlerin düşünce akımını ifade eden felsefi bir akımdır. Çeşitli felsefi akımlarda inkârcıların ortak adı olarak da dehr kelimesi kullanılmaktadır.[110]

Kur'an-ı Kerimde " *dediler ki hayat ancak yaşadığımızdan ibarettir. Ölürüz ve yaşarız, bizi ancak zaman (dehr) helak eder."* [111] Ayetiyle İslam'dan önce bazı arapların arasında dehri görüşe sahip materyalist insanların olduğunu anlıyoruz. Müşriklerin *"biz ölürüz ve yaşarız; bizi ancak zaman helak eder."* ifadesindeki temel vurgu şöyledir: İnsanı yok oluşa sürükleyen temel faktör, zamanın akıp gitmesidir. Dolayısıyla ölüm Allah'ın emri ile olan bir durum değil aksine zamanın insan bedenini yıpratması ve sonunda biyolojik yaşamın sona ermesidir. Kısaca ölümle birlikte son bulup yok olmanın tek nedeni zamandır.[112] Arap müşriklerinin hayat, ölüm ve sonrasına ilişkin bu inkârcı tutumlarını Kur'an bizlere şöyle açıklıyor; *Onlar dediler ki: hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir. Biz tekrar diriltilecek değiliz*.[113] *Hayat şu dünya hayatımızdan ibarettir. Ölürüz ve yaşarız. Biz bir daha dirilecek değiliz.*[114] Bütün bu ayetler Araplar arasında materyalist bir düşüncenin var olduğunu bizlere gösteriyor. Böylece öldükten sonra dirilmeyi kesin bir şekilde reddediyorlardı. Onlar için hayat

---

[107] Çelik, *a.g.e,* s.23.
[108] İbni Manzur, *Lisanu'l Arap,* Kahire, Trz, Cilt II. s. 1439.
[109] Kefevi, Ebi'il Beka, *Külliyat-ı Ebi'l-Beka,* Matbaa-i Amire Yay., İstanbul, 1870. s. 329.
[110] Altıntaş, Hayrani, "Dehr maddesi" *DİA,* TDV Yay., Ankara, 2007, Cilt IX, s. 107.
[111] Casiye, 45/24.
[112] Zemahşeri, *El- Keşşaf an Hakaiki't- Tenzili,* Beyrut, 1977, Cilt III, s.512.
[113] En'am, 6/29.
[114] Mü'minun, 23/37.

denilen şey sadece dünya hayatından ibarettir. Bu dünyadan sonra başka bir âlem söz konusu değildir. Yeni doğanlar doğar, ölenler ise ölür, bizim ölümümüz veya yok oluşumuzun temel sebebi zamanın geçmesidir.[115]

Gazzalî, ise felsefecilerden bahsederken, kendisinden önceki felsefecileri Dehriyyûn (Materyalistler), Tabîiyyûn (Natüralistler) ve İlahiyyûn (Metafizikçiler) olarak üç bölüme ayırır. Gazzali bu konuyu şöyle özetler: "Bunlar, en eski filozoflardan bir zümredir. Kâinâtı idare eden ve herşeye muktedir olan bir yaratıcının varlığını inkâr etmişlerdir. Âlemin bir yaratıcı tarafından değil de, öteden beri kendiliğinden mevcut olduğunu, canlının meniden, meninin canlıdan vücûda geldiğini, böylece ebedî olarak devam ettiğini iddia etmişlerdir ki, bunlar zındıklardır."[116]

Dehriyyun düşüncesinin İslâm İslam dünyasına ilk defa kimin tarafından sokulmaya çalışıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat bu konu ile ilgili olarak genel olarak bilinen, bu sapkın düşüncelerin, bu fikirleri benimseyen gayr-ı müslim gruplar tarafından İslâm dünyasına geçtiğidir. Ayrıca, İslâm dünyasında Dehrîlik ve maddeciliğin yayılmasında, tercüme hareketinin sonucu olan, Epikürcülük ve Stoacılık gibi felsefi düşüncelerin etkisi de olmuştur.[117]

İslam dünyasında ise klasik çağdaki en ünlü materyalist olarak İbnü'r-Ravendi ve hocaları İbn Talutü Nu'man b. Ebu'l-Acva ve Ebu İsa el- Verrak gibi ünlü isimler zikredilir. İbnü'r-Ravendi'nin adı Ebu'l Hüseyin Ahmet b. Yahya b. Muhammed b. İshak er- Ravendî'dir. Horasan'ın Merverruz şehrinde dünyaya gelmiştir. Muhtemelen İsfehân'ın Ravend köyünde doğduğuna dair yanlış bir rivayet sebebiyle Ravendî ismi nispet edilmektedir. İbnü'r-Ravendî İslam dünyasında mülhid fikirleri yansıtan eserleri ve aşırı Şiiliği ile tanınmış bir filozoftur. Hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirmiş, Mutezili fikirlerden etkilenmiş daha sonra ise Şii karakterli düşüncelerinden dolayı ismi ilhad kelimesi ile özdeş hale gelmiştir.[118]

Ravendî madde ve âlemin ezeli olduğunu iddia ederek yaratılışı reddetmiş, ruhun bedenden bağımsız bir varlık olmadığını ve varlık kapsamına giren her şeyin özünün madde olduğunu savunmuştur. Ona göre kâinat sonsuz maddelerden meydana gelmiştir. Maddeyi de harekete geçiren bizzat kendi kanun ve kaideleridir. Ayrıca Ravendî Kur'an-ı yalanlamış, tevhid inancının batıl olduğunu, Nübüvvetin gereksiz

---

[115] Kutup, *çağdaş Fikir Akımları,* s.276.
[116] Gazali, *El- Munkızu Mine'd-Dalal*, Çev. Hilmi Güngör, Meb. Yay. İstanbul,1989, s. 49.
[117] Bayraktar, Mehmet, *İslâm Felsefesine Giriş,* Ankara, 1998, s.90.
[118] Hayyât, Ebü'l-Hüseyn Abdürrahim b. Muhammed b. Osman, *Kitabu'l-İntisar ve'r-Red ale'bni'r-Râvendî el-Mülhid*, (Tahkik: H. S. Nyberg), Beyrut, 1988, s. 72-77.

olduğunu, gerçeklere ulaşmak için yegâne yol göstericinin akıl olduğunu iddia etmiştir.[119] İbnü'r-Ravendi'nin dinleri, peygamberleri ve mucizeleri inkâr etmesi İslam öncesi İran literatürünün etkisine bağlanmaktadır.[120]

Buna göre hiçbir şekilde eskimeyen veya her şeyi kendisi eskiten tek bir gerçek vardır, o da Dehr'dir. Kendilerine "Dehriyyûn" denmesinin sebebi de bu inançları benimsemelerindendir. Bunların inanç ve düşüncelerinin en önemli özelliği zamanın başlangıcının olmadığı düşüncesidir. Bu husus, onların diğer inançlarının da temelini oluşturur. Dehr'de bir başka ikinci bir gerçek daha vardır ki, o da maddedir. Madde haricinde başka hiçbir gerçek yoktur. Bu sebeple kendilerine "Maddiyyûn" (Materyalistler) de denmiştir. Bu düşünce sistemine göre Âlemin iki gerçekliği vardır: Dehr ve madde. Bu ikisi ezelî olduğu için kâinat da ezelîdir ve yaratılmamıştır. Bunun için de âlem sürekli bir değişim ve varoluş içerisinde sonsuza kadar devam edecektir. Kâinatta görünenin ötesinde farklı bir güce sahip bir Allah yoktur. Allah ve görünen âlem aynıdır. Yine bu düşünce sistemine göre İnsan ruhu âlemden sonra tümel varlığa karışır; ebedîlik de bunun ebedîliğinden kaynaklanır. Bu yüzden bunlar Tenâsuhçular olarak da adlandırılmaktadırlar. Onlara göre, yaratılışın istediği bütün her şey mubahtır. İnsan ile hayvanlar arasında fazla bir fark yoktur. Haz ve zevklerin önündeki tüm engeller kötüdür. İnsanın kendisine yarar sağlayan bir durumun bir başka birinin ölümüne sebep olsa bile bu iyidir. Ayrıca dehriler meleklerin varlığına da inanmazlar.[121]

Cahiliye Araplarına göre, insan varlığını Allah'ın yaratmasına borçludur. İnsan yaratıldıktan sonra Yaradan ile tüm bağlarını keser. Yeryüzüne geldiği andan itibaren hayatını daha kuvvetli başka bir gücün altına koyar. Onun yönetimine girer, bu güç onun ölümüne kadar devam eder. İşte bu gücün adı Dehrdir.[122] Görüldüğü gibi müşrik Araplara göre hayat yalnız bu dünyadır, bu hayattan başka herhangi bir hayat yoktur. Onların inançlarına göre onları yokluğa götüren tek faktör zamanın geçmesidir. İşte kendilerini yok eden bu güce Dehr adı vermişlerdir.

---

[119] Bayraktar, *a.g.e,* s.78.
[120] Altıntaş, *a.g.e,* s. 108.
[121] Bayraktar, *a.g.e,* s.91.
[122] İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan,(*Çev.: Mehmet Kürşad Atalar), Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 157.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MATERYALİZM' İN İSLAM DÜŞÜNCE BİÇİMLERİNE ETKİLERİ

Materyalizmin doğuşu ve kökenlerini birinci bölümde anlatmaya çalıştık. İkinci bölümde ise materyalizmin İslam düşünce biçimine ne tür etkiler bıraktığını açıklamaya çalışacağız.

2.1. İtikadi Yönden Etkileri

Materyalizm milattan önce ortaya çıkmış bir felsefedir. Maddeyi önceleyen soyut varlıkları kabul etmeyen tek gerçek olarak gözle görünen yani maddeciliği savunan bir felsefedir. İslam dünyasının diğer toplumlarla tanışması kaynaşması ve birbirinden etkilenmesi sonucunda gerek bilim yönünden gerekse ilmi ve kültürel yönden etkilenme olmuştur. Batı felsefesinin ürünü olan Materyalizm de İslamı etkileyen bir düşünce biçimidir. Bu felsefe öncelikle İslam dünyasına etkisi itikadi boyutu ile gerçekleşmiştir. İslam dünyasında bu fikir ile özdeşleşen dehriler ortaya çıkmıştır ve bu felsefeyi temellendirmeye çalışmışlardır. Bu itibarla Materyalizm İslam dünyasında öncelikli olarak Allah'ı inkâr ile kendini belli etmiştir.

Materyalizm sadece İslam dinine değil hatta bütün insanlığa etkisi olmuştur. Kur'an'a baktığımız zaman şu hadiseler konun anlaşılması açısından önem arz eder:

Yüce Allah insanlığın ilk babası olan Hz. Âdem'i yarattı ve ona oturup konuşacağı kendisinde huzura kavuşacağı bir hayat arkadaşı olan Hz. Havva'yı da yarattı. Her ikisini cennete yerleştirdi. Onlara Cenabı Hak şöyle buyurdu: *"Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik."* [123] Yine şeytanın da onların düşmanları olduğunu açıklayıp;" Ey *Âdem! Dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersin!"* [124] buyurarak onları uyardı. Fakat İblis onlara bu ağacın meyvesinden yediğiniz takdirde ölümsüzlüğe kavuşacaksınız, aksi takdirde bütün buradaki nimetlerden mahrum kalacaksınız yalanlarıyla onları kandırmayı başardı. Hz.

---

[123] Bakara, 2/35.
[124] Taha, 20/117.

Âdem ve Hz. Havva o yasak meyveyi yediler böylece cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildiler.[125] İnsanlığın babası Hz. Âdem'in düştüğü hatanın ardında ölümsüzlük duygusu ve sonsuz yaşama arzusu vardı. Sadece görünen mevcut hayatı kaybetmeme düşüncesi vardı.

İnsanlığın ikinci babası Hz. Nuh peygambere baktığımız zaman yüce Allah onu putlara tapan bir kavme tevhid inancını anlatmak ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri için gönderdi. Bu durum Kur'an-ı Kerim de şöyle ifade edilir: *"Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum. Kavminden ileri gelenler dediler ki: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!"* [126] deyip Hz. Nuh'u yalanladılar. Hz Nuh'a sende bizim gibi bir insansın şayet Allah isteseydi senin yerine bir melek bize gönderirdi de biz de o zaman inanırdık dediler[127] Hatta bir adım daha ötesine gidip eğer doğru söylüyor isen bizi korkuttuğun şeyi hemen getir dediler. [128] Nuh kavmi görünenin ardından başka bir hayatın olmadığını gerçek hayatın dünya hayatı olduğunu Hz. Nuh'u yalanlamalarıyla açıkça belirtmişlerdi. İşte bu ayetlerden de anlıyoruz ki materyalizm yani maddecilik insanlıkla beraber hep var olmuştur. Kavmi Hz. Nuh'u yalanlayınca onu dışlamaya hatta taşlamaya[129] karar verdiler bunun üzerine Hz. Nuh rabbinden yardım istedi ve Allah ona bir gemi yapmasını istedi ve inanan insanlarla beraber her canlıdan da bir çift almasını emretti.[130] Tufan başlayınca ona inanmayanlar arasında oğlu da vardı. Ona yavrucuğum gel sen de gemiye bin kâfirlerden olma dedi[131] fakat oğlu maddeci bir yaklaşım ile yüksek dağlara çıkıp bu tufandan kurtulacağını zannetti ve netice olarak suda boğuldu. [132] Hz. Nuh'un kavmi ve oğlu maddeci bir yaklaşımla yüksek dağlara çıkıp söz de Allah'ın azabından kurtulacaklarını zannediyorlardı fakat öyle olmadı. Akıbet yani güzel sonuç Allah'a ve bildirdiklerine inanıp güzel işler yapanlarındır. [133]

---

[125] Köksal, M.Asım, *Peygamberler Tarihi,* TDV Yayınları, 14. Baskı. 2011, Ankara, Cilt I, s. 35-36.
[126] A'raf, 7/59-60.
[127] Mü'minun, 23/25.
[128] Hud, 11/32,
[129] Şuara, 26/126.
[130] Mü'minun, 23/26-27.
[131] Hud, 11/42.
[132] Hud, 11/43.
[133] Hud, 11/49.

Semud kavmini uyarmak için var olan tek olan Allah'ı anlatmak için yüce Allah Salih peygamberi gönderdi.[134] Semud kavmi yeryüzünde taşları yontarak evler saraylar yapıyordu.[135] Salih peygamber onlara ben sizin için Allah'ın göndermiş olduğu elçiyim sizden herhangi bir ücret istemiyorum, sadece Allah'a iman edin dediğinde onlar maddeci bir felsefe ile bize bir mucize getirmedikçe asla sana inanmayız dediler. Bunun üzerine Salih peygambere Allah mucize olarak bir deve verdi, fakat onlar o deveyi kesip Allah'ın emrine karşı gelince onları acı bir azap yakaladı ve helak oldular.[136] Allah'ı inkâr etmeleri ve peygamberini yalanlamalarının temelinde dünya hayatını gerçek hayat olarak görmeleri vardır.

Yine Kur'an'a baktığımızda Hz. Musa döneminde yaşamış ve Hz Musa'nın amcası oğlu olan büyük servet sahibi Karun'u görüyoruz. Karun o kadar zengindi ki servetinin anahtarlarını insanlar zor taşıyabiliyordu. Böyle bir durumda iken Hz. Musa ona Allah'ın mesajını tebliğ etti zekât vermesini emretti fakat o dünya hayatının sürekli olacağına aldanarak İlahi emirlere asi oldu ve her iki dünyada zarar edenlerden oldu.[137] Bu durumu Kur'an bize Şöyle açıklıyor: *Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma… Karun ise: O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi, demişti… Nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik."*[138]

Bu ayetlerde dikkatimizi çeken önemli noktalardan biri "dünyada nasibini unutmamadır." Malı veren Allah'tır. Dünya hayatı gelip geçicidir, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın maddeye dalıp ahireti unutmayın diye Allah bizleri uyarıyor. Diğer bir husus ise kul kendisine verilen nimetleri dünya hayatı için değil, ebedi hayat olan Ahiret hayatını kazanmak için bir araç olarak görmelidir.[139]

Maddeciliğin Müslüman toplumları etkilediği itikadi hususlardan biri de dünyaya ait işlere önem verip ahrete dair işlere az önem verme veya dünyayı çok

---

[134] Neml, 27/45.
[135] A'raf, 7/ 74.
[136] Şuara, 26/142-158.
[137] Köksal, *a.g.e*, II, s. 83-87.
[138] Kasas, 28/78-81.
[139] Karaman, Hayreddin- Çağrıcı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi- Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB. Yay., Ankara, 2007, Cilt. IV, s.246.

düşünüp ahreti az düşünmektir. Çalışmalarımızı da dünya eksenli yapmaktır.[140] Toplumumuzda düzenli olarak namaz kılanların sayısı giderek azalmaktadır. Oysaki namaz dinin direği Müslümanların belirgin özelliğidir. Oruç tutmama, cihaddan kaçma veya işlerinin yoğunluğundan dolayı hac ibadetini ömrünün son dönemlerine bırakmak başlıca örneklerdir. Yüce Allah bizlere dünyanın gerçek yüzünü göstermek, dünyaya imtihan için geldiğimizi bildirmek için peygamberler göndermiş, kitaplar indirmiştir. Bunlar vasıtasıyla dünya hayatının ahiret hayatına hazırlık yapma yeri olduğunu bildirmiştir. Dinimiz aynı zamanda dünya ile ahiret arasındaki dengeyi düzenleyip, dünya ve nimetlerinin sınırlı ve geçici ahiret hayatının ise sonsuz olduğunu bizlere anlatmıştır.[141]

Maddeciliğin etkilediği hususlardan bir diğeri ise insanlarda ruhi bunalımlar, ümitsizlik ve bunun neticesinde ise intiharlardır. Yaratanı ile arasında bağı zayıf olan bireyler dünya hayatında başına bir bela musibet ve sıkıntı geldiği zaman bunu intihar ile çözmeye çalışır. Oysaki ölüm bir kaçış ve yok oluş değil aksine ebedi olan bir hayatın başlangıcıdır. Bütün bu ruhi ve psikolojik bunalımların temelinde pozitivist ve maddeci bir hayat felsefesi yatmaktadır. İnsanlarda bu duygular hâkim olunca başına en ufak bir bela musibet geldiği zaman ona karşı mücadele etmek yani sabretmek yerine bir çıkış, bir kaçış yolu arar ve onu da ölüm olarak zanneder. Bu tür yanlış duygu ve düşünceleri bertaraf etmek sağlam bir inanç ile mümkün olur. [142]

Buraya kadar Materyalizmin İslam itikadi üzerinde ne tür etkiler bıraktığını genel olarak açıklamaya çalıştık. Şimdi ise Materyalizmin İslam'ın iman esasları konusundaki görüşlerini anlatmaya çalışacağız.

-Allah İnancı:

Tarihin derinliklerine baktığımız zaman her dönemde insanların inandıkları, taptıkları, bağlandıkları varlıklar olmuştur. İnançsız bir topluma hiçbir devirde rastlamak mümkün değildir. Avustralya'da yapılan bir araştırmada bölgede yaşayan en ilkel kabile toplumlarında bile tanrı inancının olduğu görülmüştür.[143] Tanrı olarak kabul edilen varlık her zaman kutsal, saygıya ve yüceltmeye en layık bir şekilde tasavvur edilir. Tanrı görünürlüğün ötesinde çok yüce ve duyu organlarıyla birebir algılanamayan fakat yeryüzünde bütün her şeyin onun emriyle oluştuğuna, sonsuz güç

---

[140] Meşhur, Mustafa, *Rabbanilik ve Maddecilik Arasında Müslüman, (*Çev.: M. Ahmet Varol), Ravza Yay., İstanbul, 2016, s.89.
[141] Meşhur, *a.g.e,* s. 90-92.
[142] Özarslan, Selim, *Günümüz İnanç Problemleri,* Nobel Yay. Ankara, 2012, s.1-3.
[143] Topaloğlu, Bekir, "Allah Maddesi" *DİA,* TDV. Yayınları, Ankara, Cilt II. 471.

ve kudret sahibi olarak anlaşılmıştır. Bu yüzden tüm inanç sistemlerinde yüce yaratıcı veya Allah inancı mevcuttur. İslam kelamcıları genel olarak Allah'ı varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan yüce varlık,[144] gerçek ilaha ve bütün güzel isimlere delalet eden bir işaret olarak adlandırılır.[145]

Allah inancı İslam ve bütün ilahi dinlerin esasını teşkil eder. Bunun için Allah inancı olmadan diğer inanç esaslarına inanmak mümkün değildir.[146]

Bizler Allah'ın zatı ve mahiyetini net olarak bilemeyiz. Ancak onun eserleri ve eserlerinin delalet ettiği sıfatları ve isimleriyle tanıyabiliriz. Allah'ın yaratmış olduğu eserleri isimlerine delalet eder, Allah'ın sıfatları ise zatına işaret eder. Bu manada Allah'ın isim ve sıfatları ezeli ve ebedidir. Zatı ile beraber vardır. Allah'ın sıfatları ve isimleri zatının ne ayrı ne de gayrıdır.[147]

İslam dini akıl sahibi ve buluğ çağına ulaşmış olan insanlara ilk olarak kendisi dâhil kâinatı ve içerisindeki her şeyi yaratan, her şeyi bilen, düzene koyan ve iradesi altına alan, yerde ve gökte her şeyin kendisine muhtaç olduğu, kendisinin ise hiçbir şeye muhtaç olmadığı rabbini tanıması, ona inanması ve emirlerini yerine getirmesini istemektedir.[148]

Materyalistler var olan gerçekliğin madde olduğunu savunduklarından dolayı madde dışında herhangi bir yaratıcı kabul etmezler.[149] Onlara göre kâinatı yaratan bir tanrı değil maddenin hareketleridir. Akıl ve duyumlar da maddenin hareketi sonucunda ortaya çıkar. Dolayısıyla materyalistler ruhu inkâr ettiklerinden dolayı Allah'ı da reddederler. Onlara göre var olan gerçek ve var eden gerçek tanrı değil madde ve hareketleridir. Materyalistler tabiatın kendilerine yeteceğine inanırlar, bu yüzden Allah'ı unuturlar, hatta ona isyan edeler. Fakat kâinatın, kendisinden başka var olan ve bir olan Allah'a işaret ettiğini anlamazlar.[150]

Allah'ın varlığına dair bilgi veya Allah inancı zorunlu ve yaratılıştan gelen bir özelliktir. İslam bilginleri aklını kullanarak Allah'ın bilineceği konusunda ittifak

---

[144] Kılavuz, A. Saim, "Allah'ı Bilmek Makalesi" *İslam'a Giriş*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 41.
[145] Cürcanî, Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Ta'rifât*, Daru'ul Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s.34.
[146] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s.25.
[147] Karagöz, İsmail, "Allah Maddesi" *Dini Terimler Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 23.
[148] Karaman, Fikret, *İslam İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 83-84.
[149] Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü,* s. 285.
[150] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev.: Alparslan Açıkgen),Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 121.

etmişlerdir.[151] İnsanoğlu gerek öz benliğinde gerekse dış dünyada Allah'ın varlığını gösteren bir takım deliller üzerinde durup düşünerek onun varlığına birliğine ulaşmak durumundadır. "Gözler onu göremez ama o, gözleri görür."[152] buyurarak duyu organları ile Allah'ın görülemeyeceği fakat Allah'ı tanıyacak olan zihne delil getireceği ifade edilmektedir.

Sonuç olarak İslam inancına göre Allah insanı kendisini tanıyacak bilgi ve yetenekte yaratmıştır. Bir şeyi görmemek onun yok olduğu anlamına gelmez. Ve insanı sorumluluktan da kurtarmaz.[153]

-Melek İnancı:

Melek Arapça "Elk", "le'k" veya mülk kelimesinden türeyen, çoğulu Melaike olup sözlükte "haberci ve kuvvet" gibi anlamlara gelir.[154] İslam ıstılahında ise nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişilikleri olmayan, Allah'ın emirlerinin dışına çıkmayan, nurani, ruhani ve latif varlıklar olarak tanımlanır.[155]

Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette yer alan meleklerin varlığına inanmak iman esaslarından sayılır.[156] Meleklerin varlığını inkâr etmenin derin bir sapıklık olduğunu açıklar.[157]

İslam'a göre her meleğin farklı bir görevi vardır. Kur'an-ı Kerim'de dört büyük melekten; Cebrail için vahiy meleği anlamında "er- Ruhu'l Emin", [158] "Ruhu'l Kudüs",[159] olarak sözedilir. İnsanların rızıkları ve iklim olaylarıyla görevli olarak Kur'an'da ismi geçen diğer büyük melek Mikail'dir.[160] Kıyamet günü sûra üflemekle görevli melek ise İslam kaynaklarında İsrafil olarak isimlendirilir.[161] Son olarak Kur'an-Kerim'de insanların canını almak ile görevli ölüm meleği "Meleku'l Mevt" den (Azrail) bahsedilir.[162]

---

[151] Ebû Mansûr el- Maturidi, *Kitâbü't- Tevhid Tercümesi,* Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yay., Ankara, 2009, s. 171.
[152] En'am, 6/103.
[153] Kılavuz, *a.g.m*, s. 43
[154] Topaloğlu, Bekir- Çelebi, İlyas, *Kelam Terimler Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s 211.
[155] Karaman, "Melek Maddesi", *a.g.e,* s. 421.
[156] Bakara, 2/177-285.
[157] Nisa, 4/136.
[158] Şuara, 26/193.
[159] Nahıl, 16/102.
[160] Bakara, 2/98.
[161] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s.69.
[162] Secde, 32/11; Nahıl, 16/32.

Materyalistler ise madde ve ruh ayrımı yapmaksızın maddeyi tek gerçek olarak kabul ettiklerinden dolayı meleklerin varlığına da inanmazlar.[163] Onlara göre yeryüzünde gerçekleşen bütün değişimlerin arkasında madde ve onun hareketleri vardır.[164]

Günümüzde Materyalist felsefenin etkisiyle bazı Müslümanlarda da melek inancı zayıflamaktadır. Bugün pozitif ilimlerin bile tam olarak açıklayamadığı ruh, akıl, hayat gibi birçok şeyin varlığını akıl sahibi herkes kabul etmektedir. Bu manada melekleri görmemek onların var olmadığı anlamına gelmez.[165]

-Peygamber İnancı:

Peygamber kelimesi Farsça bir kelime olup haberci, Allah'tan haber getiren demektir. Dilimizde genel olarak bu kavrama karşılık elçi sözcüğü kullanılmaktadır.[166] Arapçada peygamberi ifade etmek için "nebi", "resul" kelimeleri kullanılır. Peygamberlik kurumunu ifade etmek için ise "nübüvvet" ve "risalet" kelimeleri kullanılır. Peygamberlik Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmek için kendi içlerinden birini elçi olarak görevlendirmesidir.[167] Risalet vasfı bazen yeni bir kitap ve yeni bir şeriat vasfı olarak peygamberlere tahsis edilmektedir. Bu anlamda risalet kavramı nübüvvet kavramından daha özel bir anlam kazanmaktadır.[168]

Yüce yaratıcı insanların dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlamak amacıyla her millete peygamberler göndermiştir.[169] İslam dininde hiçbir ayrım gözetmeksizin Allah'ın gönderdiği elçilere inanmak iman esaslarından sayılır. Bu nedenle bazı peygamberlere inanıp bazılarını inkâr etmek kişinin dinden çıkmasına neden olur. [170]

Materyalistler peygamberlik müessesini gereksiz görürler, peygamberleri de insanları aldatan, göz boyacılar olarak nitelerler. Çünkü materyalizm aklı tek yol

---

[163] Çüçen, *a.g.e,* s.78.
[164] G.Politzer, *a.g.e,* s. 35.
[165] Bilmen, Ömer Nasuhî, *Muvazzah İlm-i Kelam,(Ehl-i Sünnet İtikadı)*, Ravza Yayınları, İstanbul, 2014. s.288.
[166] Karaman, "Peygamber Maddesi" *a.g.e,* s. 539.
[167] Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007, s.25.
[168] Harputî, Abdullatif, *Tenkîhu'l Kelâm, Fî Akâid-i Ehli'l İslâm*, (Çev.: Fikret Karaman- İbrahim Özdemir), TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, s.225.
[169] Fatır, 35/24; Nahıl, 16/36.
[170] Nisa, 4/150-151; Bakara, 2/285.

gösterici olarak kabul eder. Bu düşünce sistemine göre akıl ve duyumların da kaynağı madde ve hareketleridir. Bu yüzden peygamberlik müessesesini kabul etmezler.[171]

Yine materyalistlere göre peygamberlerin insanlara getirdiği bilgiler aklın idrak edebileceği şeylerdir. Aklın idrak edeceği konularda peygamberler göndermek lüzumsuzdur. Ancak akıl insanı mutlak olarak doğruya ulaştırmaz. İnsanlar arasında en basit meselelerde bile bazı anlaşmazlıkların çıkması bunun en önemli göstergesidir.[172]

İslam kelamcılarına göre peygamberler aklın, bilgisine güç yetiremeyeceği şeyleri bildirdiklerinden dolayı onlara ihtiyaç olduğunu belirtirler.[173]

-Kitap İnancı:

Allah ilk insan Hz. Âdem ile başlayan dünya imtihanında insanoğluna doğru yolu göstermek için belirli aralıklarla peygamberler göndermiş ve peygamberlerini de vahiy ile desteklemiştir. İnsanın Allah ile olan ilişkisinin en üst düzeyi olan vahiy kendini çeşitli şekillerde göstermiştir. Kitaplar veya sayfalar dediğimiz husus vahyin yalnızca bir türünü ifade eder.[174] Sözlükte "yazmak, bağlamak, farz kılmak" anlamlarına gelen kitap sayfalardan oluşmuş eser olarak tanımlanır.[175] Kitap kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Kur'an anlamında kullanılmıştır.[176]

Kitaplara iman, Allah tarafından bazı peygamberlere kitap veya sayfaların indirildiğine ve bunların içeriğinin tümünün doğru ve gerçek olduğuna inanmak demektir.[177]

Vahiy; tüme varım, tümden gelim, sentez, analiz veya tecrübî bilgi ile elde edilecek bir konu değildir. Vahiy aklın bir ürünü değil imâni bir konudur.[178] Bu nedenle Materyalistler vahyi, peygamberlik müessesini kabul etmediklerinden Allah'ın Peygamberleri aracılığı ile göndermiş olduğu kutsal kitaplara da inanmamaktadırlar. Onlara göre gerçeğe akıl ile ulaşılabilinir, bu manada bir peygamber veya kitap gönderilmesine gerek yoktur.[179]

Tarihe baktığımız zaman hak olan yoldan sapıp nefsi arzuların esiri olmuş, yeryüzünde fitne fesat çıkarıp kötülük yayan tüm toplumlara muhakkak doğru yolu

---

[171] Bayrakdar, *a.g.e*, s.78.
[172] Ahatlı, *a.g.e*, s.56-57.
[173] Ebû Mansûr el- Maturidi, *a.g.e,* s.176.
[174] Bırışık, Abdulhamit, "Kur'an-ı Kerim'i Bilmek Makalesi" *İslam'a Giriş*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 103.
[175] İsfahâni, "ktb maddesi", *a.g.e*, s. 1243-1248.
[176] Karagöz, "Kitap Maddesi", *a.g.e*, s.383.
[177] Karaman, *İslam İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar*, s.132.
[178] Karagöz, *İsmail, İslam'ın Ana Kaynakları Kur'an ve Sünnet*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007, s.51.
[179] Bayrakdar, *a.g.e,* s. 78.

gösteren uyarıcı bir peygamber gelmiştir. İnsanların peygamberlere olan ihtiyacı tıpkı hasta birinin doktora olan ihtiyacı gibidir. Buna rağmen geçmişten günümüze baktığımız zaman insanların peygamberlere ihtiyacının olması bir yana bu müesseseyi lüzumsuz ve imkânsız görenler olmuştur.[180]

Materyalizmin nübüvvet konusundaki bu olumsuz yaklaşımı günümüz Müslüman gençleri arasında Tanrıyı varlığın ilk nedeni sayıp nübüvvete şüphe ile bakan veya tamamen reddeden Deizm düşüncesine sevk etmektedir.[181]

-Kader ve Kaza İnancı:

Kader kelime olarak "ölçmek, tahmin etmek, ölçüp takdir etmek, gücü yetmek, kudret" gibi anlamlara gelir. Dini terminoloji de ise Allah'ın ebede kadar olacak şeylerin zamanını, yerini, nasıllığını bilip o şekilde sınırlandırması ve takdir etmesini ifade eder. Kader Allah'ın ilim sıfatıyla ilgilidir.[182] Kaza ise kelime olarak emir, hüküm sağlam ve güzel bir şekilde yapma bitirme anlamlarına gelir. Istılahta ise Allah'ın ezelde takdir ettiği şeylerin zamanı gelince Allah'ın ezeli ilmi, irade ve takdirine uygun olarak meydana gelmesidir. Kısacası kader ve kazaya iman Allah'ın sıfatlarından ilim, irade, kudret ve tekvine inanmak demektir.[183]

Kur'an- Kerim'e baktığımız zaman belirtilen iman esasları arasında kader ve kazaya iman geçmemektedir.[184] Ancak Hz. Peygamberden Cibril veya İhsan hadisi olarak bilinen meşhur hadiste; kaza ve kadere imanı da iman esasları arasında saymıştır.[185]

İslam tarihine baktığımız zaman kader ve kaza konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.[186] İslam itikâdi ekollere göre çeşitli şekillerde anlaşılmış ve tanımlanmıştır. Materyalizm başta da açıkladığımız gibi gerçekliği madde olarak gören ve bunun neticesinde başta tanrı inancı olmak üzer, yaratılış, melek, vahiy, peygamberlik, kutsal kitaplar ve ahiret günü gibi inançları kabul etmeyen bir düşünce sistemidir. [187] Bu değerleri reddeden bir düşünce sisteminin yeryüzünde olacak olayların yaratıcı tarafından ezeli olarak bilinmesi ve yeri zamanı gelince oluşmasına inanması

---

[180] Yeprem, Mustafa Saim, *Mâtürîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi*, (Tahkik-Tercüme-Te'lif), TDV. Yayınları, Ankara, 2011, s.27.
[181] Erdem, Hüsamettin, "Deizm Maddesi" , *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, Cilt IX,1994, s. 109.
[182] Karaman, "Kader Maddesi", *a.g.e,* s. 353.
[183] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s.148-150.
[184] Bakara, 2/177-285; Nisa, 4/136.
[185] Buhari, *İman*,37; Müslim, *İman*, 1; Ebu Davûd, *Sünnet*, 15; İbn Mace, *Mukaddime*, 9.
[186] Ebû Mansûr el- Maturidi, *a.g.e*, s. 390-391.
[187] Topaloğlu, *a.g.m,* XXVIII, 137.

düşünülemez. Çünkü Materyalist düşünce sistemine göre yeryüzünde meydana gelen olaylar bir yaratıcı tarafından değil maddenin hareketi sonucunda meydana gelmiştir.[188]

-Ahiret İnancı:

Ahiret insanların bu dünya hayatından sonra tekrar dirilip ve yaptıklarının hesabını vermeyi ifade eden bir kavramdır. Ahirete iman, iman esaslarından biridir. Ahirete inanmayan bir kişi iman etmiş olamaz. İman esasları birbiri ile sıkı sıkıya bağlı olup bu esaslardan herhangi birini inkâr etmek diğerlerini de inkâr etmeye sebep olur. Allah'a imandan sonra Kur'an-ı Kerim'in en çok üstünde durduğu husus ahiret inancıdır.[189] Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatların olduğu,[190] ahirete kesin bir şekilde inandıkları,[191] Rablerine kavuşacaklarını bilmeleri,[192] asıl iyiliğin ahirete iman olduğu, [193] ahiret gününe iman etmelerinin gerekliği,[194] inanmayanların zarara uğrayacakları,[195] ahirete iman edenlerin ibadetlerini yerine getirdikleri [196] ifade edilmektedir. Bu ayetlerden ahiret hayatına verilen önemi daha iyi anlıyoruz.

İslam dünyasında ahirette diriliş konusunda ittifak olmakla beraber ruhani mi olacağı yoksa cismani mi olacağı, ruh ve bedenin varoluşu bakımından öncelik ve sonralık olması bakımından tartışma konusu olmuştur.[197] Fakat Ehl-i Sünnet inancına göre ahirette diriliş bedensel olacaktır.[198] Bütün bu kesin delillere rağmen materyalist düşünce, sadece var olanın bu dünya olduğu görüşüyle insanları ahiret hayatını inkâra götürmüştür. İslamın ilk dönemlerine baktığımız zaman inkârcı tutumlarını Peygambere karşı bile sürdürmüşlerdir.

Ubey b. Halef çürümüş bir kemik getirip onu ufalayarak Rasulullah'ın yüzüne doğru üfledi. Alaycı bir tavır ile ey Muhammed biz öldükten sonra bu şekilde toz toprak olduktan sonra Allah bizi nasıl diriltecek diye sordu ve Peygamber, Evet, Allah seni

---

[188] Stalin, *a.g.e*, s. 7-10.
[189] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s.127.
[190] Bakara, 2/62; Nisa, 4/162.
[191] Bakara, 2/4.
[192] Bakara, 2/46.
[193] Bakara, 2/177.
[194] Nisa, 4/39.
[195] Yunus,10/45.
[196] Lokman, 31/4.
[197] Yar, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s.20.
[198] Özarslan, Selim, *" İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi,"* Nobel Yay. Ank. 2013, s.130-133.

tekrar diriltecek ve cehenneme koyacak'' dedi,[199] bunun üzerine şu ayetler nazil oldu; *" İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."*[200] Bu ayetler bizlere İslamın ilk dönemlerinde Materyalist akımın insanları etkilediği ve tek gerçek olarak bu dünya hayatını kabul ettiklerini göstermektedir. Bunun neticesinde ise Ahiret inancını reddetmişlerdir. Kur'an-ı Kerim inkârcılara karşı: ihtilaf ettikleri ve inkar ettikleri durumu açığa çıkarmak için herkesi tekrar dirilteceğini,[201] toz toprak haline geldikten sonra diriltilmeyi inkar edenlere ilk defa yaratanın tekrar diriltmeye gücü yeteceği ve bunun ilk yaratmaya göre daha kolay olduğu,[202] insan hiçbir şey değilken onu yarattığı ve mahşer gününde iyiyi kötüyü bir birinden ayırt edeceğini,[203] bu diriltme işinin Allah'a göre kolay olduğunu[204] ifade eder.

Bütün bu ayetlerden anlıyoruz ki ölüm bir yok oluş değil aksine gerçek hayatın başlangıcıdır. İnsanlar yeryüzüne imtihan için gönderilmiştir. Her doğan mutlaka ölecektir ve tekrar Allah'ın huzurunda toplanacaktır. İslam kelamcıları ise Ahiret hayatını inkâr edenlere karşı ölümden sonra dirilmeyi ispatlamak için akli delilleri kullanmayı tercih ederler. Buna göre Allah adildir ve hiç kimseye zulmetmez. Fakat günümüz dünyasına baktığımız zaman adaletsizlikler eşitsizliklerle karşılaşabiliyoruz. Bu olayların Allah'ın mülkünde gerçekleşmesine yüce yaratıcı da razı değildir. Öyleyse haksızlığa uğrayanın zalimden hakkını alması, adaletin tam anlamıyla yerine gelmesi için mutlak bir zaman gereklidir. Yine dünya hayatına bakınca görüyoruz ki kimi insanlar zengin kimileri fakir, kimi sağlıklı kimi ömrünü hastane köşelerinde geçiriyor, kimi insan doğuştan özürlü veya hayatını idame ettirebilecek bir uzvu sakat vs; bütün bunların adaletinin sağlanması için bir zaman gereklidir. O da ahiret hayatıdır.[205] Ahiret inancı olan bir kişi adaletsizlik, haksızlık, gayrı İslami davranışlar yapabilir mi? İşte batı medeniyetinin bir ürünü olan Materyalizm günümüz insanı üzerinde sadece dünya hayatı ile ilgilenmeyi, dünyanın sonsuz olduğu var olan hayatın bu hayat olduğu

---

[199] Es- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't- Tefasir,* Ensar Yay., Tercüme ve Tahric: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz. İstanbul, 2012, V. s.2012.
[200] Yasin, 36/77-79.
[201] Nahl, 16/38-39.
[202] İsra, 17/49-52-97-99.
[203] Meryem, 19/66-69.
[204] Ankebut, 29/19-21.
[205] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s.127-130.

yanlışını aşılamış oldu. Böylelikle insanlar birbirileri ile dünyanın geçici menfaatleri hususunda yarışa girdiler.

Kin, nefret, çekememezlik, savaşlar, işgaller ve sömürgeciliğin temelinde materyalist dünya görüşü yatmaktadır. Öldükten sonra hesaba çekileceğine inanan bir kişi bütün bunları yapabilir mi? Ahiret gününe inanan insan bütün yapmış olduğu fillerin hesabını vereceğine inandığı için fiillerini de ona göre tanzim eder. Dünyada adil ve ahlaklı bir hayat yaşamaya çalışır.

2.2. Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Materyalizmin günümüze etkilerini sıralayacak olursak birinci sırada itikadi yani inanç boyutundaki etkilerini görmekteyiz. İkinci sırada ise sosyal ve ekonomik hayata etkilerini söyleyebiliriz. İnsanlarda gelişmişlik düzeyi arttıkça dini değerlere bağlılığın azaldığı görülmektedir. Bireylerdeki gelişmişlik düzeyini ilkel tarım üretiminden sanayi veya endüstri üretimine geçme, okuryazarlık oranındaki artış, yaşam kalitesinin artması şeklinde sıralayabiliriz.[206] Bu meyanda materyalizmin sosyal ve ekonomik hayata olumsuz yöndeki etkilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

2.2.1. Faiz

Materyalist felsefenin etkisi olarak toplumda sıkça yaygın olan faiz (Riba) kelime olarak artmak, çoğalmak, yükselmek, fazlalaşmak anlamlarına gelir. İslami terminolojide ödünç verilen bir malı veya parayı günü geldiği zaman fazlalıkla geri almaya denir.[207] Kur'an- ı Kerim de faiz aşamalı olarak haram kılınmıştır: " *Ey iman edenler kat kat faiz yemeyin*",[208] "*Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır."* [209]Buyurarak faizi kesin bir dille yasaklamıştır. Çünkü faiz toplumda bereketi yok eder,[210] sermaye sahiplerinin ihtiyaç sahibi fakir insanları sömürmesine neden olur. Faiz toplumda sınıf farklarının doğmasına ve sınıflar arasındaki gelir dağılımının adaletsiz bir şekilde dağılmasına neden olur. Oysaki İslam sosyal dayanışma dinidir.

---

206 Ertit, Volkan, "Sekülerleşmenin Hızlandırıcısı Olarak Kapitalizm", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 19, 2014, s.71.
207 Canbulat, Mehmet, "Riba Maddesi", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara, 2006, s.555.
208 Ali İmran, 3/130.
209 Bakara, 2/275.
210 Bakara, 2/279.

İnfak etmeyi, toplumda karı zararı birlikte göğüslemeyi prensip haline getirir. Materyalist düşünceye sahip olan insanlar İslam'ın yardımlaşma, zekât, sadaka ve infak emrini anlayamazlar. *"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekât veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır."* [211] Ayeti konuyu bizlere daha iyi açıklıyor. Oysaki materyalist düşünce sermayenin belli kesimlerde toplanmasını istemektedir. Böylece toplumlarda uçurumlar oluşacak, sosyal refahın önüne geçilecek, büyük bir kesim tüketici konumuna geçeceğinden toplumsal huzur ve refah kalmayacaktır.

İslam faizle ticaret arasındaki ilişkiye değinerek alışverişin helal, faizin haram olduğunu, faizden gelen fazlalığın aslında gerçek bir fazlalık olmadığı aksine toplumdaki bereketi götürdüğünü, faiz alanların ahirette karşılaşacağı cezayı bize açıkça belirtmektedir.

2.2.2. Kumar

Maddeci felsefenin toplumlar üzerinde olumsuz etkilerinden bir diğeri de toplumlarda haksız kazanç olan kumarın yaygınlaşmasıdır. Kur'an-ı Kerimde şeytan işi birer pislik olduğu, toplumda kin ve nefrete sebebiyet vereceğini, kişiyi Allah'tan uzaklaştıracağını belirterek kesin bir dil ile haram olduğu bize bildirilmektedir.[212] Çünkü hırs ve maddeci anlayışın neticesi olarak toplumlarda görülen kumar kişileri tembelliğe sürükler. Emek harcamadan para sahibi olmaya sebep olur. Kişinin zihni melekelerini yerine getirmesine engel olur. Toplumlar için maddi ve manevi sıkıntılara sebep olur. Ailelerin dağılmasına neden olur. Oysa İslam kişinin huzur içerisinde emeğinin karşılığı olarak helal bir kazanç elde etmesini ister.[213] *"Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin,"*[214] *"İnsanın yararına olan, yalnızca kendi gayretinin sonucudur."* [215] buyurarak maddenin ve hırsın esaretinden kurtulup kendi emeğimiz ile elde edeceğimizin daha hayırlı olduğunu bizlere açıklamaktadır.

---

[211] Rum, 30/39.
[212] Maide, 5/90-9.
[213] Doğan, Lüfti, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler*, (Huzur ve Saadetin Esasları), DİB. Yay., Ankara, 2007, s.184-185.
[214] Nisa, 4/29.
[215] Necm, 53/39.

2.2.3. Zekât Vermeme

İslam'ın beş temel esasından birini teşkil eden zekât kelime olarak; artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal anlamlarına gelir. Dini terim olarak ise zekât belirli şartları taşıyan malın bir bölümünü Allah için Allah'ın emrettiği kişilere vermektir.[216] Farziyyeti kitap ve sünnet ile sabittir.

İslam'ın sosyal dayanışma sisteminin temelini oluşturan zekâtın bir ibadet olarak ele alınması ve fakir fukara, kimsesiz, muhtaç, yetim, yolda kalmış ve borçlu gibi maddi yardıma muhtaç bütün kesimleri içine alacak şekilde olması İslam'ın sosyal ve toplumsal bütünleşme ve kaynaşmaya verdiği önemi gösterir. Ancak günümüze ve toplumumuza baktığımız zaman maddeci görüşlerin etkisiyle zekât verme oranı oldukça düşüktür. Materyalist insanlar kazandığı mallarını kendi alın teriyle kazandıklarını iddia ederek fakirin hakkı olan zekâtı vermemektedirler. Onlara göre malın zekâtını verince malda bir eksilme meydana gelecektir. Cenab-ı Hak *"Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte o zekâtı veren kimseler, evet onlar (mallarını ve sevaplarını) kat kat arttıranlardır."*[217] buyurarak zekâtını verenlerin mallarından herhangi bir eksilme olmayacağı, sevap ve mallarının da artacağını haber vermektedir.

Zekâtı gösteriş için verenler de aslında maddeci felsefenin bir tezahürü olarak yaptığı iyiliğin karşılığını dünyada görmek ister. Bu yüzden ya zekâtı gösteriş olsun yani insanların saygı ve beğenisini kazansın diye yapar yahut zekatını verdiği kişiden dünyevi bir çıkar ve menfaat bekler. *"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez."*[218] buyurarak yapılacak iyiliğin sırf Allah rızası için olması gerektiğini vurgulamıştır.

2.2.4. Cimrilik

Maddeciliğin toplumlar üzerindeki etkilerinden bir tanesi de cimrilik hastalığıdır. Cimrilik asıl olarak Farsça bir kelime olup "alçak, adi, soysuz" anlamlarına gelir. Zamanla Türkçeleşen bu kelime genel olarak pintilik hasislik anlamlarında

---

[216] Paçacı, İbrahim, "Zekât Maddesi", *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yay., Ankara, 2006, s. 710.
[217] Rum, 30/39.
[218] Bakara, 2/264.

kullanılır. İslam literatüründe ise şuh kelimesi ile ifade edilen bir huydur. Buna göre cimrilik kişiyi mal mülk kazanma hırsına sevk eden harcama yapmaktan, yardım etmekten alıkoyan bir huydur.[219]

Gerek Kur'an-ı Kerimde gerekse hadisi şerifler de cimrilikten uzak durulması gerektiği önemle vurgulanmaktadır. " *Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez. Allah'a kul olmanın gereği böyle bir ahlaka sahip bulunmaktır; kaba-saba, haksız, zalim, cimri, herkese kötülük eden... Kimseler yalnızca bazı ibadetleri yapmakla Allah katında makbul bir kul olamazlar. Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."*[220] buyurarak cimriliğin kötü bir haslet olduğunu bize açıklamaktadır. *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!"*[221] Ayetiyle cimrilik yapanların ahrette karşılaşacağı azap açık bir dille anlatılmıştır. Hz Peygamber de cimriliği insanda bulunabilecek en kötü alçaltıcı huy olarak tarif etmiştir. Cimrilik maddeci görüşün bir neticesi olarak toplumların helak olmasına neden olan bir durumdur. Peygamberimiz bir hadisi şeriflerinde *"Cimrilikten sakının! Çünkü cimrilik sizden öncekileri helak etmiş, onları kan dökmeye, haramı helal görmeye sevk etmiştir."*[222]

İslam âlimlerinden Gazali de cimriliği psikolojik temeller üzerine oturtarak bunun temelinde mal sevgisi yani maddeci anlayışın olduğunu ifade etmektedir.[223]

İslam dini insanoğlunun sadece Allah'a kul olmasını, bunun dışındaki tüm şeylerin esaretinden kurtulmasını emretmektedir. Bunun tabii sonucu da cimriliğin zıddı olan cömertliktir. Bencillikten hırstan kurtulan cimrilik yapmayan mal ve servete düşkünlükten temizlenen kimseler Allah ve resulünün yolundan gidenlerdir.[224]

2.2.5. Haksız Kazanç: (Hırsızlık, Gasp)

Maddeciliğin toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerinden biri de bir başkasına ait olan malı haksız yere yemek anlamına gelen hırsızlık ve gasptır. Maddeci insanlar dünya hayatının sadece bu hayattan ibaret olduğu, bu dünyanın nimetlerinden ne kadar

---

[219] Çağrıcı, Mustafa, "Cimrilik maddesi", *DİA*, TDV Yay., Ankara, 1993, Cilt VIII, s.4.
[220] Nisa, 4/36-37.
[221] Tevbe, 9/34.
[222] Müslîm, *Birr*, 56.
[223] Gazali, *İhya'u Ulum' id-Din*, (Çev. Ali Arslan), Hakikat Neşriyat, İstanbul, 1985, Cilt III, s.570.
[224] İlmihal, *İman ve İbadetler*, DİB. Yay., Ank. 2006, Cilt I, s. 423-425.

faydalanabilirsem o kadar mutlu olurum anlayışıyla helal- harama bakmadan mal mülk sahibi olmak isterler. Oysaki Allah *"Aranızda mallarınızı haksızlıkla yemeyin"* [225] buyurarak helal yoldan kazanç elde etmeyi emreder.

Kur'an da haram kazanç ile ilgili olarak ölçü ve tartıda adaletli davranmayı emreder. *"Eksik ölçüp noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun! Onlar insanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, Onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise eksik ölçer ve tartarlar. Onlar düşünmezler mi ki, tekrar diriltilecekler! Büyük bir günde Öyle bir gün ki, insanlar o günde âlemlerin Rabbinin huzurunda divan duracaklardır."*[226] buyurmak suretiyle ölçü ve tartıda adaletli olmayı yani helal yoldan kazanç sağlamayı emrederken, haksız kazancı da yasaklamıştır. Ayrıca ayetin sonu ile yeniden dirilmeye dikkat çekerek bu dünyada yapmış olduklarınızdan hesaba çekileceğimizi sert bir üslup ile dile getirmiştir.

Günümüzde haram kazanç diyebileceğimiz hırsızlık, gasp, ölçü ve tartıda hile oldukça artmıştır. Bunun en önemli nedeni maddeciliğin insanları esir etmesidir. Allah'a ve Ahiret gününe gereği gibi inanılmamasıdır. Ahirette her şeyden hesaba çekileceğine inanan kimse bir başkasının malını haksız yere kendi zimmetine geçirebilir mi? Ölçü ve tartıda hile yapabilir mi? Özellikle tüyü bitmemiş yetimin hakkını barındıran devletin malına ihanet edebilir mi? İnanan insanlar rablerinin emir ve yasaklarına riayet ederler ve ahirette yapmış olduğu fiillerin hesabını vereceğine inanarak hayatını buna göre düzenler.

2.2.6. Lüks ve İsraf

Maddeciliğin günümüze olumsuz etkilerinden biri de insanların lüks bir hayat sürmeleri ve haddi aşarak israfa düşmeleridir. İsraf kelime olarak haddi aşma, aşırı gitme, gücün, zamanın, mal ve mülkün yerinde kullanılmaması, gerçek ve meşrunun dışına çıkma anlamlarına gelir.[227] Dini bir kavram olarak ise insana verilen tüm nimetleri gereksiz ve aşırı bir şekilde harcamasıdır.[228] İsraf eden kişiye müsrif denir. İsraf ile ilgili temel kural Kur'an'da şöyle belirtilmiştir. *"Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz."*[229] buyurarak verilen nimetlerin yerli yerinde kullanılması emredilmiştir.

[225] Nisa, 4/23.
[226]Mutaffifin, 83/1-6. Konuyla ilgili diğer Ayetler için bkz. En'am, 6/153; İsra, 17/35; Şuara, 26/181-184; Rahman, 55/8-9.
[227] Kallek, Cengiz, "İsraf Maddesi" *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1988, Cilt XXIII, s.178-179.
[228] Canbulat, "İsraf Maddesi" *a.g.e*, s. 328.
[229] A'raf, 7/31.

İnsan dünya hayatında yaşamını sürdürürken iki şeye dikkat etmesi gerekir. Birincisi helal yoldan çalışıp kazanmak ikincisi ise kazandığı malı veya nimeti yerli yerinde kullanmasıdır. Bu iki özelliğin arasındaki denge bozulursa hayat zorlaşır yaşanamaz hale gelir.

İsraf ile bağlantılı diğer kavram lüks yaşantıdır. Maddeciliğin olumsuz bir etkisi olarak insanlar bu dünyada sonsuz olarak kalacağını düşünüp ihtiyaçtan ziyade daha çok gösteriş ve rekabet amaçlı günlük hayatta lükse önem verirler. Günümüzde zaruriyatın dışında lüks binaların yapılması, bu binaların içerisinde lüks eşyaların olması, lüks arabaların kullanılması israf ve lüks yaşantıya örnek verebiliriz. Ahireti unutan maddeci kişiler bu israf ve lüksün içerisinde sonsuza kadar kalacaklarını zannederler.[230]

Günümüzde insanlar lüks yaşama adına malını, mülkünü, zamanını, yiyeceklerini israf etmektedirler. İnternet, televizyon, oyun salonlarında boşa geçen zamanlar, lüks yaşantı için modası geçti deyip eskimeyen ev eşyalarının, elbiselerin değiştirilmesi, giyeceklerde moda adı altında aşırı süslenme, yemek sofraları sırf süslü ve gösterişli görünsün diye gereğinden fazla yiyeceklerin konması hepsi israftır.

İsraftan kaçınmak fert ve toplum açısından zaruridir. İslam israfı haram kılmıştır çünkü israfta hayır yoktur. Fert ve toplumların sosyal anlamda huzur ve mutluluğu ölçülü davranmakla mümkündür. [231]

2.2.7. Rüşvet

Materyalist düşüncenin toplumlar arasında yaygınlaştırdığı olumsuz davranışlardan biri de bir maddi bir çıkar elde etmek için rüşvet vermektir. Rüşvet sözlük anlamı itibariyle haksız bir menfaat sağlamak için verilen bedel, ücret anlamlarına gelir. Terim olarak ise görevi, yetkiyi kötüye kullanarak sağlanan her türlü gayrı meşru menfaattir.[232]

Kur'an-ı Kerim de *"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin."*[233] buyurarak gayrı meşru kazancı ve rüşveti haram kılmıştır. Peygamberimiz rüşvet alan da veren de

---

[230] Meşhur, *a.g.e,* s.111.
[231] Doğan, *a.g.e,* s.193.
[232] Köse, Saffet, "Rüşvet Maddesi", *DİA*, TDV Yay., Ankara. 1994, Cilt XXXV, s.305.
[233] Bakara, 2/188.

melundur buyurmuştur.[234] Başka hadisi şeriflerinde rüşvet olarak alınan malı kıyamet günü böğüren deve gibi boynunda taşıyacağını bildirmiştir.[235]

Toplumu yakından ilgilendiren ve tedavisi zor bir hastalık olan rüşvet maddeci görüşün bir sonucudur. İnsanların hak etmedikleri makam mevkiler için yorulmadan, çaba göstermeden gelebilmek için ahiret inancı zayıf kişilere rüşvet vermektedirler. Bu husus ise tüm toplumu ilgilendirir. Toplumda liyakatsiz insanların belli makam ve mevkilere gelmesi, güven duygusunun ortadan kalkması, haksızlıkların olması rüşvetin sonuçlarındandır.[236]

Ahiret inancı olan bir insanın dünyevi çıkarlar uğruna rüşvet gibi toplumu sarsan kötü hasletlere bulaşmaz. Hak ve adaleti tesis etmek için elinden gelen gayreti gösterir.

2.3. Aileye Etkileri

Materyalizmin olumsuz etkilerinden biri de hiç şüphesiz ki aile kurumudur. Aile insanlığın en eski ve en önemli kurumlarından biridir. Aile kadın ve erkeğin belli şartlar altında bir araya gelmesi ile oluşan toplumun en küçük yapı birimidir. Kadın ve erkeğin dünya hayatında yalnızlığını aile kurumu ile giderdiğini [237] Kur'an bize şöyle anlatıyor: *"Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır."* Aile toplumun çekirdeğidir. Bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi, huzur ve güven içerisinde yaşamını sürdürebilmesi aile kurumunun sağlam olmasına bağlıdır. [238]

Günümüzde ise maddeciliğin tesiri ile ailedeki mutluluk lüks evlerde, pahalı ev eşyalarında ve gösterişli düğünlerde aranmaktadır. Bu yanlış bir düşüncedir. Ailede mutluluk Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etme ile sağlanabilir.[239] Maddeci felsefenin etkisi ile eş seçiminde eşin zengin olmasına ve çalışıyor olmasına önem veriliyor. Oysaki İslam eş seçiminde dindarlığın tercih sebebi olması gerektiğini bizlere bildiriyor. [240] Düğün merasimlerinin İslam'a uygun yapılmaması, yapılan israf ve gösterişler, mutluluğun ev eşyalarında aranması, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, aile de büyük

---

[234] İbn Mace*, Ahkâm,* 2.
[235] Buhari, *Eyman,* 3.
[236] Şeker, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri,* DİB. Yay., Ankara, 2007, s.120-124.
[237] İlmihal, *İslam ve Toplum*, DİB. Yay., Ankara, 2006, Cilt II, s. 196-197.
[238] Doğan, *a.g.e,* s.50-53.
[239] Meşhur, *a.g.e,* s.102.
[240] Buhari, *Nikâh,*15.

baba ve büyük annenin istenmemesi maddeciliğin aile üzerindeki etkileri olarak sayabiliriz.

Dini argümanların ağır bastığı toplumlarda kadın, kocasına iyi bir eş olma ve çocuklarına iyi bir anne olma çabasındadır. Fakat maddeci fikirler yaygınlaştıkça çalışan bayanlar, aile de söz sahibi bir eş, kendi hayatına karar verebilen bir birey veya evde boşanabilme yetkisini kendisinde görecek bir şekilde kendilerini görmektedirler. Bunların temelinde maddeciliğin, dünyevileşmenin etkilerini söyleyebiliriz. Ekonomik özgürlüğünü elinde tutan bayan dinin kendisi üzerindeki tesirini daha hafif hisseder. Gayrı meşru ilişkiler ve evlilik dışı çocukların artması, boşanmaların artması materyalizmin günümüze etkileri arasında sayabiliriz.[241]

Günümüzde çocuk terbiyesi de maddeci felsefeden etkilenmiştir. Çocukların terbiyesi eğitimi tamamen maddi kaygılar üzerine bina edilmiştir. Mazeretsiz okula gitmeyen çocuğa gösterilen tepki ile namaz kılmayan çocuğa gösterilen tepki aynı mıdır? Maddi hastalıklar karşısında gösterdiğimiz tavırlar ile manevi rahatsızlıklar karşısında gösterdiğimiz tavır aynı mıdır? Genel olarak ülkemize baktığımız zaman maddiyatı öncelediğimiz maneviyatı ise ötelediğimiz yine materyalizmin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Maddi beklentileri önceleyenler için çocuğun eğitimi daha önemlidir. 1998- 2006 yılları arasında İmam Hatip Okullarının üniversitelere girişinde uygulanan katsayı eşitsizliği nedeniyle birçok ailenin çocuklarını gelecek endişesiyle bu okullardan almasını materyalizmin sosyal yaşantımıza, ailemize etkileri olarak örnek gösterebiliriz. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından her yıl düzenlenen Yaz Kur'an Kurslarına katılımın sürekli olmaması ve ebeveynler tarafından öğrencilerin durumunun sorulmaması maddeciliğin öncelendiği maneviyatın ise ötelendiği olarak değerlendirilebilir.

Ahiret inancı sağlam olan bireyler gerek aile hayatında gerek çocuk terbiyesinde veya çocukların eğitimi konusunda maddecilikten uzak İslam'a uygun bir şekilde hayatlarını sürmeye gayret gösterirler.

2.4. Siyasi Etkileri

Materyalizmin etkilediği konulardan biri de siyasi hayata olan etkilerdir. Maddecilik yöneticileri adaletsizliğe sevk eder. Mahiyeti altında olan insanlara güzel muamelede bulunmazlar. Çünkü onlar için önemli olan kuvvettir. Dünya hayatındaki

---

[241] Ertit, *a.g.m,* s.70-71.

hâkimiyettir. Bu maddeci felsefe ile hareket edenler halklarının sahip olduğu en kıymetli şeylerden, hürriyetten, maldan mahrum edebilmektedirler. Kendilerine karşı gelenleri ise öldürüp mallarına el koyabilmektedir.[242] Bu ve buna benzer uygulamaları materyalizmin siyasi etkileri olarak değerlendirebiliriz.

Maddeci felsefenin hâkim olduğu bazı devletlerin dünyayı hâkimiyetleri altına alma adına büyük tahribatlara yol açan silahları icat etmektedirler. Bunun için özel bütçeler ayırabilmektedirler. Yine buna benzer bir anda binlerce insanı öldürecek nükleer silahların yapımı da bu konuya örnek verilebilir. Günümüzde de ahiret inancının olmadığı maddeci bir düşüncenin eseri olarak bombalı araçlarla suçsuz günahsız insanların katledilmesi de örnek olarak gösterilebilir. Bu vahşeti yapanların ahiret inançları yoktur. Tamamen maddeci ve dünyacı bir düşünceye sahiptirler. Bu gün dünyamızda bireyleri, aileleri, toplumları yıkıp perişan eden uyuşturucu ve buna benzer maddeler veya bunların küresel anlamda ticareti de materyalist düşüncenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Para kazanma uğrunda nice nesillerin yok olmasına sebebiyet vermeyi başka bir düşünce ile açıklamak zordur.[243]

İnsanlık tarihinden günümüze kadar yapılan savaşların, sömürgelerin arka planında maddi bir nedenin olduğunu görmekteyiz. Mesela yakın zamanda Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'ı işgal etmesi, Irak'ı işgal etmesi ve şuan da Suriye ile ilgili politikalarının altında hep maddi çıkarların olduğunu görmekteyiz. İşte buna benzer durumları maddeciliğin siyasi etkileri olarak değerlendirmemiz mümkündür.

2.5.Ahlaki Yönden Etkileri

Materyalist felsefenin olumsuz yönde etkilediği hususlardan biri de insanların ahlaki meziyetleridir. Maddeci görüşlerin ortaya çıktığı toplumlarda ahlaki bozulmalar meydana gelir. Toplumun değer yargılarında erozyonlar oluşur. Çünkü maddeciler için dünyevi zevk ve hevesler ilk sırada yer alır.[244] Materyalizmin ahlaki yönden insanlar üzerinde ne tür olumsuzluklar meydana getirdiğini şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

---

[242] Meşhur, *a.g.e,* s.116-117.
[243] Meşhur, *a.g.e,* s.48-50.
[244] Afgani, a.g.e, s.74.

2.5.1. Dünyevileşme

Dünya kelime olarak *"en aşağı, adi, alçak, yakın olmak"* gibi anlamlara gelir.[245] İslam kaynaklarında ise "dünüv" kökünden türemiş, en yakın anlama gelen "edna" kelimesinin müennesidir. Kuran'da ahiret hayatının karşılığı olmak üzere çoğu zaman "yakın hayat" anlamında el- hayatü'd-dünya tamlamasında bazen hayat kelimesine sıfat olarak bazen de isim olarak gelmiştir.[246] Dünyaya "en yakın" anlam verilmesinin sebebi ahiret hayatından önce olmasından kaynaklanmaktadır. Yine dünyaya "alçak, adi, en aşağı" gibi anlamların verilmesi Allah'ın emirlerine karşı gelen insanların dünya da yaşaması sebebiyledir. Çünkü dünya ile ahiret arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Kur'an'da geçen el-hayatu'd- dünya [247] kelimesi arz manasından kullanılmayıp yeryüzünde yaşanılan hayat anlamında kullanılmıştır.

Dünyevileşme kişinin yaşadığı dünyayı dinden ve dini düşünceden arındırılması anlamına gelir. [248] "dünyevileşme" dünya kelimesinden türeyen bir isimdir. Bu kavram dünya kelimesine nispet "ya" sının eklenmesiyle oluşmuştur ve yerleşme, aidiyet, bütünleşme gibi anlamlar vermiştir. Mesela Irak'lı birine Irakiyyun dediğimizde Irak'lı biri veya oraya yerleşmiş ve orayla özdeşleşmiş biri aklımıza gelir. İşte dünyevileşme kelimesi de dünyaya dalma, onunla özdeşleşme, başka herhangi bir duyguyu katmama anlamları çıkar.

Materyalizme neden olan faktörlerden biride hiç şüphesiz dünyevileşmedir. Dünyevileşme (sekülerizm) Latince bir kelime olup "soeculum" sözcüğünden gelmektedir. Hem zaman anlamı hem de mekân anlamı vardır. Zamandan kasıt şimdiki dönem ve hazır oluşu kastedilir. Mekân olarak da ise dünya anlamında kullanılır. Sonuç itibariyle Sekülerizm daha çok şimdiki zaman şimdiki çağ anlamlarına gelmektedir. [249] Sekülerleşme kavramına baktığımız zaman Seküler; bu dünyayı ve şimdiki zamanı ifade ederken Sekülerleşme ise bir süreci ifade etmektedir.[250] Sosyoloji biliminde ise din ve dine ait olan şeylerin insan hayatından çıkarılması anlamlarına gelmektedir.[251]

Sekülerizm ile beraber kullanılan dünyevileşme kavramı arasında terimsel olarak bazı farklar bulunmakla beraber sonuç itibariyle her ikisi de aynı anlama gelmektedir.

---

245 İbn Manzur, *Lisan'ul Arab*, Beyrut, 1966, Cilt XIV, s.272.
246 Uludağ, Süleyman, "Dünya maddesi", *DİA*, TDV Yay., Ankara, 1994, cilt X, s.22.
247 Fatır, 35/5; Ahzab, 33/28; Zümer, 39/26.
248 Yıldırım, Ahmet, *Din, Dünyevileşme ve Zühd,* Araştırma Yay., Ankara, 2005, s.16.
249 Altıntaş, Ramazan, *Din ve Sekülerleşme,* Pınar Yay., İstanbul, 2005, s. 41
250 Kirman, Mehmet Ali, *Din ve Sekülerleşme (Üniversite Gençliği Üzerine Sosyal Bir Araştırma)"* Karahan Kitabevi, Adana, 2005, s.52.
251 Yıldırım, *a.g.e*, s.17.

Dünya kelime olarak en aşağı, adi veya yakın olmak gibi anlamlara gelmektedir.[252] Dünya kelimesi yakın anlamında kullanılması şuanda yaşadığımız hayatın ahiret hayatına daha yakın olmasından kaynaklanır. Türkçemizde yakın anlamından ziyade kısa hayat anlamında kullanılmaktadır. Bu yakın hayattan sonra veya kısa dünya hayatından sonraki hayata da ahiret hayatı denmiştir. Dünya kelimesi ahiret hayatının zıt kavramı olarak kullanılmaktadır.[253] Yine dilbilimcilerin dünya kelimesi konusunda denaet, âdi, aşağılık, rezil, değersiz gibi manalar da vermişlerdir. Bütün bu tanımlardan dünya hayatının değersiz ve kısa olduğu, ahiret hayatının mukabili olarak kullanıldığını görmekteyiz. Dünyevileşme kavramı kişinin içerisinde yaşadığı dünyaya olması gerekenden fazla dalması, dört elle sarılması ve ahiret hayatını unutmasıdır. Materyalist düşünceye etki eden dünyevileşme kişinin yaşadığı dünyada dini argümanları dışlamasıdır.[254]

Sekülerleşme kelimesi mesela Roma kültüründe dini hayatın dışında kalan birçok şey bu kavram ile ifade ediliyordu. Seküler edebiyat, Seküler müzik vs. bunlar direk din ile alakalı olmadığı için seküler kelimesi ile ifade ediliyordu. Yine bu kelime ilk olarak Wesfalya anlaşmasında kullanılmıştır. Bu anlaşma gereği kilisenin elinde bulunan arazilerin seküleleştirilmesi yani bu arazilerin dini bir kurum olan kilisenin elinden çıkarılıp siyasi idarecilerin eline geçmesi anlamında kullanılmıştır.[255] Bütün bu tanımlara baktığımız zaman sekülerleşme insan yaşantısının dinden uzak kalması din ile bir bağlantısının olmadığı anlamına gelir. Fakat bazı araştırmacıların sekülerizm kelimesinin Türkçe karşılığı olarak dünyevileşme olarak belirtmeleri de kanaatimizce doğru değildir. Çünkü batıda kullanılan sekülerizm tanımlardan da anlaşılacağı üzere dine ve din adamlarına karşı olma var iken müslümanlar arasında böyle bir durum söz konusu değildir. Müslümanlar arasında dünya hayatına daha çok değer verme ahiret hayatını öteleme vardır. Bu durumda sekülerleşme ile dünyevileşme aynı anlama gelmemektedir. Belki bu konu da şunu söyleyebiliriz: Müslümanlar tam anlamıyla ahiret için çalışmazlarsa, bütün hayatın sanki dünya hayatıymış gibi görüp öyle yaşarlarsa İslam toplumundaki dünyevileşme bir adım daha ileri giderek batıdaki gibi

---

[252] Açıkkalın, Bünyamin, "Kur'an'da Dünya Hayatına Verilen Değer" Basılmamış *Doktora Tezi,* İstanbul, 2005, s.6.
[253] Altıntaş, *a.g.e,* s.113.
[254] Yıldırım, *a.g.e,* s.16.
[255] Olgun, Hakan, *Sekülerliğin Teolajik Kurgusu Protestanlık*, İz Yay. İstanbul, 2006, s.235.

dine diyanete karşı seküler bir toplum meydana gelecektir.[256] Sonuç itibariyle dünyevileşme dünya hayatına gereğinden fazla önem verip ahiret hayatının unutulmasıdır. Sekülerleşme ise yakın anlama gelmekle birlikle dini veya dini kurumlara karşı olmak onları yaşantının dışında tutmaktır. Bu durumda sekülerleşme dünyevileşmenin bir adım ötesi olarak adlandırılması doğru olacaktır.

Kur'an-ı kerimde dünya hayatını yeren farklı özellikleri bizlere anlatılmaktadır. Bunlara kısaca değinecek olursak;

Dünya hayatının geçici bir meta ve oyun olduğunu asıl kalınacak yerin ahiret yurdu olduğunu birçok ayette bizlere buyuruyor. *"…Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır."*[257] *"Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir."*[258] buyurarak dünyanın geçici bir aldatma yeri olduğunu açıklıyor. İnsanoğlu da dünyevileştikçe kendi yaradanını unutur. *"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi! Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz." Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler"* buyurarak dünya hayatının insanoğlunu aldattığını açıklıyor.[259] Bu materyalist düşüncelere mukabil Allah, dünyevileşmeye karşı ahiret vurgusu yaparak insanın dikkatini çekiyor. *"...Âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?"*[260]

Diğer ayetlerde Ahiret hayatını unutup Dünya hayatını tercih edenleri haktan sapmış kişiler olarak nitelemektedir.[261] Dünya hayatını tercih edenlerin ahrette azap ile karşılaşacaklarına dikkat çekmektedir.[262]

Kur'an dünya hayatının süsüne kapılmamamızı şu ayet ile dile getirmektedir.*" Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme,*[263] *"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin*

[256] Bkz.Zümrüt Mutlu, "Kur'an-ı Kerim'in Dünyevileşmeye Karşı Ahiret İnancının Vurgulanması," Basılmamış *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2010, s.35-36.
[257] Ali İmran, 3/14.
[258] Ali İmran, 3/185; Ankebut, 29/64.
[259] A'raf, 7/51.
[260] A'raf, 7/169; Duha, 93/4.
[261] İbrahim, 14/3.
[262] Nahl, 16/107.
[263] Kehf, 18/28.

nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır."[264] *"Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve sakınırsanız Allah size mükâfatınızı verir"*[265] buyurarak dünya hayatının oyun ve eğlence yeri olduğunu bizlere açıklamaktadır. Çoğu insanların materyalist düşünceye kapılarak dünya hayatını tercih ettiğini İnsan suresinde daha iyi anlamaktayız.*" Şu insanlar, çarçabuk geçen dünyayı seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü (ahireti) ihmal ediyorlar."*[266]

Başka bir ayette Dünya hayatı suya benzetilmiştir.*" Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir."*[267] Bu ayette yağmura benzetilmesi dünya hayatının kısa ve sonlu olması ve ahiret hayatına göre daha değersiz olduğu ile açıklanabilir. Kurtubî'ye göre dünyanın gökten indirilen suya benzemezi şu şekilde açıklanmıştır: Su akıcı bir sıvıdır. Bir yerde durmaz. Dünya hayatı da kimseye kalmaz, gelip geçicidir. Yine su her zaman aynı durum üzerinde kalmaz. Bulunduğu konuma göre şekilden şekle, halden hale girer. İşte dünya hayatı da böyledir. İnsanı halden hale şekilden şekle koyar ve netice de gelip geçer.[268]

Hz Peygamber bir hadislerinde *"Allah'ım! Gerçek hayat sadece ahiret hayatıdır."*[269] buyurarak dünya hayatının geçiciliğini ahiret hayatının baki olduğunu özetlemiştir. Başka bir hadiste; cehennemliklerden olup fakat dünya hayatında mutlu bir hayat süren kişiye cehennem gösterildikten sonra dünya hayatındaki mutluluğu sorulur kişi *"Hayır, vallahi Rabbim! Öyle bir şey görmedim."* der. Yine cennetlik olup dünya da iken sıkıntı çeken kişiye cennet gösterildikten sonra dünyada herhangi bir sıkıntı çektin mi diye sorulur; kişi: hayır, vallahi Rabbim! Hiçbir sıkıntı çekmedim, der.[270] Bu hadisler dünya hayatının gelip geçici olduğu, cazibesine kapılmamak gerektiği, asıl ahiret yurdu için hazırlık yapılması bizlere açıklanmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de başka ayetlere baktığımız zaman dünya ve ahiret kelimeleri genellikle bir arada kullanılmıştır. *"Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır."*[271] buyurarak dünyanın geçiciliği, ahiretin ise baki olduğunu bize gösteriyor.

---

[264] Kehf,18/46; Fatır, 35/5.
[265] Muhammed, 47/36.
[266] İnsan, 76/27; A'lâ, 87/16.
[267] Yunus, 10/24.
[268] Kurtubi, Muhammed b. Ahmet, *el-Camiu li- Ahkami'l-Kur'an,* (Çev.: Beşir Eryarsoy), Buruc Yayınları İstanbul, 2016, Cilt VIII, s.505-506.
[269] Buhârî, *Rikâk*,1.
[270] Müslîm, *Münâfikun,* 55.
[271] Duha, 93/4.

Başka bir ayette "*Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! Derler."*[272] buyurarak hem dünya hem ahiret için iyilik istenmesini bize tavsiye ediyor. Başka ayetlerde dünya hayatının aldatıcı bir meta olduğu,[273] oyun ve eğlenceden ibaret olduğu[274] geçici ve önemsiz olduğu[275] bildirilmektedir. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."*[276] Buyurarak dünya hayatını ahiret hayatını kazanmanın yeri olarak ifade etmiştir. Dünya çalışma yeridir, ahiret ise mükâfat yeridir. "*O ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır."*[277] ayetiyle dünya hayatının imtihan yeri olduğunu açıklamıştır. "*Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır."*[278] Buyurarak dünyanın insanı cezbeden ve aldatıcı bir meta olarak bize tarif etmiştir.

Görüldüğü gibi dünyevileşme içerisinde yaşanılan bu dünyanın meşru bir biçimden öte sevilmesi, dünyaya sımsıkı sarılmak ve en önemlisi ise dünyanın hem yaşama yeri hem de yaşamın özü olarak görmek olarak da tarif edilebilir.[279]

Bütün bu tanım ve ayetlere baktığımız zaman dünyevileşmenin yerildiğini görüyoruz. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki Kur'an-ı Kerim de dünyevileşmenin yerilmesi ile ilgili ayetler değerlendirilirken indiği zaman ve mekân bizlere konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda değerlendirildiği zaman dünya hayatının yerilmesinin asıl sebebi kişiye Allah'ı ve ahiret gününü unutturmasıdır. Yoksa kötülenen şey bizzat dünyanın kendisi değil dünya hayatının kullanım şekli ve niyetidir. Dünya hayatının yerilmesinin sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz.

Kur'an-ı Kerim dünyada mal toplamayı servet biriktirmeyi çirkin görmemiştir. Asıl çirkin olan kişinin malın gerçek sahibini unutup onu Allah yolunda harcamamasıdır.[280]

---

[272] Bakara, 2/201.
[273] Ali İmran, 3/185.
[274] En'am, 6/32.
[275] Nisa, 4/77.
[276] Haşr, 59/18.
[277] Mülk, 67/2.
[278] Ali İmran, 3/14.
[279] Durmuş, Hocaoğlu, *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e,* Selçuk Yay., Ankara, 1995, s.91-92.
[280] Tevbe, 10/34.

Dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu [281]açıklayan ayetlere baktığımız zaman dünyaya oyun veya eğlence denmesi tamamen onunla ilişki kuran insanlarla ilgilidir. Oyun ve eğlence olan dünya Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların dünyasıdır. Yoksa Müslüman için dünya hayatı oyun ve eğlence olmaz. İnanan kişi bilir ki bu dünya hayatı imtihan yeridir. Asıl hayat ahiret hayatıdır.[282] "*Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır."*[283] buyurarak malların, alış verişlerin ve çoluk çocuğun kişiyi Allah'ın zikrinden alıkoyacağına işaret etmektedir.

"*O ki, toplamış ve onu sayıp durmuştur. (O), malının kendisini ebedî kılacağını zanneder."*[284] ayetiyle dünyevileşmenin kişiyi azgınlaştıracağını onda gurur ve gaflet meydana getireceğini vurgulamaktadır.

2.5.2. Hırs

Sözlükte bir şeyi şiddetli bir şekilde arzu etmek ona karşı aşırı derecede tutkun olmak bitmez tükenmez bir istek ve aç gözlülük anlamlarına gelir.[285] İslam literatüründe ise daha çok mal biriktirmek, mevki ve şöhret elde etmek gibi maddi ve manevi imkânları elde etme amacı ile bütün benliğini saran tutkular için kullanılır. Hazma göre çekememezlik, tamahkârlığı doğurur. Tamahkârlık ise hırsı doğurur. Razi'ye göre ise mal kazanma ve aç gözlü olma kişide hırsı doğurur. Maverdi ise kişinin tüm benliğini kaplayan ve onu iyi ve güzel davranışlardan alıkoyan, ibadetlerinden geri bırakan her şeyi hırs kapsamında görür. [286] Genel anlamda yalın halde kullanıldığı zaman olumsuzluk ifade eder.

Hırs psikolojik olarak da doymak bilmeyen açlık veya sonu olmayan bir tatminsizlik hali olarak ifade edilmektedir. Bu duygulara sahip olan kişilere *"haris"* veya *"muhteris"* adı verilmektedir. İnsanın istek ve arzularını gerçekleştirme konusunda duruma göre olumlu veya olumsuz anlam kazanır. Bir insan faydalı ilim konusunda hırsı varsa veya helal kazanç konusunda herhangi bir hırsı var ise ona haris denilmez. Aksine haris helal olmayan yollar ile arzu ve isteklerini gerçekleştirmek

---

[281] Ankebut, 29/ 64.
[282] Kutup, Seyyid, *Fızılal-il Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde),* Çev: M.Emin Saraç- İ.Hakkı Şengüler-Bekir Karlığa- Hikmet Yay., Tarihsiz. Cilt XI, s. 384.
[283] Enfal, 8/28.
[284] Hümeze, 104/2-3.
[285] Canbulat, "Hırs Maddesi" *a.g.e,* s.255.
[286] Çağrıcı, Mustafa, "Hırs maddesi", *DİA*, TDV Yay., Ankara, 1998, cilt XVI, s.383.

isteyen kişidir. Konu ile ilgili olarak Hz Ali (r.a)'ın şu sözü konumuzun açıklanması hususunda güzel bir örnektir. Der ki bir insan dünyadaki her şeyi elde etse ve bunlar ile Allah'ın rızasını kazanmak istese bu kişiye zahid denir.[287]

Kur'an-ı Kerime baktığımız zaman hırs kelimesi direk geçmemekle beraber beş yerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. *"Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki, bin sene yaşasın."* buyurarak Yahudilerin fazla yaşama hırslarını dile getirmiştir. Nisa suresi 129 ayette eşler arasında adaleti sağlama konusunda hırslı olmanıza rağmen yine de adaletin sağlanamayacağı hırs kelimesi ile ifade edilmiştir. Diğer üç yer de Hz peygamberin insanların doğru yola gelmeleri için aşırı derecede hırslı olduğu yani istek ve arzulu olduğunu bize bildirmektedir.[288]

Hadislere baktığımız zaman hırs kelimesinin oldukça kullanıldığını görürüz. Mesela bir rivayette *"Âdemoğlu yaşlanır fakat kendisinde iki şey genç kalır, Mal ve çok yaşama konusunda hırs".*[289] Başka bir rivayette; *"yaşlının kalbi iki şey konusunda daima gençtir; uzun yaşama ve mala karşı hırs."*[290] Başka bir hadisi şerifte *"Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncü de ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur"*[291] buyurmuşlardır. Verilen örneklerdeki Hadislerde farklı kelimeler kullanılsa da anlam olarak hepsinde hırs, aşırı derece sevme isteme ve olumsuz anlamları vardır. Diğer yandan bazı hadislere baktığımız zaman hırs kelimesinin olumlu anlamda da kullanıldığını görürüz. Hz Peygamber *"Kuvvetli mü'min, (Allah katında) zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. (Bununla beraber) her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah'dan yardım dile ve asla acz gösterme.*[292] Buyurarak iyi ve faydalı işler yapma konusunda hırslı olmayı övmüş, iyilik peşinde koşan bir kişiye *"Allah senin hırsını arttırsın"*[293] buyurarak o kişinin ibadet ve iyiliklere olan iştiyakının devam etmesi için Allah'a dua etmiştir. Biz ise bu çalışmamızda hırs kelimesinin daha çok olumsuz anlamları üzerinde duracağız.

Hırsın türlerini incelediğimiz zaman şu başlıklar altında incelememiz yerinde olacaktır:

---

[287] Dölek, Adem, "Sünnet Işığında Hırs Hastalığı ve Korunma Yolları", *HRÜ. İlahiyat fak. Dergisi*, Cilt XI, Sayı VI, Temmuz- Aralık 2003, s. 51-52.
[288] Bkz. Tevbe, 9/128; Yusuf, 12/103; Nahıl, 16/37.
[289] Tirmizi, *Zühd,* 38.
[290] Müslim, *Zekât,* 114.
[291] Müslim, *Zekât,* 116.
[292] Müslim, *Kader*, 34.
[293] Buhari, *Ezan*, 114.

2.5.2.1. Mal Kazanma Hususunda Hırs

Âdemoğlu fıtratı gereği mal- mülk kazanma konusunda hırslı yaratılmıştır. Bu gerçeği Kur'an bizlere şöyle anlatıyor: *"Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir."* [294] buyurarak insanın mal ve mülke karşı hırslı olarak yaratıldığını bize bildirmektedir. Ayetin devamında ise *"Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır"* buyurmak suretiyle dünyanın geçici süslerine itibar edilmeyip asıl güzel ve ebedi olanın Allah katında olduğunu bize haber vermektedir. 15. Ayette ise *"(Resûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.*[295] Ayetlerde bu tür duyguların, insanlara güzel gösterildiği ve insanın fıtratına sevdirildiği anlatılmaktadır. İnsanoğlunun nefsini ve neslini devam ettirebilmesi için verilen bu nimetlerden belirli miktarda yararlanması gerekmektedir. Bunları yerine getirirken de bu duyguların esiri olmaması gerekir. Asıl nimet yurdunun ise Allah katında yani ahirette olduğunu bizlere bildirmektedir.[296] İşte insanoğlunun mal ve mülk karşısındaki aşırı tutumuna Türkçemizde ihtiras denilmektedir. Yine elde etmek için var gücü ile çalışıp ahreti unutması, bu dünyada sonsuza kadar kalacak hissi ile mal ve mülk biriktirmesi hırs, açgözlülük ve tamahkârlık olarak adlandırılmaktadır.[297] Kur'an- Kerim'in diğer ayetlerine baktığımız zaman; *"Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz."*[298] buyurarak insanoğlunun mala karşı olan ihtirasını gözler önüne seriyor. Diğer bir ayette *"ve o, mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür."* [299] buyurarak mala karşı hırslı davrandığını ve bunun da fıtratına yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu ayette ifade edilen *"hayır"* kelimesi dünya hayatının mal ve menfaatinden başka bir şey değildir. Kişi sağlam bir ahiret inancına sahip olmadığı müddetçe, kendisine verilen malın Allah tarafından verildiğinin bilinciyle şükür etmediği müddetçe bu huy bu ihtiraslar o kişinin fıtratı haline gelir. [300]Surenin

---

[294] Ali İmran, 3/14.
[295] Ali İmran, 3/15.
[296] Sâbûnî, *a.g.e,* Cilt I. s.347.
[297] Dölek, *a.g.m,* s. 55.
[298] Fecr, 89/19-20.
[299] Adiyat, 100/8.
[300] Kutup, *Fizılal-il Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde),* Cilt XVI, s 328.

devamında ise bu kötü hırsların bencilliğin tedavisini anlatmak için Ahiret hayatına vurgu yapılıyor. *” Kabirlerde bulunanların diriltilip dışarı atıldığını düşünmez mi? Ve kalplerde gizlenenler ortaya konduğu zaman, Şüphesiz Rableri o gün onlardan tamamıyla haberdardır.”* [301] buyrulmak suretiyle ölümden sonra gerçek hayatın başlayacağı bildirilmektedir. Hırs ve bencillikten kurtulup ahiret hayatı için hazırlık yapılması gerektiğini bizlere açıklamaktadır.

Hz Peygamber hırsla ilgili *“Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur.”* [302] buyurarak mal ve mülke olan aşırı arzu ve tutkuların ölene kadar devam edeceğini bizlere bildiriyor. Hadisin devamında ise *“Allah tevbe edenlerin tevbesini kabul eder”* buyurmak suretiyle her ne kadar hırsın kişinin fıtratı gereği bir duygu olsa da insanoğlu yaratılış amacını unutmamalıdır. Ahiret hayatını unutmamalıdır. Ahireti unutup helal- haram demeden ihtiraslarının peşinden koşarsa ziyan edenlerden olur. Şayet yaptığı kötü işlerin farkına varıp tevbe ederse Allah’ın onu bağışlayacağını bizlere bildirmektedir.

2.5.2.2. Makam Elde Etme ve Şöhret Sahibi Olma Arzusu

Materyalist düşüncenin insanları olumsuz yönde etkilediği hususlardan biri de makam ve şöhret elde etmedeki hırsıdır. İnsanoğlu fıtratı gereği yüksek bir makama ulaşma diğer bir ifade ile insanlar arasında tanınma arzusu taşır. Kişi yönetilmekten ziyade yönetmek ister. Yönetmekten maksadı da genel itibariyle dünyevi menfaat elde etmektir. Bunun içinde aşırı derecede hırs gösterir.[303] Günümüze baktığımız zaman bunu daha iyi anlayabiliriz. İnsanların kendi aralarında makam ve şöhret konusunda yarışa girmeleri, aynı mesleği icra edenlerin birbirilerini küçültecek söz ve davranışlarda bulunmaları, anne babaların çocuklarına okuyup belli bir seviyeye gelmeleri konusunda daima öğüt vermeleri bu meyanda değerlendirilebilir. Yine kişilerin görevlerinde yükselmeleri için ısrarla siyasetçilere ve başka insanlara yaranma çabaları yine bu konumuza örnek olarak verilebilir. Oysaki İslam makam ve mevki konusunda hırslı ve ısrarcı olmayı tasvip etmemiştir. Bir hadisi şeriflerinde Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur. *”Muhakkak ki sizler idareciliğe karşı hırs göstereceksiniz ve kıyamet günü pişman olacaksınız. O idarecilik ne güzel bir sütannedir –emme ile doyulmaz- fakat o makamdan alınmak da ne kötü bir ayrılıştır ki*

---

[301] Adiyat, 100/9-11.
[302] Müslim, *Zekât,* 116.
[303] Dölek, *a.g.m,* s. 57.

üzüntüsü çekilmez.” [304] buyurarak makam ve mevkiye karşı aşırı derecede arzu ve istekli olmanın dünya hayatında görüldüğü gibi güzel olmadığı, Ahiret hayatında bazı pişmanlıkları beraberinde getirdiğini açıklamıştır. Başka bir hadisinde kendisinden idarecilik isteyen Ebu Zer'e şöyle demiştir: *“ Ey Ebu Zerr! Sen zayıfsın, bu emirlik görevi ise muhakkak ki bir emanettir. Şüphesiz bu emanet kıyamet gününde hakaret ne pişmanlık olacaktır. Ancak bu emaneti haklı olarak üzerine alıp da onun gerekli vazifelerinin yerine getirenler müstesnadır.”*[305] buyurarak aslında makamın dünya hayatında bir şan ve şöhret için kullanılmasının doğru olmadığı aksine sorumluluk gerektiren ağır bir vazife olduğunu açıklamıştır. Yine günümüze baktığımız zaman kendisine idarecilik verilip de ben bu emanetin sorumluluğunu yerine getiremeyeceğim deyip reddedecek insanları görmek çok nadir olsa gerek.

Sonuç olarak İslam makam veya idareciliği dünyevi çıkarlar için veya şan şöhret olarak değil tamamen bir sorumluluk ve bir emanet olarak görmekte ve insanlarında bu konuda daha dikkatli davranmalarını, arzu ve isteklerinin peşine düşmemelerini emretmektedir.

2.5.2.3. Uzun Yaşama Arzusu

İnsanoğlu fıtratı gereği uzun yaşamayı ister.[306] İster yaşlı olsun ister genç olsun aklı başında hiç kimse ölümü temenni etmez. Kur'an-ı Kerime baktığımız zaman Yahudilerin daha fazla yaşama konusunda hırslı olduklarını görürüz.[307] Bu ayetlerde Yahudilerin bu durumu açık bir şekilde kınanmaktadır. Aslında Yahudilerin şahsında tüm insanlara dünya hayatının geçici olduğu ve bu yüzden uzun yaşama konusunda hırsa düşülmemesini bizlere emretmektedir. Cahiliye döneminde Araplar uzun yaşamasını arzu ettikleri insanlara “amr” adı veriyorlardı. Bizim Türkçemizde ise uzun ömürlü olmasını istediğimiz çocuklarımıza “yaşar” isminin verilmesi uzun yaşama hususundaki hırsımızı göstermektedir.[308]

Materyalist düşüncenin tesiriyle ahiret hayatından bağımsız olarak uzun yaşama arzusu insanlarda hırsa dönüşmektedir. Oysaki Allah bizlere dünya hayatının geçici

---

[304] Buhari, *Ahkâm,* 7.
[305] Müslim, *İmaret,* 17.
[306] Tîrmîzî, *Zühd,* 38.
[307] Bakara, 2/96.
[308] Koçyiğit, Hikmet, “Kur'an'a Göre Hakikatı Algılamada Ömrün Yeterliliği ve Bunun Önündeki Engeller” *Sakarya Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi,* Cilt XIV, Sayı,25 (2012/1) s.72.

olduğu, az bir süreliğine kalacağımızı ve ölüm geldiği zaman ise çok kısa bir süre zarfında dünya da kaldığımızı anlayacağımızı bildirmektedir.[309]

2.5.2.4. Manevi Yönden Hırs

Bir diğer hırsın çeşidi ise daha çok hayırlı işler yapma ve inanmayan insanların hidayete ermesi için gösterilen hırs, arzudur ki gerçek olan ve yapılması gereken de budur. Hz Peygamber bir gün Mescid-i Nebevi'de iken sonradan namaza yetişen Hz Ebu Bekir'e namazdan sonra *"Allah senin hırsını arttırsın"* diye duada bulunmuştur.[310] Bu hadiste Peygamber cami ve cemaate katılma konusunda Hz Ebu Bekir'in iştiyakını görünce bu durumun devamına yönelik dua etmiştir.

Günümüze baktığımız zaman Müslümanların hayırda yarışmaları, iyi ve hayırlı işlerde kendilerinden daha iyi olanlara bakmaları örnek olarak gösterilebilir.

Manevi hırslardan diğeri de Kur'an'da Hz Peygamberin insanların doğru yolu bulmaları için göstermiş olduğu aşırı arzu ve istekten bahseder. *"Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."*[311] buyurarak Hz Peygamberin insanların doğru yola gelmeleri konusunda hırslı -haris- olduğunu bizlere anlatmaktadır. Diğer ayetlerde ise ne kadar bu durumu arzu etsen de bu konuda hırslı olsan da hidayetin ancak Allah'ın takdirinde olduğunu bildirip Hz Peygamber'e teselli vermektedir.[312]

Günümüzde de İslam davetçilerine baktığımız zaman hiçbir menfaat beklemeksizin insanların hidayete ermeleri konusunda hırslı olduklarını ve bu uğurda canla başla çalıştıklarını müşahede etmekteyiz.

2.5.2.5. Hırsın Sonuçları

Manevi hırsı dışarıda tuttuğumuz zaman genel anlamda hırs olumsuz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hırsın birçok maddi ve manevi zararı vardır. Öncelikle manevi zararı mevcuttur. Öncelikle hırs insanoğlunun maneviyatına çok ciddi zararlar verir. Peygamberimiz bir hadisi şeriflerinde *"bir sürüye giren iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve makam hırsı ile dine verdiği zarardan daha fazla değildir."*

---

[309] Naziat, 79/46.
[310] Ebu Davud, Salât, 100.
[311] Tevbe, 9/128.
[312] Bkz. Yusuf,12/103; Nahl, 16/37.

[313] buyurmaktadır. Aslında bir nevi Peygamber hırslı olan kişiyi bir kurda benzetmiştir. Çünkü kurt koyunlara karşı zaafı olan bir hayvandır. Yine dikkatimizi çeken diğer bir husus kurt bir sürüye saldırdığı zaman sadece bir koyun ile yetinmez, gücü yettiğince diğer koyunları öldürüp en son ise bir taneyi alıp gider. Bu meyanda dünya malına karşı, makam kazanmaya karşı ve uzun ömürlü yaşamaya karşı hırslı insanoğlunun kurda benzetilmesi de konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.[314]

Materyalist düşüncenin bir sonucu olarak hırs birçok kötü duygu ve davranışa sebeptir. Hırslı olan kişi müsrif olur. Elindekilerle yetinmeyip daha iyisini daha güzelini alayım derken israfa düşer. Bu durum kısır döngü ile devam eder insanoğlunda ümitsizlik ve başarısızlığa neden olur. İsraf ise dinimizce yasaklanmıştır.[315]

Hırs insanoğlunu riya ve gösterişe sürükler. İnsanların kendisine değer vermesi veya insanlar arasında daha üst bir seviyede görünmek için elinden gelen tüm riyakârlığı, ikiyüzlülüğü yapar. Oysaki Allah yapılan ibadetlerin hayırlı işlerin ihlâs ile sırf kendi rızası için yapılmasını emretmektedir.[316]

Hırs insanoğlunda kanaatsizliğe sebep olur. Daha çok kazanayım daha fazla diyerek hırs girdabına düşer ve orada boğulur. Hep kendinden üst seviyedeki insanlara bakar, niye bende de olmasın benim neyim eksik diyerek kendi kendine şikâyette bulunur.

Hırs insanoğlunun cimri olmasına neden olur. Önceki başlıklarımızda cimrilik ve nedenlerini detaylı bir şekilde anlatmıştık. Hırslı olan kişi devamlı kazanmak ve biriktirmek ister. Bunun sonucunda ise kendisinde cimrilik meydana gelir. Çünkü ona göre malından infak etse, sadaka verse malı eksilecektir. Hırslı olan vermek yerine hep kazanmayı, biriktirmeyi arzular. Kazandığı mal ile de övünür. İnsanlar arasında bir büyüklenme vesilesi yapar. Diğer insanların elinde olanlara da haset eder. Onların elinden o nimetlerin gitmesini ister. Netice itibariyle cimrilik,[317] kibir[318] ve bunun sonucunda da haset[319] İslam'ın kesin bir dil ile yasakladığı hususlardır.

---

[313] Tîrmîzî, *Zühd,* 43.
[314] Koçyiğit, *a,g,m,* s.67.
[315] Bkz. En'âm, 6/141; İsra, 17/26-29; Taha, 20/127-; Furkan, 25/67.
[316] Bkz. Araf,7/29-Hicr, 15/41; İsra,17/65; Saffat, 74/160; Zümer,39/2; Ğafir,14/65; Beyyine, 98/ 5.
[317] Bakara, 2/268.
[318] Nahl, 16/29.
[319] Felâk,113/5.

2.5.3. Bencillik

Materyalizmin sonuçlarından biri olan bencillik veya diğer bir ifade ile enaniyet kelimesi Arapça bir kelime olan *"ene"* (ben) kelimesinden türemiş bir masdardır. Kişinin yalnız kendisini düşünmesi, bütün işlerde kendi menfaatini gözetmesi, bütün olaylarda kendisini her şeyin amacı, her şeyin odak noktası olarak görmesi anlamlarına gelir. Kur'an-ı Kerime ve Hadislere baktığımız zaman direk enaniyet veya bencil kavramları geçmez fakat dolaylı olarak bu tür davranışlar yerilmiştir. Günümüzde daha çok psikoloji ve ahlak terimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Egoizm, egosantrizm vb.[320]

Batı ahlak felsefesinde John Stuart, David Hume, Henri Spencer, William James gibi filozoflar insanoğlunun yaratılışta bencil olarak yaratıldıklarını savunur. Thomas Hobbes, Arthur Schopenhauer, Max Stirner, Frederic Nicetsche gibi batı filozofları ise bencilliği savunmuşlardır.[321]

İslam kaynaklarında bencilliğe yakın "esere" veya "isti'sar" kelimeleri kullanılır. Kişinin sadece kendisini düşünmesi ve her şeyi kendisinin bir amacı olarak görmesi olarak ifade edilen egoizm veya egosantrizim aslında bencillikle yakın anlamlara gelmektedir.[322] Kur'an-ı Kerim'de de bu hususlar yerilen davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Firavun bencillik yaparak halkına *"Ben, sizin en yüce Rabbinizim! dedi."*[323] ayeti Firavun'un bencilliğini ortaya koymaktadır. Diğer bir örnek ise Karun örneğidir. Karun mal ve bilgi olarak Allah'ın bol lütufta bulunduğu bir kimseydi. Fakat o bütün kazandıklarını kendi çalışması ve kendi zihninin bir ürünü olarak görerek benciliğini gösteriyordu. Kur'an- ı Kerim'de *"Karun, Musa'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez. Karun ise: O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi, demişti."* [324] Ayetin devamında ise malı ile birlikte Allah'ın onları yerin dibine batırdığı ifade edilmektedir.[325] Kur'an'da bencilliğe dair verilen diğer bir örnek ise Hz

---

[320] Canbulat, "Enâniyet Maddesi", *a.g.e*, s.149.
[321] Çağrıcı, Mustafa, "Îsâr Maddesi" *DİA,* TDV. Yay., Cilt XXII, Ankara, 2000, s.490.
[322] Hökelekli, Hayati, "Enâniyet Maddesi" *DİA,* TDV Yay., Cilt XVI. Ankara, 1995, s.170.
[323] Naziat, 79/24.
[324] Kasas, 28/76-78.
[325] Kasas, 28/79.

Adem'in yaratılması sırasında Allah'ın emrini yerine getirmeyen İblisin durumudur. İblis Allah'ın emrini yerine getirmemek ile aslında kibir ve bencilliğini ortaya koydu. *"Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."*[326] Böylece Allah katında kovulanlardan oldu.[327] Bütün bu ayetler bizlere bencilliğin kınandığını ve sonuç itibariyle hep zarar getirdiğini anlatmaktadır.

Günümüzde de insanların cimrilik etmeleri, mal kazanma konusunda, makam ve mevki kazanma konusunda yarışa girmeleri, şahsi çekişmeler, kibir, kin ve nefretlerin temelinde bencillik hastalığı yatmaktadır.

Doğuştan gelen bencillik duygularını mümkün olduğunca terbiye etmek gerekir. Yoksa hayatı çekilmez hale getirir. Bencillik duygularının terbiye edilmesinin en önemli etkeni fedakârlık duygusudur. Fedakârlık veya diğer bir ifade ile Îsâr bencilliğin zıddıdır. Ve bencilliğin tedavi edilmesinde en önemli etkenlerden biridir. [328] Îsâr sözlükte bir kimseyi kendisine tercih etme veya kendinden daha üstün tutma gibi anlamlara gelen bir ahlak kavramıdır. Kişinin kendisini öncelemesi değil kardeşi için kendisini ötelemesidir. Türkçemizde bu kelime yerine diğerkâmlık veya özgecilik kelimeleri kullanılır.[329] Îsâr sadece maddi anlamda olabileceği gibi manevi konularda da karşımıza çıkabilir. Kişinin kendi menfaatlerini ertelemesi veya kardeşi için kendi huzur ve rahatından vazgeçmesi bu kavram çerçevesinde değerlendirilebilir. Müslümana da yakışan budur. Müslüman bencil değil aksine Îsâr duygularına sahip kişidir. Cürcani Îsâr'ı insanın başkasının yarar ve menfaatlerini kendi çıkarlarına tercih etmesi şeklinde tanımlamıştır. Arapça da bu kavramın yerine daha çok gayriyye, Batı dillerinde ise altrüizm kelimeleri kullanılmaktadır.[330]

Bencilliğin zıddı olan Îsâr İslam ahlakının temel değeri olarak görülmüştür. Maddeye gereği kadar değer verip insanları Allah için sevme eylemdir. Îsâr insanlığın menfaatlerini kendi enaniyet duygularından öne geçirmektir.[331] Hz Peygamberin *"Bir kimse kendisi için istediği şeyi kardeşi için de istemedikçe gerçek manada iman etmiş sayılmaz"*[332] hadisi bencillikten kurtulup özgecilik sahibi olmayı bizlere emrediyor.

---

[326] A'raf,7/12.
[327] Bkz. Araf,7/11-18.
[328] Altuntaş, Halil, *Başkaları İçin Ağlayabilmek,* DİB. Yay., Ankara, 2011, s.147.
[329] Canbulat, "Îsâr Maddesi" *a.g.e,* s.322.
[330] Çağrıcı, *a,g,e,* s.490.
[331] Altuntaş, *a.g.e,* s.150.
[332] Buhari, *İman,* 7.

Mesela günümüzde insanların herhangi bir kamu kuruluşunda veya hastanede sıra beklerken yanındakine sıra vermesi, toplu taşıma araçlarında sadece kendini düşünmeyip daha yaşlı veya bayanlara yer vermesi, özel bir görev kendisine tevdi edildiği zaman kardeşinin daha liyakat sahibi olduğunu beyan edip bu teklifi geri çevirmesi vs. bu tür davranışların hepsi bencilliğin zıddı olan Îsâr yani özgeciliğin özelliklerindendir. Bencil kişilerde bu tür erdemlere rastlanamaz. Çünkü ona göre kendisi hayatın gayesidir. Kendisini her şeyin odak noktası olarak görür.

Comte ahlak felsefesinde "alturizm" diye bir kavramdan bahseder. Alturizm başkalarına faydalı olmak insanlara iyilik yapmak anlamlarına gelir. Bir nevi İslam'ın Îsâr anlayışıyla örtüşmektedir. Sonuç olarak bu görüşlere baktığımız zaman bencillik dediğimiz egoizm veya enaniyetin hiçbir dinde hoş karşılanmadığı ve kınandığını görmekteyiz. Bu kavramların zıddı olan özgecilik, diğerkâmlık, Îsâr ise hem İslam'ın hem de evrensel ahlak kurallarının tasvip ettiği erdemli davranışlardandır.[333]

Günümüze baktığımız zaman materyalist düşüncenin etkisi ile kendi elindeki imkânları, fırsatları bir başkasına tercih eden kişiler toplumumuzda saf veya ahmak olarak değerlendiriliyor. Materyalizm'e göre insan önce kendisini ve kendi menfaat ve çıkarlarını düşünmesi gerekir. Oysaki İslam sadece kendini düşünmeyi değil diğer insanları da görüp gözetmeyi emretmektedir. Hatta bir adım daha ilerisi olan ihtiyaç halinde kendini değil de kardeşini düşünmeyi büyük bir erdem olarak saymıştır. Konu ile ilgili kur'an-ı Kerim de *"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."*[334] buyurarak aslında kendileri son derece ihtiyaç halinde olsalar bile mallarını bir başkasına tercih ederler. Onların yapmış olduğu bu davranış zengin veya ihtiyaç sahibi olmamalarından değildir. Ahirete olan sağlam inançları onları bu erdemli davranışa sevk etmektedir.[335] Diğer ayetlere baktığımız zaman gerçek inananların bollukta da darlıkta da diğer insanları düşünüp onlara yardım ettiğini,[336] gerçek iyiliğin insanın gözünden düşen değil sevdiği şeylerden infak

---

[333] Altuntaş, *a.g.e,* s.150-151.
[334] Haşr, 59/9.
[335] Sâbûnî, *a.g.e*, Cilt VI, s.346.
[336] Âli-İmran, 134.

edilmesini[337] ve bütün bunların Allah katında kaybolmayacağını Allah bizlere buyuruyor. Başka ayetlerde *“Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz." Biz, çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) korkarız" (derler). İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; (yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir. Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve (cennetteki) ipekleri lütfeder.”*[338] buyurarak ahiret inancı sağlam olan kişilerin bu erdemli davranışı sergilediklerinin ve sonunda da onlara büyük bir mükâfatın olduğunu bizlere haber vermektedir. Bu ayetleri genel olarak değerlendirdiğimiz zaman ahiret hayatına inanan kişilerin maddecilikten kurtulup maneviyata yöneldiklerini görüyoruz. Yine ahiret inancı olan kişiler nefsinin benciliğinden kurtulup Îsâr yapacak seviyeye geldiklerini görüyoruz. Ebû Hureyre (r.a)’ın şu rivâyeti konumuza ışık tutması bakımından önemlidir. Bir gün biri Hz. Peygamber’e gelir aç olduğunu söyler, Peygamber; hanımlarına bu kişiye yiyecek gönderilmesini söyler. Fakat hanımları evde sudan başka bir şeyin bulunmadığını Peygamber’e bildiriler. Ensardan biri bu kişiyi misafir etmek ister ve evine götürür. Evde ise sadece çocuklarının karnının doyacağı kadar yiyecek vardır. Çocukları önceden uyutup sofraya otururlar ve yemeği karanlıkta yerler. Aslında ev sahibi yemek yer gibi yapar ve mevcut yemeği kendisi ve çocukları ihtiyaç sahibi olduğu halde o kişiye yedirir. Bu duruma muttali olan Peygamber *“Bu gece misafirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ ziyâdesiyle memnun oldu.”* buyurdular.[339] Bu olaylar günümüzde değerlendirildiğinde belki de abartının çok ötesinde bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da İslam’ın yardımlaşmaya verdiği önemin göstergesidir.

Başka hadisi şeriflerde ise her konuda insanın sadece kendisini değil diğer insanları da düşünmesini emretmektedir. *“Mü’minler birbirilerini sevmede, birbirilerine merhamet etmede bir bedenin uzvu gibidir. Onlardan herhangi biri rahatsız olunca, rahatsızlığından dolayı diğer organlarda rahatsızlık duyarlar.”*[340] buyurarak bütün konularda bencillikten öte kişinin din kardeşini de düşünmesi gerektiğini bizlere emretmektedir.

---

[337] Âli- İmran, 3/92.
[338] İnsan, 76/8-11.
[339] Buhari, *Menâkıbu’l-Ensâr*, 10.
[340] Buhari, *Edep*, 78.

Günümüzde gerek ülkemizde gerekse ülkemiz dışında Müslümanların çektikleri sıkıntılar, Müslümanlara yapılan zulümler, işgaller, haksızlıklar veya toplumsal olaylara karşı vurdumduymazlığımız ve sadece kendimizi düşünmemiz, bizim dışımızda olan olaylara yabancı kalmamız Materyalizmin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Bütün bu kötü hasletlerden kurtulmanın yolu; kâinatı yaratan, ona düzen veren üstün güç ve kuvvet sahibi olan, zihnimizin derinliklerinde geçen her türlü düşünceden haberdar olan, yaptığımız salih amellerin mükâfatını, yaptığımız kötü davranışların ise cezasını vereceğine inandığımız yüce yaratıcıya sağlam bir şekilde inanmakla mümkündür.[341]

2.5.4. Materyalist Düşünceye Sebep Olan Etkenler

Materyalizm nedir ve nelere etki etmiştir sorularına önceki başlıklarımızda değinmiştik. Şimdi ise maddeci görüşe insanları sevk eden faktörleri açıklamaya çalışacağız. Öncelikle belirtmek gerekir ki materyalizm bir felsefedir. Yani bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimine insanları sürükleyen birçok etken vardır bunlar:

2.5.4.1. Allah İnancının Yetersiz Oluşu

Her şeyden önce insanın kendisini en güzel bir biçimde yaratıp şekil veren ona akıl, irade ve düşünebilme yeteneği veren yüce yaratıcısını tanıması gerekir. Eğer Allah inancı yok ise şirk, maddecilik, dehriyyun gibi sapık fikirlere kapılmaktan kendisini koruyamaz. Kur'an-ı *Kerim'de "Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir."* buyurarak insanın düşmüş olduğu durumu gözler önüne sermektedir. Allah'ı gereği gibi tanımayanlar dünya hayatını da tanımadan bu dünyadan hüsrana uğramış bir şekilde giderler. Bu konu ile alakalı batı düşünür Jung tanrıya bağlanmayan bir kişi dünyanın çekiciliğine kapılmaktan kendini alıkoyamaz der. İnsan yeryüzüne anne karnından gelir ve hiçbir şey bilmez ve hiçbir şeye gücü yetmez bir şekilde. Fakat Allah ona bilgi edinmesi için akıl, göz, kulak verir. İnsanoğluna verilen bu nimetler aslında yüce yaratıcısını tanıması içindir. Nahl suresinde *"Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."*[342] buyrulmuştur.

---

[341] Afgani, a.g.e, s. 84-89.
[342] Nahl, 16/78.

Başka ayetlerde Allah'ın göklerden su indirdiği, çeşit çeşit ürünlerin verildiği,[343] yeryüzünde nice çiftlerin yetiştirildiği,[344] bunlara bakıp Allah'ı tanımak gerektiğini bizlere bildirmektedir. Sonuç olarak Materyalizm felsefesinin temelinde Allah'ı tanımamak veya şirk koşmak veya inkâr etmek vardır. İnançsızlığa karşı ise Kur'an bizlere Tevhid reçetesini sunmaktadır. Tevhid kişinin akli, bedeni, siyasi, idari velhasıl her konuda kendini yaratan Allah'a teslim olmasıdır. Yani iman etmesidir. İman ise Allah'ın Hz peygamber tarafından bizlere bildirmiş olduğu şeyleri tereddütsüz kabul etmek, tasdik etmek ve gönülden inanmaktır. İşte bunlar gerçekleşince maddeden kurtulup manayı daha iyi anlayabiliriz.[345]

2.5.4.2. Ahiret İnancının Olmaması

İnsanlarda ahiret inancının eksik olması durumunda öne çıkan düşünce biçimi hiç şüphesiz materyalizmdir. Materyalizm düşüncesi itiktadi olarak önce ahireti inkâr olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanılan dünyanın sadece bu dünya olduğu ve zamanın insanı yok edeceğine inanırlar. *" Dediler ki: Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder. Bu hususta onların hiçbir bilgisi de yoktur. Onlar sadece zanna göre hüküm veriyorlar"*[346] buyrularak onların hangi durumda oldukları belirtilmektedir. İslam, bu tür düşüncelere sahip olanları dehri olarak isimlendirmektedir. Ahiret inancı olmayan birey yaptıklarının hesabını vereceğine inanmaz. Onun için bütün her şey bu görünen dünyadır. Ona göre dünya hayatını yaşar. Oysaki Allah birçok ayeti kerimede insanların öldükten sonra dirileceği ve yaptıklarının hesabını eksiksiz bir şekilde vereceğini, asıl yaşanılacak yurdun ahiret yurdu olduğunu bizlere bildirmektedir.[347] Ahiret hayatını inkâr eden veya önemsemeyen kişi dünya hayatına meyleder. Onun için var olan her şey bu dünya ve içerisindeki nimetlerle sınırlıdır. O bakımdan bu nimetleri elde etmek için çalışır durur.

2.5.4.3. İnsanın Kendisini Tanımaması

İnsan kendisini tanımadan yaradanını tanıyamaz. O yüzden atalarımız kendini bilen Allah'ı bilir demişlerdir. Bu manada kişi kendisini yaradanını tanımayınca bu

---

343 Neml, 35/27-28.
344 Şuara, 26/7-8.
345 Sâbûnî, Nureddin, *el- Bidaye Fi Usuli'd-din*, Tahkik: Bekir Topaloğlu, DİB Yayınları, Ankara, 1995.s 87.
346 Casiye, 45/24.
347 Bkz. Nisa, 4/39-162; Bakara2/4-46-177; Yunus, 10/45; Lokman, 31/4.

dünyaya niçin geldiğinin de farkında olmamaktadır. Bu durum onu maddeciliğe yani dünyevileşmeye sevk etmektedir. Kur'an- ı Kerim de *" İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı."* buyurarak insanın sadece bedenden ibaret olmadığı maddenin ötesinde düşünen akıl erdiren biri olduğu yani yaratıcısını tanıması gerektiğini bildirmektedir.[348] Kendisini tanıyan rabbini de tanır. İnsan kendi öz yapısına baktığı vakit kendisinde hem iyiliğin hem de kötülüğün kapsadığı duygunun farkına varacaktır. Bunun sonucunda ise bunların bir rabbi olduğu sonucuna gidecektir.[349] Sonuç olarak kişi kendisini tanımadan rabbini tanıyamaz, rabbinin tanımadan ise ahiret, diriliş, hesap gibi kavramlara inanmaz.

2.5.4.4. Gerçekler Üzerinde Düşünmemek, (Akıl Yürütmemek)

İnsanı dünyevileştiren daha çok maddeye bağlayan hususlardan biride gerçekler üzerinde düşünmemektir. Diğer bir ifade ile aklını kullanmamaktır. Aklını kullanan insanlar hem kendini hem de yüce yaratıcısını tanır.[350] Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman düşünmeyi emreden yüzlerce ayet karşımıza çıkmaktadır. *"Andolsun biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu?"*[351], *"Andolsun biz Kur'an'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?"*[352] buyurarak gerçekler hakkında düşünmek gerektiğini bizler ifade etmektedir. Başka ayetlerde ise dünyada olup bitenler bakımından düşünmemizi istemektedir.*" Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır."* buyurarak dış dünyamızda neler olup bittiği üzerinde düşünmemizin bizleri gerçeğe götüreceğini ifade etmektedir. Başka bir ayette *"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır."*[353] buyurarak dış dünyaya bakıp düşünmenin akıl yürütmenin kişiyi gerçeklere

---

[348] Koçyiğit, *a.g.m,* s.82.
[349] Ebû Mansûr el- Maturidi, *a.g.e,* s. 130.
[350] Ebû Mansûr el- Maturidi, *a.g.e,* s. 129.
[351] Kamer, 54/17.
[352] Kamer, 54/22.
[353] Bakara, 2/164.

götüreceğini açıklamaktadır.[354] Sonuç itibariyle insanı gerçeklere götürecek hususlardan biri de aklı kullanarak nesneler ve olaylar üzerinde akıl yürütmek ve düşünmektir.[355]

2.5.4.5. İnsanın Nefsi Arzularına Uyması

Materyalizme sebep olan hususlardan biri de kişinin kendi hevâ ve hevesine uymasıdır. Hevâ sözlükte istek, sevme, meyil etme, heves ve düşme gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise kişide fıtraten mevcut bulunan nefsin akıl ve din tarafından yapılması yasak olan arzu ve isteklere karşı meyilli olması anlamına gelir.[356] İnsanları iyiye doğruya ulaştırmak üzere gönderilen ilahi kanunlar çoğu zaman kişinin nefsanî arzularını dizginlemeyi, onu kontrol altında tutmayı gerektirir. Bu durumdan rahatsız olanlar, nefsini kontrol altına alamayan insanlar çareyi dini hayatlarından çıkarmakta görürler. Materyalist ve inkârcı düşüncenin temel etkenlerinden biri de budur. Kişi dini duyguları hayatından çıkardığı vakit dünyanın zevklerine rahatça dalabilmekte ve bu durum onun vicdanında herhangi bir rahatsızlık vermemektedir. Çünkü nefsini kontrol edemediğinden onu inkâr ile işin içinden çıkmaya çalışmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de *"Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?"*[357], *" Hevâ ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ ibret almayacak mısınız?"* [358] buyurarak hevâ ve heveslerin insanı ne hale getirdiğini bizlere açıklamaktadır. Bu ayetlerde hevâ bütün kötülüklere, fesada sevk eden kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayetlerde dikkat çeken diğer husus ise insanın gerçeği bilmesi buna mukabil Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda yaşamamasıdır. Bir şeyi bilmek yeterli değildir. Amele dökmek için sağlam bir imanın olması gerekir. İşte bu yüzden insanların çoğu kendi hevâ ve heveslerine uyarak dünya hayatında zevk-ü sefa sürmek isterler ve bu yönde çalışırlar. Bu durum ise kişiyi daha çok materyalist düşünceye sevk eden durumlardandır.[359] Akıl

---

[354] Bkz, Ğâşiye,88/17-20; Zâriyat,51/20-21.
[355] Ebû Mansûr el- Maturidi, *a.g.e,* s. 14.
[356] Canbulat, "Hevâ Maddesi" *a.g.e,* s.253.
[357] Furkan, 25/43.
[358] Casiye, 45/23.
[359] Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Cilt V, s.20.

ise insanlara hem doğruları hem de zarara götürecek yanlışları gösterir. Fakat hevâ ve arzular, tamamen kişiye zevk veren hususları gösterir. O yöne doğru kişiyi çeker.[360]

2.5.4.6. Sosyal Sebepler

Materyalist düşünceye sürükleyen birçok sosyal sebepler vardır. İnsan çevresinden etkilenebilen sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla kişiyi inanç noktasında etkileyen hususlardan biri de kişinin sosyal çevresidir. Beraber yaşadığı insanlardır. Bunun en bariz örneği kötü arkadaştır. İnsanı inançsızlığa sürükleyen, maddeci bir yapıya büründüren arkadaş çevresini Kur'an bizlere şöyle anlatmaktadır. *" O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp şöyle der: Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım! Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim!"*[361] Râğıb El Isfahâni konu ile alakalı aynı yerde yaşayan insanların birbirinden ahlak olarak etkilenmeleri illa söz ve davranış ile olmaz, insanların bakışı bile birbirinden etkilenmesine yol açtığını ifade eder.[362]

Hz peygamber *"kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin."* [363]Buyurarak insanın çevresinin etkisinde kalacağını bu yüzden de arkadaşlık seçiminde dikkatli davranılmasını açıklıyor. Başka bir hadiste *"İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!"*[364] buyurarak sosyal çevrinin insan üzerindeki etkisini açıklıyor. Günümüze baktığımız zaman dindar bir çevrede yaşayan insanların din algısı ile dini hayatlarından çıkarmış olan bir çevrede yaşayanların dine bakışı elbette ki farklıdır. Atalarımız bile *"bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim", " Körle yatan şaşı kalkar."* Vb. atasözleri de arkadaş çevresinin insan üzerindeki etkilerini bizlere açıklamaktadır.

Materyalist düşünceye neden olan sosyal etkenlerden biri de çoğunluğa uymadır. İnsanoğlu fıtratı gereği sosyal bir varlık olarak farklı toplumlarda hayatını sürdürmektedir. Toplumlar insanların duygu ve düşüncelerini sosyal telkin veya itiyad ettirme fonksiyonu ile kişileri yaşadıkları çevreye, yaşadıkları biçime uydururlar.[365]

---

[360] Koçyiğit, *a.g.m,* s.8.
[361] Furkan, 25/27-28.
[362] Koçyiğit, *a.g.m*, s.84.
[363] Tirmîzî, *Zühd,* 45.
[364] Müslim, *Birr*, 146.
[365] Koçyiğit, *a.g.m*, s.87.

İnsan yaşadığı toplumdan çevreden ayrı düşünülemez. Kur'an-ı Kerim'de *"Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar."*[366] buyurarak sapkın çoğunluğa uymanın zararı dile getirilmiştir. Taberî bu ayet hakkında şöyle der: yeryüzünün çoğunu inançsız insanlar teşkil etmektedir. Bu bakımdan dünyada yaşayan çoğunluğa tabi olursan sen de onlar gibi olursun. Çünkü inançsız ve inkârcı kişiler insanları doğru yola iletmezler.[367] Günümüzde insanların çoğu bankalardan faizli krediler çekmektedirler. Sorulduğu zaman herkes alıyor. Veya tesettürün Allah'ın emri olduğunu bir bayana söylediğimiz zaman, çarşı pazarda herkes böyle dolaşıyor gibi cevaplar vermektedirler. Bu cevaplar bir materyalist düşünceye çoğunluğa uymanın da etki ettiğini göstermektedir. Moda konusunda durum yine böyledir. Ev eşyasından giyim kuşama kadar insanlar, çoğunluktan etkilenebilmektedirler. Müslüman çoğunluğa değil gerçek olana itibar etmek zorundadır. Sosyal bir varlık gereği yaşadığı toplumun örf ve adetlerinden tamamen kendini soyutlayamaz. Fakat bunu yaparken de dini konulardan taviz vermemesi gerekir. Bayanların ev eşyası konusundaki tutum ve davranışlarını da bu konuya örnek verebiliriz. Eşyaların modası geçti diye eşyaları yenileyip israfa düşenler, komşusunda gördüğü yeni model bir ev eşyasını almak için helal haram demeden faizli krediler çeken insanları da bu konuya örnek olarak verebiliriz.

Materyalist düşünceye sebep olan etkenlerden biri de boş ve lüzumsuz işlerdir. İnsanoğlu kendisine ve ahiretine fayda vermeyecek işlerle uğraşınca daha fazla dünyevileşmektedir. Dünyanın aldatıcı hayatı içerisine dalıp maneviyattan uzak bir hayat yaşar. Oysaki Kur'an-ı Kerim gerçek inananları tanımlarken onların boş ve yararsız işlerden yüz çevirdiklerini ifade eder. *"Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler"*[368] buyurmaktadır. Lağv batıl işlerdir. Allah'a ortka koşmak, günah ve faydasız tüm söz ve eylemler bu kapsamda değerlendirilir.[369] Boş ve faydasız işlerle kişi meşgul oldukça Ahiret hayatından gafil olur. Bu durum onu daha çok dünyanın zevk ve eğlencelerine götürür. İnanan kişi ise her zaman sorumluluk bilinci içerisinde olur. Bu dünya hayatının imtihan yeri olduğunun bilinciyle hal ve hareketlerine dikkat eder. Hz peygamber bu konu ile ilgili *"boş ve faydasız işleri terk etmek müslümanın*

---

366 En'am, 6/116.
367 Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, (Çev.: Kerim Aytekin- Hasan Karakaya) Hisar Yayınevi, İstanbul, 2017, Cilt 3, s. 551.
368 Mü'minûn, 23/3.
369 Sâbûnî, *a.g.e,* Cilt IV, s.153.

güzelliğindendir.”[370] buyurarak dünya hayatının zaman öldürme yeri olmadığı aksine ahiret hayatı için çalışma yeri olduğunu bizlere bildirmektedir. Boş ve faydasız işlerle uğraşmak kişinin hayatını değerlendirme noktasında ve ahiret hayatına hazırlık konusunda karşımızı çıkan engellerden biridir.

2.5.4.7. Kalpte Meydana Gelen Hastalıklar

İnsanları dünyevileştiren hususlardan biri de kalplerde meydana gelen rahatsızlıklardır. *“Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır.”* Buyurarak kalpte meydana gelen şüphe ve nifakları belirtmiştir. İbn Eslem bu hastalığın bedeni bir hastalık olmadığı, kalbi, ruhi bir hastalık olduğunu belirtir.[371] Demek ki kalbin manevi rahatsızlıkları hakikati anlamanın önündeki engellerden biridir. *“Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır”*[372] buyurarak kalbin hastalıklara bulaştığı vakit bazı gerçeklerden mahrum kalınacağını bizlere açıklamaktadır.

Kalpte meydana gelen ve kişiyi maddeci düşüncelere sevk eden hastalıkları şu şekilde açıklayabiliriz.

-Hased: insanı dünyevileştiren kalbin hastalıklarından biri de hasettir. Türkçemizde çekememezlik anlamına gelen haset kelimesi ahlâki bir terim olarak bir başkasının elinde bulunan maddi ve manevi imkânların kendisine geçmesini istemesidir. Haset genellikle aralarında maddi, mesleki, ilmi ve sosyal ilişkiler bulunan kişiler arasında meydana gelen psikolojik ve sosyolojik zararları olan kalbin hastalıklarından biridir ve dinimizce de yasaklanmış bir huydur.[373] Haset psikolojisinin de altında yatan birçok neden vardır. Kin nefret, düşmanlık, kendini beğenme, vb.

Haset eden kişi daima bir başkasının elinde olan maddi imkânlara bakar. Onun elinden gitmesi için elinden geleni yapar. Günümüze baktığımız zaman aynı yerde veya aynı meslek gruplarında çalışan insanların birbirilerini sevmemeleri veya birbirilerinin kuyusunu kazmaları dünyevileşme ile bağlantılı olan haset kavramından kaynaklandığını düşünebiliriz.

---

[370] Tirmîzî, *Zühd,* 11.
[371] Sâbûnî, *a.g.e,* Cilt I, s.52.
[372] A’râf, 7/179.
[373] Canbulat, *a.g.m,* s.237.

Riya ve Gösteriş: insanoğlunu dünyevileştiren, maddeci bir yapıya dönüştüren kalbin hastalıklarından bir diğeri de riya ve gösteriştir. Kelime olarak re'y kökünden gelen görmek anlamına gelen riya; ahlak terimi olarak Allah için yapılması gereken iş ve ibadetleri dünyevi çıkarlar için kullara göstermek için yapmak anlamalarına gelmektedir.[374] Allah rızası olmayan gösteriş ya iman zayıflığından ya da dünyaya olan aşırı derece sevgiden kaynaklanmaktadır. [375] Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez."*[376] buyurarak yapılan iyiliklerin sırf Allah rızası için yapılması emredilmektedir. Riya ve gösteriş için yapılan iyiliklerin Allah katında kabul görmeyeceğini bildirmiştir. Yine riyanın münafıkların bir özelliği olduğu, ibadetlerin kendilerine zor geldiği fakat insanlara gösteri olsun diye yaptıklarını diğer ayetler de açıklanmıştır.[377] Diğer bir ayette: *"Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (insanları) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (kâfirler) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır."*[378] buyurarak yurtlarından kibirlenerek insanlara gösteriş yaparak sefere giden ve insanları Allah yolundan men eden müşrikler örnek gösterilerek riya ve gösterişin ne kadar kötü bir davranış olduğunu bildirmiştir.

Günümüzde yapılan bazı hayır ve hasenatlar da dünyevileşmenin bir neticesi olarak bu kapsamda değerlendirilebilir. Mesela cami yaptırarak kişinin camiye kendi ismini vermek şartı ile yaptırması, ramazan aylarında zengin iftar sofralarının kurulup fakirlerin çağrılmaması, yapılan hayırların kameralar önünde yapılması vb. davranışlar maddeciliğin bir etkeni olan riya ve gösteriş kapsamında değerlendirilebilir. Bu davranışların amacı aslında dünya hayatında iken çok zengin, çok hayır sahibi, çok inançlı, takva sahibi denmesi ve bununla kendini övmesidir. Hz Peygamber riyayı gizli şirk olarak değerlendirmiştir.[379] Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste; Allah yolunda canını veren, malını mülkünü insanlara dağıtan ve ilim öğrenen üç kişiden

---

[374] Çağrıcı, Mustafa, "Riya maddesi" *DİA*, TDV Yay., Cilt XXXV, Ankara, 2008, s.137.
[375] Canbulat, "Riya Maddesi" ***a.g.e,*** s.560.
[376] Bakara, 2/264.
[377] Nisa, 4/142; Maun, 107/6.
[378] Enfal, 8/47.
[379] Tirmîzî, *Nüzur,* 9.

bahseder ve yapmış oldukları amelleri dünyevi maksatlarla yaptıkları ortaya çıkar. Tüm amellerinin boşa gideceği ve cehenneme gireceği bizlere bildirmektedir.[380]

Maddeciliğin esaretinden kurtulup imanı olgunlaşan kişiler iş ve eylemlerinin Allah rızası için yapar. Onun dışında bir çıkar, menfaat için yapılan işlerin hiçbir değerinin olmadığının bilincinde olurlar.

Şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız hırs, cimrilik, haset, riya ve gösteriş gibi tüm kavramlar insanları maddeci bir düşünce sahibi yapan, daha çok kişiyi dünyevileştiren kalpte meydana gelen rahatsızlıklardır. Bu tür hastalıkların tedavi yöntemlerini de ileriki başlıklarımızda açıklamaya çalışacağız.

2.6. Maddecilikten Kurtulma Yolları

Şimdiye kadar maddeciliğin ne olduğu, neler üzerinde etkili olduğu ve hangi faktörlerin insanları maddeciliğe sürüklediğini açıklamaya çalıştık. Şimdi ise maddecilikten kurtulma yollarını anlatmaya çalışacağız.

2.6.1. Doğru ve Sağlam Bir İnancın Olması

Varlıkların en şereflisi olarak yaratılan insandan istenen öncelikle varoluş gayesini, kendisini, âlemi ve rabbini tanımasıdır. Bunu başarabildiği ölçüde mükemmel olabilir. İnsanlık tarihine baktığımız zaman Allah'ın doğru yolu göstermesinden sonra yoldan çıkan nice insanların kıssaları Kur'an-ı Kerimde anlatılmaktadır.[381] *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır"*[382] buyurarak itikadi alanda inanılması gereken hususlara inanmayanları veya yüz çevirenleri derin bir sapıklık olarak nitelendirmiştir.

Maddecilikten kurtulabilmenin en önemli şartların biri doğru, sağlam ve güçlü bir imana sahip olmaktan gelir. Sağlam bir iman kişinin karakter yapısını da etkilemektedir. Bu yüzden tevhid inancının şek ve şüphelerden uzak duru olması gerekmektedir. Eğer bu inanç sağlam ise kul ile Allah arasına maddi her hangi bir unsur

---

[380] Müslim, *İmare*, 43.
[381] Özarslan, *Günümüz İnanç Problemleri*, s. 4.
[382] Nisa, 4/136.

giremez. Ama ne zaman araya maddi çıkar ve menfaatler girerse o zaman yapılan işlere riya ve gösteriş karışır ki bu da tevhid ilkesi ile bağdaşmaz. [383]

Kur'an- Kerimde; samimi ve gönülden bir şekilde Allah'a yönelmeyi ,[384] yapılan tüm işlerin Allah için yapılmasını,[385] Allah'a sağlam bir inançla bağlanmayanların şeytanın yoldan çıkaracağını,[386] Dini sadece Allah'a has kılmak gerektiğini,[387] Allah'a imanın sımsıkı bir kulpa tutunmuş gibi olduğu,[388] Allah'a yönelmenin dosdoğru din olduğu,[389] bildirilmektedir.

İşte materyalist düşünceden kurtulmak, sağlam bir inanç ve dini, vahyi yaşamımızın merkezine koymak ile mümkündür. Bu gerçekleşmediği sürece insanlar Allah'ın emir ve yasaklarından uzaklaşıp, maddeci bir dünyanın içerisinde kaybolup gitmektedirler. İslam'ın ve insanlığın geleceği için, her iki dünya da mutluluğu için tevhid inancını yeniden tesis etmemiz lazım. Allah'ın varlığına birliğine gönülden inanan kişi kendisini güven altına almış olur. Gerek şimdiki hayatlarında gerekse gelecekleri konusunda endişe duymazlar, kendisini yaratan, yaşatan ve bir olan Allah'ın sahip çıkacağının bilinci ile ümitsizliğe düşmez. Dünyadaki sıkıntılara sabreder. Her iki dünyasını mamur eder.[390] İnsanlığın bu gün başına gelen inançsızlık, materyalizm, pozitivizm, varoşçuluk, ataizim, darwinizm, satanizm gibi sapkın görüş ve düşüncelerin altında sağlam bir Allah inancının olmaması yatmaktadır. Bu inançsızlık hali insanları nefs-i emarede hapsetmiş, daha yüce ve ulvi duygulara yükselmesine engel olmuştur.[391]

2.6.2. Ahiret İnancının Sağlam Olması

İnsanoğlunun doğuşuyla beraber ahiret ile ilgili fikirler ortaya çıkmıştır. Bu fikirler milletleri meşgul etmiş ve çeşitli inançlar doğurmuştur.[392] Sözlükte son ve sonra olan anlamlarına gelir. Bu kavram ile hem bu dünyanın son bulması hem de ölüm ile başlayan ebedi bir âlem kastedilmektedir. Terim olarak ise İsrafil meleğinin Allah'ın emri ile birinci defa sûra üflemesiyle tüm canlıların yaşamını yitirmesi yani kıyametin kopması, İkinci üflemeyle de tüm insanların hesap vermek için dirilmesi, iyilerin

---

383 Meşhur, *a.g.e,* s.156.
384 Nebe, 78/8.
385 Leyl, 92/19-20.
386 Sad, 38/82-83.
387 A'raf, 7/29.
388 Lokman, 31/22.
389 Beyyine, 98/5.
390 Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s. 3-4.
391 Özarslan, *Günümüz İnanç Problemleri,* s. 2.
392 Özarslan, *" İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi*s, s.15.

cennete, kötülerin ise cehenneme girmelerine kadar olacak ebedi hayata ahiret hayatı denir. Ahiret ve bununla ilgili konular metafizik olduğu için deneylerle gözlemlerle veya akıl yürütme ile ilgili kanıtlanabilecek hususlar değildir.[393] Bu yüzden çoğu insan inkâr edebilmekte veya maddeci bir yapıya bürünebilmektedir. Kısacası insanların dünya hayatlarından sonra iyilerin mükâfat görmeleri, suçluların cezalandırılması için dirilmelerine bizler ahiret hayatı diyoruz. Bütün ilahi dinler de öldükten sonra dirilmeye inanmak temel inanç esasları arasında yer almaktadır.[394]

Kur'an-ı Kerim materyalizme karşı ahiret inancını her fırsatta vurgulamıştır.*" Allah, tek olarak anıldığı zaman, ahirete inanmayanların içlerine sıkıntı basar. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler.[395]"* Ayeti ile ahiret hayatına inanmayanların Allah'ın varlığına da inanmayacakları belirtilmiştir. Yine Kur'an-ı Kerimde yüzden fazla deyim veya tanım ile ahiret hayatı anlatılmıştır. Bu şekilde tekrarlarla benzetmelerle yüce Allah kulundan dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında denge kurmasını istemiş, yaratılış amacına uygun bir şekilde hareket etmesini istemiştir.[396]

Kur'an- Kerimde ahiret safhaları şu ayetlerle açılanmaktadır. *"Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."* [397] buyurarak maddecilerin inkâr ettiği ahiret hayatı başlayacaktır. Bundan kaçış yoktur.

"Kulakları sağır eden o ses geldiğinde, İşte o gün kişi kardeşinden, kaçar, Annesinden, babasından, Eşinden ve çocuklarından, O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır," buyurarak kıyametin o dehşet manzaralarını gözler önüne sermektedir. Kıyamet ve ahiretten bir kestit son derece canlı bir tasvir şeklinde sunulmuştur. Dünya hayatının geçici zevk ve arzularını aşıp dünyaya geliş amacı üzerinde düşünmeyi, yoksa bu acı gerçeklerle karşı karşıya kalacağımızı bize haber vermektedir.[398]

Diğer ayetlerde kıyamet gününde bütün insanları bir araya toplayacağı,[399] o gün herkesin kendisinden sorumlu olacağı,[400] bazı insanların aldandığı ve o aldanan

---

[393] Karaman, "Ahiret Maddesi" *a.g.e,* s.13.
[394] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s. 127.
[395] Zümer, 39/45.
[396] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s. 127.
[397] Hac, 22/7.
[398] Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Cilt V, s.557.
[399] Hud, 11/103; Yunus, 10/45.
[400] Enam, 6/52.

insanların ortaya çıkacağı, [401] o gün hiç kimsenin kimseye fayda sağlayamayacağı, [402] mücrimlerin kör olarak Allah'ın huzurunda toplanacağı, [403] etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi bakışları perişan (utançtan yere bakar) bir halde kabirlerden çıkacakları,[404] nice yüzlerin karardığı, nice yüzlerin aydınlandığı,[405] haber verilmektedir.

İyi insanların yüzlerinin ağaracağı,[406] amel defterlerini sağ taraftan alacakları,[407] günahkârların ise amel defterlerinin sol veya arka taraftan alacağı[408] bildirilmektedir. Bütün bu anlatımlar maddeciliğe karşı ahiret inancının vurgulanmasına yöneliktir. Bu manzaraları düşünen biri dünyası için ahretini heba edebilir mi?

Başka ayetler de dünyada iken yapılan tüm fiillerin ister küçük olsun ister büyük olsun ahrette insanoğlunun karşısına çıkacağı ve bu durumdan aşırı derece hayrete düşeceği[409] Allah'ın ise hesabı çok çabuk göreceği, [410] herkesin dünyada iken yaptığı hayır ve şerrin karşılığını göreceğini,[411] o gün hükmün yalnız Allah'a ait olduğu, onun kararını değiştirecek kimsenin olmadığı[412] bizlere bildirilmiştir. Ahiret hayatına baktığımız zaman herkesin dönüşünün rabbine olacağı,[413] nimetlerin ahrette daha büyük ve kalıcı olacağı, [414] bazı insanların mutlu bazılarının ise üzgün olacağı ve Allah'ın izni olmadan kimsenin konuşamayacağı,[415] inkârcılar için de çok zor ve çetin bir gün olacağı,[416] sert bir üslup ile açıklanmıştır.

Bütün bu ayetler bizler ahiret hayatının kesin olarak var olduğunu inkâr edenlerin ise kötü bir akîbetle karşılaşacağı özellikle vurgulanmaktadır.

Hadisi Şeriflere baktığımız zaman ise mahşer alanın düz bir yer olduğu,[417] insanların ise yalınayak ve çıplak olarak Allah'ın huzuruna geleceklerini,[418] mahşer yerinde beklerken herkesin ameline göre güneşin yaklaşıp ter kan içerisinde kalacağını,

---

[401] Teğabun, 64/9.
[402] Sebe, 34/40.
[403] Taha, 20/102.
[404] Kamer, 20/7.
[405] Ali İmran, 3/106.
[406] Ali İmran, 3/107.
[407] Hakka, 69/19.
[408] Hakka, 69/25.
[409] Kehf, 18/49.
[410] Âli İmran, 3/19, 199; Bakara, 2/202; Mü'min, 40/17.
[411] Zilzal, 99/7-8.
[412] Rad, 13/41.
[413] A'Lâ, 87/16-17.
[414] İsra, 17/21.
[415] Hud, 11/103.
[416] Müddesir, 74/8-10.
[417] Buharî , *Rikak,* 44.
[418] Buharî, *Rikak,* 45.

[419] bizlere bildirmiştir. Bütün bu ayetler ve hadisler maddeci eğilim karşısında insanları korku ve dehşet ile uyarmak, onları maddecilikten kurtarıp maneviyata yönlendirmek içindir.

Diğer ayetlerde ise ahiret hayatının güzellikleri anlatılıp insanların bu ebedi nimetlere kavuşabilmesi için maddecilikten maneviyata, yönelmesini sağlamaktır. Kur'an ahirete inanarak hayat sürenler için; yüzlerinin aydınlık olduğu,[420] rahmanın misafiri konumunda oldukları,[421] saadette oldukları,[422] zemininden akan ırmakların olduğu,[423] gölgelikler ve pınarların başında oldukları, canlarının istediği tüm meyvelerin hizmetlerinde olduğu,[424] eğlence içerisinde bir hayat sürecekleri, eşleriyle gölgeliklerde ve tahtlarda oturacakları,[425] esenlik içerisinde orada temelli kalacakları,[426] herhangi bir olumsuzluk veya boş bir söz ile karşılaşmayacakları,[427] canlarının ve gözlerinin istediği her şeyin verileceği,[428] sudan, sütten, sarhoş etmeyen cennet içeceğinden ve baldan nehirlerin olacağı,[429] güzel bir üslup ile anlatılmıştır. Bu nimetlere inanan insan elbette ki dünyanın geçici metaına kapılmaz, dünyası için ahretini heba etmez. Bu nimetlere kavuşmak için her türlü fedakarlığa katlanır.

İslam kelamcıları ise ahiret hayatını inkâr eden felsefeci ve inaçsızlara karşı ahiret hayatını kanıtlamak için nakli delillerden daha ziyade akli deliller kullanmışlardır. Bu delillerden ilki ilahi adalettir. Allah adalet ve hikmet sahibidir, hiç kimseye haksızlık yapmaz. Dünya hayatına baktığımız zaman haksızlıklar zulümler meydana gelmektedir. Dünya da iken çoğu hakkını alamamaktadır. İşte bu delile göre herkes yapmış olduğunun karşılığını almak için tekrar dirilecek ve yapmış olduğu iyiliklerin mükâfatını, işlemiş olduğu suçların veya haksızlıkların da cezasını göreceği bir zaman vardır. İşte o bahsedilen zaman ahirettir.[430] Kelamcıların ileri sürdüğü diğer bir akli delil ise insana verilen sorumluluk duygusudur. Eğer insana sorumluluk verilmiş ise bunu karşılığının olacağı bir hayat olması gerekir bu da ahiret hayatıdır.[431]

---

[419] Buharî, *Zekat,* 52.
[420] Abese, 80/42.
[421] Meryem, 19/86.
[422] A'lâ, 87/15.
[423] Buruc, 85/11.
[424] Murselat, 77/41-42.
[425] Yasin, 36/55.
[426] Furkan,25/75-76.
[427] İsra, 17/25.
[428] Zuhruf, 43/72.
[429] Muhammed, 47/15.
[430] Özarslan, *İslam İnanç Esasları*, s. 128-129.
[431] Özarslan, *İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi,* s.118.

Kur'an-ı Kerim' e göre ahiret hayatının yani öldükten sonra dirilmenin amacı gerçeği öğrenme ve amellerin karşılığını görmedir. Şayet insanoğlu yaptığını karşılığını görmeyecek olsa bu adaletsizlik olur. Oysaki Allah adildir. Hiç kimseye zerre kadar zulüm etmez.[432]

Bütün bu bilgileri göz önüne aldığımız zaman maddeci felsefeden kurtulmanın birinci ve en önemli yolu sağlam bir ahiret inancına sahip olmaktır. İman esasları bir bütün olup bir birileriyle sıkı bir irtibat halindendirler. Birine iman edip diğerini inkâr etmek küfrü gerektirir. Kur'an- kerim de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler, aralarında ayrım yapmazlar[433] buyurarak bu konuya dikkat çekmiştir. İman esasları arasındaki bu sıkı ilişki ahirete iman konusunda biraz daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çoğu ayetlerde kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız[434] gibi ifadeler sıkça zikredilmektedir. Ahiret gününe inanmayanların Allah'a da inanmayacağı bildirimiştir.[435]

Ahiret gününe inanan bir kişide kin, nefret, hased, bencillik, hırs, maddeci görüşler asla olamaz. Çünkü o bilir ki asıl nimetler ahiret yurdundadır. Ahiret inancı olan kişi cimrilik yapmaz, bilir ki bu verilen nimetler kendisine bir emanettir. Bu şuurla hareket eder. Ve her şeyden önemlisi ahiret inancı sağlam olan insan bu dünyada hal ve hareketlerine dikkat eder. En ufak bir meselede bile Allah'a hesap vereceğini bilir ve ona göre davranır. Bu meyanda maddecilikten kurtulup maneviyata yönelmenin en önemli unsuru sağlam bir ahiret inancına sahip olmaktır. Ahiret inancı olmadığı zaman insan için tek gerçek tek dünya üzerinde yaşadığımız yer olur. Dünyaya sımsıkı sarılır, dünya ve dünyalıkların hepsine kavuşmak için olan gücü ile çalışır, elinden gitmesine ise üzülür bu şekilde asıl olan, gerçek olan, baki olan ahiret hayatını mahveder.

2.6.3. Kulluk Şuurunun Sağlam Olması

Yüce İnsanı en güzel bir biçimde yaratmış[436] ve dünya da başıboş bırakmamıştır.[437] Gerek insanları gerek cinleri kulluk etsinler diye yarattığı şu ayetle sabittir: *"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk (ibadet) etsinler diye yarattım."* Bu

---

[432] Özarslan, *İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi*, s.121.
[433] Bakara, 2/285.
[434] Bakara, 2/62-177-228-232; Maide, 5/69; Nisa, 4/59; Nur24/2.
[435] Zümer, 39/45.
[436] Tin, 95/4.
[437] Kıyame, 75/36.

ayetten de anlaşıldığı üzere insanoğlunun yaratılış amaçlarından biri de rabbine ibadet etmesidir. Rabbine ibadet eden kişi ile rabbi arasında iman bağı güçlenir ve onu maddecilikten, dünyaya dalmaktan veya dünyevi menfaat ve çıkarlardan muhafaza eder. İşte kulluk şuuru olan bireyler dünyanın aldatıcı metaına aldanmazlar, ahretlerini heba etmezler, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek yaratılış amacına uygun bir hayat sürerler. Kur'an-ı Kerimde Allah'ın emir ve yasaklarına riayet edenlere Ahirette mükâfat verileceği bildirimektedir. "*İyiler muhakkak cennettedirler.*"[438], "*İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.*"[439] buyurarak iman edip salih amel işleyenlerin cennet ile mükâfatlandırılacağı ve orada ebedi olarak kalacağı belirtilmiştir. Diğer ayetlerde göklerin ve yerin rabbi olan Allah'a İbadet edilmesi ve bu hususta sabırlı davranılması, [440]bir tek olan Allah'a tapmamızı, [441] emretmektedir.

Sanayi, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte insanlar kulluk şuurunu kaybedip maddeci bir yapıya bürünüyorlar. Oysaki bu dünya hayatı ahiret hayatını kazanma konusunda imtihan yeridir. Bu dünyaya geliş sebebi olan kulluk bilincini bireylerde kaybolunca kısa ve fani olan dünya hayatının aldatıcılığına kapılıp giderler. Oysaki bu dünya hayatı ahiret hayatını kazanmak için fırsat yeridir. Bu dünyadan ayrıldıktan sonra tekrar gelme şansımız yoktur. O yüzden kulluk şuurumuzu hep canlı tutup ahretimiz için çalışmalıyız. Bunu başarabildiğimiz ölçüde maddeden manaya, fani dünyadan ebedi dünyaya yol almış oluruz.

2.6.4. Güçlü Bir Ahlak Yapısının Olması

Maddecilikten kurtulmanın diğer bir yolu da sağlam bir ahlaki yapıya sahip olmakla gerçekleşir. Ahlaki konular bir nevi madde ile mana arasında bir ölçü görevi görmektedir. Karakteri sağlam bir kişi dünyanın çekiciliğine kapılmaz, basit çıkarlar için ahretini harap etmez. Dünyevi çıkarlar için kimsenin kalbini kırmaz, kimseye öfke kin ve nefret beslemez, dünyevi çıkarları elde etmek için gayrı meşru işlere yeltenmez.[442]

---

[438] İnfitar, 82/13.
[439] Hud, 11/23.
[440] Meryem, 19/65.
[441] İsra, 17/22.
[442] Meşhur, *a.g.e,* s.158.

Hz peygamber *"Cennet zorluklarla perdelenmiştir. Cehennem ise nefsin arzularıyla perdelenmiştir."*[443] buyurarak konunun önemine dikkat çekmiştir. Nefis daima kötülüğü arzu eder. Dünyevi zevklerin neticesi cehennem, dünyadaki zorluklara karşı sabırlı olmanın sonu ise cennettir. Dünyevi zevkleri tatmin, dünyevi çıkarları elde etmek için gösterilen hırs, kıskançlık, cimrilik, haset, riya ve gösteri, kin ve nefret hepsi sağlam bir ahlaki karakter ile tedavi edilebilecek hastalıklardır.

[443] Buhari, *Rikak*,28.

SONUÇ

Materyalizm her şeyi görünen tarafı ile ele alan, duyu ötesi bilgi ve düşünceleri reddeden bir düşünce sistemidir. Materyalizmin kökenlerine baktığımız zaman milattan önce altıncı yüzyıla kadar gidebiliriz. Thales (M.Ö 624-546), Anaximandros (M.Ö 610-645), Anaximenes (M.Ö 584-524) ve Herakleitos materyalizmin doğuşunu hazırlayan filozoflardır. Bu filozoflar öncelikle her şeyin temeli olan "arche"yi bulmak için çaba sarf etmişlerdir. Thales buna su, Anaxsimandros buna "aperion" Anaximenes "hava" Herakleitos "ateş" cevabını vermiştir. Materyalizmi bir düşünce veya felsefi olarak bir disiplin haline getirenler ise Leukippos (M.Ö. 5. Yy.), Demokritos (M.Ö. 460-360), Epikuros (M.Ö. 371-270) ve Lucretius (M.Ö. 91-55) gibi antikçağ filozoflarıdır. Bu filozoflar felsefenin bir sorunu olan varlığın özünü araştırıp maddenin yaratılmadığı kanısına varmışlardır.

Orta çağa baktığımız zaman ise kilisenin etkin baskısı sebebiyle Materyalizm fazla bir gelişim gösterememiştir. Aynı çağlarda İslam dünyasına baktığımız zaman materyalist görüşlere benzer görüşler sergileyen Dehriler karşımıza çıkmaktadır. Dehriler zamanı esas alıp zamanın ve maddenin sonsuzluğuna inanmaktadırlar. Dehrilerin yeryüzünde meydana gelen olayların temelinde zaman ve maddenin olduğunu savunmaları Materyalist filozofların düşünceleri ile örtüşmektedir.

Materyalizm cahiliye döneminde kendini daha çok itikâdi alanlarda göstermiştir. Tevhit inancının terk edilip kendi elleriyle yaptıkları puta tapmaları, ölümden sonra dirilişe inanmama, zamanın kendilerini yok edip toprağa dönüştürdüğü biçimindeki inançları bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Yeni ve yakın çağlara gelince teknolojini ve pozitif ilimlerin gelişmesiyle birlikte metafizik konuları bir kenara bırakılmış daha çok maddeci görüşler önem kazanmıştır.

Günümüzde ise hemen hemen her alanda etkilerini görmekteyiz. İtikadi alanlarda Tanrıtanımazlık, inanç sapmaları yani vahyi, peygamberleri, melekleri, kutsal kitapları inkâr etme Materyalist felsefenin etkisiyle oluşmaktadır. Öldükten sonra dirilme, ahiret, hayatını reddetme ve bunun sonucunda dünyevileşmenin olması, israf, lüks yaşantılar, Allah'ın emir ve yasaklarından uzaklaşma, hırs, bencillik, uzun yaşama arzusu, cimrilik, hased gibi İslam ahlakına yakışmayan hususların temelinde Materyalist felsefenin etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların dünya hayatına aşırı derecede

bağlanmaları, kendi ve ailesini, dünyanın merkezine koyma gibi bencil ve hırslı duygu ve düşüncelere yine maddeci görüşlerin etkisiyle maruz kalmaktadırlar.

Günümüze baktığımız zaman yeryüzünde meydana gelen savaşların, işgallerin, dini argümanlardan uzaklaşıp maddi hususlara yönelmenin temelinde maddeci görüşler vardır.

Tüm bu kötü duygu-düşünce ve eylemlerden kurtulmanın yolu, maddecilikten rabbaniliğe yönelmektir. Bu da doğru ve sağlam bir itikad ile mümkün olur. İnsanoğlu bu sayede hırs, bencillik, cimrilik ve hased gibi kötü duygulardan kendini arındırıp güçlü bir ahlaki meziyetlere sahip olur. Bencillikten î'sara, cimrilikten cömertliğe, hırstan kanaate, riyadan samimiyete, hasetten sevgiye velhasıl maddeden manaya doğru Allah'a kul olma konusunda yol alır. Yine kişi ile Allah arasında sağlam bir bağ ve ahiret inancının güçlü olması kişiyi maddecilikten rabbaniliğe götürecek en önemli hususlardır. Çünkü Maddeciliğin temelinde ahiret hayatını inkâr ve tanrıtanımazlık vardır. Rabbini bilen kendisini bilir. Kendisini bilen çevresini, dünyayı ve bu dünyaya niçin geldiğinin farkında bir hayat yaşamaya çalışır ve Ahirete olan inancı tamdır. Ahiret inancı olan kişi bu dünyada yaptıklarının hesabını vereceğine gönülden inandığı için maddeciliğin kendisini sürükleyeceği felaketlerden uzak durur. Yine ahiret inancı olan kişi bu dünyanın fani, ahiret hayatının ise baki olduğunun bilinciyle dünyevileşmekten, hırs ve bencillik gibi duygulardan kendini arındırır. Unutulmamalıdır ki bedenimizin nasıl ki maddi ihtiyaçları var ise ruhumuzun da manevi ihtiyaçları vardır. Kalpler ise yalnız rabbini tanımakla, onu bilmekle ve onun emir ve yasaklarına riayet etmekle huzura kavuşur.

BİBLİYOGRAFYA

AÇIKKALIN, Bünyamin, "Kur'an'da Dünya Hayatına Verilen Değer," Basılmamış *Doktora Tezi*, İstanbul, 2005.

AFGANİ, Cemaleddin, *Dehriyyun'a Reddiye* (Natüralizm Eleştirisi), (Tercüme: Vahdettin İnce), Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.

AHATLI, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007.

AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlügü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998.

AKGÜN, Mehmet, *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

ALTINTAŞ, Ramazan, *Din ve Sekülerleşme,* Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.

ALTUNTAŞ, Halil, *Başkaları İçin Ağlayabilmek,* DİB. Yayınları, Ankara, 2011.

ALTINTAŞ, Hayrani, "Dehri maddesi" *DİA*, TDV. Yayınları, Cilt IX. İst. 1994.

ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, *1*, Ege Ünvirsitesi, Bornova 1995.

ARSLAN, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.

BAYRAKDAR, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş,* TDV Yayınları, Ankara, 1998.

BERTRAND Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III*, (Çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul, 2000.

BİLMEN, Ömer Nasuhî, Muvazzah İlm-i Kelam,(Ehl-i Sünnet İtikadı), Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1972.

BOCHENSKİ, J.M, *Çağdaş Avrupa Felsefesi*, (Çev: Serdar Rıfat Kıkoğlu), Kabalcı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul,1997.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşlerin Mücadelesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

BOTTOMORE, Tom, *Marksist Düşünce Sözlüğü*, (Çev.: Mete Tunçay), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

BUHARİ, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buharî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

CANBULAT, Mehmet. "Hırs Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet "Riba Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet "Riya Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet, "İsraf Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet, "Îsâr Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları. Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet. "Enâniyet Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet, "Hevâ Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet. "Haset Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CANBULAT, Mehmet. "Cimrilik Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü,* Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

CÜRCANÎ, Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Ta'rifât*, Daru'ul Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Hırs maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt XVI. Ankara, 1998.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Cimrilik maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt VIII. Ankara, 1993.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Îsâr maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt XXII. Ankara, 2000.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Riya maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt XXXV. Ankara 2008.

ÇÜÇEN, A. Kadir, *Felsefeye Giriş,* Asa Kitapevi, Bursa, 2003.

DAŞDEMİR, Yusuf, "İsmail Fennî Ertuğrulu'un Materyalizme Eleştirel Yaklaşımı," Basılmamış *Yüksek Lisans Tezi,* Konya 2007.

ÇINAR, Aliye, *Felsefeye Giriş Mitoloji Kuramları,* Emin Yayınları, İstanbul, 2010.

DE LA METTRİE, Julien Offray, *İnsan Bir Makine*, (Çev.: Zehra Bayramoğlu), Havas Yayınları, İstanbul,1980.

DOĞAN, Lüfti, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler,* (Huzur ve Saadetin Esasları), DİB. Yayınları, Ankara, 2007.

DÖLEK, Adem, "Sünnet Işığında Hırs Hastalığı ve Korunma Yolları" HRÜ. *İlahiyat fak. Dergisi,* Cilt. XI, Sayı, VI, Temmuz- Aralık 2003 s. 50-76.

DURMUŞ, Hocaoğlu, *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1995.

EBU DÂVUD, Süleyman, b. Eş'as, es-Sicistâni, *Sünenü Ebû Dâvud,* Cilt I-V, İstanbul, 1992.

ENGELS, Friedrich, *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-94,* (Çev: Öner Ünalan), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 2000.

ERDEM, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefesi Tarihi,* 3. Baskı, Sebat Ofset Mat. Konya, 1998.

ERDEM, Hüsameddin, "Deizm Maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, Cilt IX.1994.

ERTİT, Volkan, "Sekülerleşmenin Hızlandırıcısı Olarak Kapitalizm" *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 19, 2014.

FAYDA, Mustafa, "Cahiliye maddesi" *DİA*, TDV. Yayınları, Cilt VII. Ankara, 1993.

FAZLUR Rahman, Ana Konularıyla Kur'an,(Çev.: Alparslan Açıkgen), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

FRİEDRİCH, Albert Lange, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I,* (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

GAZALİ, *İhya'u Ulum' id-Din, (*Çev. Ali Arslan), Hakikat Neşriyat, İstanbul, 1985.

GAZALİ, *el- munkızu mine'd-Dalal,* (Çev: Hilmi Güngör), MEB Yayınları, İstanbul, 1989.

GEORGES, Politzer, *Felsefenin Baslangıç İlkeleri,* (Çev: Enver Aytekin), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.

GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

GÜÇ, Ahmet, "Put maddesi" *DİA,* TDV Yayınları, Cilt XXXIV. Ankara, 2007.

HARPUTÎ, Abdullatif, *Tenkîhu'l Kelâm, Fî Akâid-i Ehli'l İslâm,* (Çev.: Fikret Karaman- İbrahim Özdemir), TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 2000.

HAYYAT, Ebü'l-Hüseyn Abdürrahim b. Muhammed b. Osman, *Kitabu'l-İntisar ve'r-Red ale'bni'r-Râvendî el-Mülhid*, (Tahkik: H. S. Nyberg), Beyrut, 1988.

HÖKELEKLİ, Hayati, "Enâniyet Maddesi" *DİA,* TDV Yayınları, Cilt XVI. Ankara, 1995.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisan'ul Arab,* Daru'us-Sadr, Beyrut, 1994, Cilt I-XIV.

İLMİHAL, *İman ve İbadetler,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

İLMİHAL*, İslam ve Toplum*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

İSFAHÂNİ, Râgıb, Ebu'l Kasım, Hüseyin b. Muhammed, *el- Müfredât, (Kur'an kavramları Sözlüğü),* (Çev.: Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul, 2016.

KALLEK, Cengiz, "İsraf Maddesi" *DİA,* TDV Yayınları, Cilt XXIII İstanbul, 1988.

KARAGÖZ, İsmail, "Kitap Maddesi", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

KARAGÖZ, *İsmail, İslam'ın Ana Kaynakları Kur'an ve Sünnet*, DİB. Yayınları, Ankara, 2007

KARAGÖZ, İsmail, "Allah Maddesi", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006

KARAMAN, Fikret. "Şirk Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

KARAMAN, Fikret, *İslam İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2015.

KARAMAN, Fikret. "Ahiret Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

KARAMAN, Fikret, "Peygamber Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006

KARAMAN, Fikret, "Melek Maddesi" *Dini Terimler Sözlüğü,* DİB. Yayınları, Ankara, Ankara, 2006.

KAYA, Remzi, "Ehl-i Kitap maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt X. Ankara, 1994.

KEFEVİ, Ebi'il Beka, *Külliyat-ı Ebi'l-Beka*, Matbaa-i Amire Yayınları, İstanbul, 1970.

KILAVUZ, A. Saim, *İslam'a Giriş*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KILIÇ, Emrullah, *Materyalizm Karşısında Ali Fuad Başgil,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.

KİRMAN, Mehmet Ali, *Din ve Sekülerleşme (Üniversite Gençliği Üzerine Sosyal Bir Araştırma),* Karahan Kitabevi, Adana, 2005.

KOÇYİĞİT, Hikmet, "Kur'an'a Göre Hakikatı Algılamada Ömrün Yeterliliği ve Bunun Önündeki Engeller" Sakarya Üniversitesi, *İlahiyat Fak. Dergisi,* Cilt XIV, Sayı, 25. (2012/1)

KOMİSYON (Karaman, Hayreddin- Çağrıcı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi Gümüş, Sadrettin,"*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*,". DİB. Yayınları, Ankara, 2007.

KÖSE, Saffet, "Rüşvet Maddesi" *DİA,* TDV Yayınları, Cilt XXXV, Ankara, 2008.

KURT, Abdurrahman, *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme,* Emin Yayınları, İstanbul, 2009.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmet, *el-Camiu li- Ahkami'l-Kur'an*, (Çev.: Beşir Eryarsoy), Buruc Yayınları, İstanbul, 2016.

KUTUB, Muhammed, *Çağdaş Fikir Akımları, (*Çev. M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yayınları, Ankara, 1993.

KUTUP, Seyyid, *Fızılal-il Kur'an, Kur'an'ın Gölgesinde, (*Çev: M.Emin Saraç- İ. Hakkı Şengüler- Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, Tarihsiz.

KUTLUER, İlhan, "İbn Ravend maddesi" *DİA*, TDV. Yayınları, Cilt XXI, İstanbul, 2000.

KUZGUN, Şaban, "Hanif Maddesi" *DİA,* TDV Yayınları, Cilt XVI, Ankara, 1997.

KORLAELÇİ, Murtaza, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*, Hece Yayınları, Ankara, 2002.

LANGE F.A, *Materyalizmin Kısa Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi,* (Çev: Ahmet Arslan), İzmir, 1982.

MARX, Karl, Engels, Friedrich, *Felsefe Üzerine,* (Çev.: Mehmet Türdeş), Morpa Kültür Yay., İstanbul, 2004.

MÂTURÎDÎ, Ebu Mansur**,** *Kitâbu't-Tevhid*, Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, Ankara, 2009.

MEHRİNG, Franz, *Tarihsel Maddecilik Üzerine, (*Çev: Halil Çelik), h2O Yayınları, İstanbul, 2010.

MEŞHUR, Mustafa, *Rabbanilik ve Maddecilik Arasında Müslüman, (*Çev: M. Ahmet Varol), Ravza Yayınları, İstanbul, 2016.

MUTLU, Zümrüt, "Kur'an-ı Kerim'in Dünyevileşmeye karşı Ahiret İnancının Vurgulanması" Basılmamış *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2010.

MÜSLİM, Ebi Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

OLGUN, Hakan, *Sekülerliğin Teolajik Kurgusu Protestanlık,* İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ÖZARSLAN, Selim, *Günümüz İnanç Problemleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZARSLAN, Selim, *İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi,* Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZARSLAN, Selim, *Kelam Tarihi,* Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZARSLAN, Selim*, İslam İnanç Esasları*, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

PAÇACI, İbrahim, "Zekât Maddesi" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

PAUL JANET; Gabriel Seailles, *Metalib ve Mezahib,* (Çev: Elmalılı M. Hamdi Yazır) Eser.

SÂBÛNÎ, Nureddin, *el- Bidaye Fi Usuli'd-din*, Tahkik Bekir Topaloğlu, DİB Yayınları, Ankara, 1995.

SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetü'T-Tefasir,(Tefsirlerin Özü)* Tercüme ve Tahric: Sadrettin Gümüş- Nedim Yılmaz, Ensar Neşriyat. İstanbul, 2012.

STALİN, Josef, *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm,* Çev: Hasan İhsan, Bil Ofset, Ankara, 2013.

STALİN, Josef, *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm, (*Çev. Nadiye R. Çobanoğlu), Yar Yayınları, İstanbul, 2015.

STALİN, Josef, *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm, (*Çev: Zeynep Seyhan), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 2009.

ŞEKER, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri,* DİB. Yayınları, Ankara, 2007.

TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, (Çev.: Kerim Aytekin- Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul, 2017.

TOSHİHİKO, İzutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan, (*Çev:, Mehmet Kürşad Atalar), Pınar Yayınları, İstanbul, 2012.

TOPALOĞLU, Aydın, "Materyalizm Maddesi" *DİA*, TDV. Yayınları, Cilt XXVII, Ankara, 2003.

TOPALOĞLU, Bekir- ÇELEBİ, İlyas, *Kelam Terimler Sözlüğü*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

TOPALOĞLU, Bekir, "Allah Maddesi" *DİA,* TDV. Yayınları, Ankara, Cilt II,1989.

TUĞCU, Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi*, Alesta Yayınları, Ankara, 2003.

TİRMİZÎ, Ebî Îsâ Muhammed b. İsa b. Serva, *Sünenü't-Tirmizî*, Cilt I- V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

ULUDAĞ, Süleyman, "Dünya maddesi" *DİA*, TDV Yayınları, Cilt X, Ankara, 1994.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *İslam Felsefesi,* Ülken Yayıncılık, 2004.

VORLANDER, Karl, *Felsefe Tarihi II* (Çev: Orhan Sadettin), Evkaf-ı İslamiye Mat., İstanbul, 1928.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (Çev: H. Vehbi Eralp), 5. Basım, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

YAR, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

YEPREM, Mustafa Saim, *Mâtürîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi*, TDV. Yayınları, Ankara, 2011.

YILDIRIM, Ahmet, *Din, Dünyevileşme ve Zühd,* Araştırma Yayınları, Ankara, 2005.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	İrfan GAVAS
Öğrenci Numarası	121212107
Enstitü Anabilim Dalı	T. İslam Bilimleri - Kelam
Programı	Yüksek lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN
Tez Başlığı (Türkçe)	Materyalizm ve İslama Etkileri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..83.... sayfalık kısmına ilişkin, .14./.08./.2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % .17......'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin ~~doktora~~ Y. Lisans tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim. İrfan GAVAS

Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan TAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını[1] sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.

b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

[1] Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

İrfan ÇAVAŞ, 10.02.1986 Elazığ/ Baskil doğumludur. 2002 yılında Elazığ İmam-Hatip lisesinden mezun oldu. İlk göreve Diyanet İşleri Başkanlığında 2004 yılında Keban Gökbelen Köyü Dere Mezrası Camiinde İmam-Hatip olarak göreve başladı. Sonra sırası ile 2005 yılında Keban Topkıran Köyü, 2006 Elazığ Sütlüce Köyü, 2008 de ise Elazığ Fırat Tıp Fakültesi Mescidine İmam-Hatip olarak görev yaptı. 2011 yılında Sakarya İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2013 yılında ise Uzman İmam-Hatip, 2014 yılında ise Vaiz olarak Elazığ/ Ağın İlçesine atandı. 2016 yılında Elazığ İl Vaizi olarak atandı. 2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursuna Kursiyer Seçim Sınavını kazanarak Diyarbakır Dini Yüksek İhtisas Eğitim Merkezine Kursiyer olarak atandı. Halen burada eğitimini sürdürmektedir. Arapça bilen İrfan ÇAVAŞ, evli, iki çocuk babasıdır.